

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
TOSHKENT FARMATSEVTIKA INSTITUTI
IJTIMOIY FANLAR KAFEDRASI**

**“PEDAGOGIKA. PSIXOLOGIYA”
FANIDAN**

O'QUV-USLUBIY MAJMUA

Toshkent -2016

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
TOSHKENT FARMATSEVTIKA INSTITUTI
IJTIMOIY FANLAR KAFEDRASI**

“TASDIQLAYMAN”
O'quv ishlari bo'yicha prorektor
_____S.Aliyev
2016 yil “ _____ ” “ _____ ”

**“PEDAGOGIKA. PSIXOLOGIYA”
FANIDAN
O'QUV-USLUBIY MAJMUA**

Toshkent -2016

Tuzuvchi:

N.Yusupova- Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Taqrizchi:

A.Kaldibekova Nizomiy nomli TDPU “Umumiy pedagogika”kafedrası dotsent

O‘quv-uslubiy majmua Toshkent farmatsevtika inztitutining soha uslubiy kengashning 2016 yil 15.06. dagi 15-sonli qarori bilan nashrga tavsiya qilingan.

Soha uslubiy kengashning kengash raisi _____ K.K.Ismoilov

O‘quv-uslubiy majmua MUK da ko‘rib chiqildi va tasdiqlandi

_____ 2016 yil _____ sonli bayonnomasi

Kelishildi: Markaziy uslubiy kengash raisi _____ S.U.Aliyev

MUNDARIJA

I.	Ishchi dastur.....	5
II.	Sillabus.....	22
III.	Fanni o‘qitishda foydalaniladigan intrefaol ta’lim metodlari.....	27
IV.	Nazariy materiallar.....	30
V.	Seminar mashg‘ulot materiallari	87
VI.	Keyslar banki.....	114
VII.	Mustaqil ta’lim mavzulari.....	123
VIII.	Test.....	124
IX.	Glossariy.....	133
X.	Adabiyotlar ro‘yxati.....	139

I.ISHCHI DASTUR

Kirish

“Pedagogika.Psixologiya” o‘quv dasturi O‘zbekiston Respublikasining barcha Oliy o‘quv yurtlaridagi nopedagogik bakalavriat yo‘nalishlari uchun Davlat ta‘lim standartiga asoslanib tuzilgan. O‘quv fani sifatida “Pedagogika” oliy o‘quv yurti talabalarini kasbiy-pedagogik tayyorgarligi tizimida etakchi o‘rinni egallaydi. Hozirgi davrda pedagogika fanini o‘qitish bo‘lg‘usi mutaxassislarda pedagogik madaniyatni rivojlantirish, ularda yangicha tafakkurni tarkib toptirish, mutaxassis yoshlar kasbiy vazifalarini ijodiy bajarish, umumiy tayyorgarlikni ta‘minlashga yo‘naltirilgan.

Barkamol shaxs va malakali kadrlarga bo‘lgan ijtimoiy zaruriyatning qaror topishi jamiyatda takomillashgan uzluksiz ta‘lim tizimini shakllantirishga imkon berdi. Mustaqillik yillarida uzluksiz ta‘lim tizimini takomillashtirishga davlat siyosati darajasida ahamiyat qaratilayotgani bejiz emas. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning “Yuksak ma‘naviyat – engilmas kuch” asarida qayd etilganidek, ta‘lim-tarbiya “xalq ma‘naviyatini shakllantiradigan va boyitadigan eng muhim omildir. Binobarin, ta‘lim-tarbiya tizimini va shu asosda ongni o‘zgartirishdan turib, ma‘naviyatni rivojlantirib bo‘lmaydi”.

Zero, respublikamiz Prezidenti I.A.Karimov O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi IX sessiyasida so‘zlagan nutqida ta‘kidlanganidek, “Mamlakatimizning istiqloq yo‘lidagi birinchi qadamlardan, buyuk ma‘naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta‘lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg‘unlashtirish asosida jahon andozalari va ko‘nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berib kelinmoqda”. Pedagogikadan har bir bo‘lg‘usi bakalavr, qaysi fan mutaxassisi bo‘lib etishishidan qat‘iy nazar kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli olib borishi uchun zarur bo‘lgan pedagogik bilimlar va ko‘nikmalarning umumiy hajmini, mutaxassiga xos umumkasbiy va shaxsiy fazilatlarini egallashlari lozim. Ayni paytda mutaxassislarning o‘ziga xos xususiyatlari ham mavjud. Shunga ko‘ra har bir mutaxassis shaxsi o‘ziga xos betakroridir va bu holat o‘z navbatida bakalavr - bo‘lg‘usi mutaxassislarni pedagogikani chuqur o‘rganishlari lozim.

Pedagogika.Psixologiya fanining maqsad va vazifalar

Hozirgi davrda ta‘lim va madaniyatni tez va uyg‘un rivojlantirish, ijtimoiy munosabatlarni va siyosiy ustqurmani takomillashtirish, jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi va oliy boyligi bo‘lmish insonning o‘zini yanada kamol toptirishi manfaatlarini yosh avlodlariga ta‘lim va tarbiya berishga yangicha, yana ham keng ko‘lamda yondashishni talab qiladi. Psixologiya fanining vazifasi talabalarga voqyeliq va jamiyatdagi voqyea va hodisalarning, jamiyat hayotida umumiy psixologik hodisalar, holatlar va jarayonlarning mohiyatini tashkil etishga, shaxsning kamolati va unga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar, uning individual psixologik xususiyatlari, emotsional va irodaviy sifatlarini tahlil etishga o‘rgatishdan iborat.

- bo‘lg‘usi o‘qituvchilarini hozirgi zamon pedagogika fanining nazariy asoslari bilan qurollantirish
- respublikamizda komil insonni voyaga etkazishning bir butun xolatdagi muammolarini xal qilish;
- “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”ni amalga oshirish sharoitida o‘quvchilarning ma‘naviy – axloqiy tarbiyalashda ta‘lim – tarbiya samaradorligini tinmay oshirish va dunyo talabalari darajasiga olib chiqish masalalariga ijodiy yondoshish;
- umuminsoniy qadriyat va milliy madaniyatning asoslarini e‘tiborga olib, ta‘lim – tarbiya mazmunini, milliy mafkurani shakllantirib borish imkonini yaratish;
- uzluksiz ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish muammolarini hal etish;
- pedagogik fikrlash qobiliyatini tarkib toptirish;
- ta‘limning pedagogik qonuniyatlari hamda tamoyillariga tayangan holda tegishli qarorlar qabul qilish;
- korreksion (maxsus) pedagogika asoslarini tushunish;
- Komil inson tarkib toptirishning qonuniyat, qoida va zaruriy sifatlarini aniqlash;
- Ta‘lim – tarbiya nazariyasi va tarixidagi qoida, qonun tamoyil, metod va usullarni maktab amaliy xayoti bilan bog‘lab bo‘lajak o‘qituvchilarga o‘rgatish;

Pedagogika.Psixologiya fani bo‘yicha talabalarning bilimiga va ko‘nikmalariga qo‘yiladigan talablar

bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish zarur:

- ta'lim – tarbiya ishlarini mustaqillik g'oyalariidan foydalanilgan holda pedagogik qonuniyatlar va tamoyillarga uyg'un holda pedagogik qonuniyatlar va tamoyillarga uyg'un holda o'tkazish;
- pedagogik faoliyatni rejalashtirishda, yaqin, o'rta davriy istiqbolni ko'zlab maqsad, vazifalarni belgilash;
- amaliyotda maktab, akademik litsey va kollej o'qituvchilarini o'qitish hamda ma'naviy – ahloqiy tarbiyalashning asosiy shakllarini qo'llash;
- amaliyotda o'qitish va ma'naviy – ahloqiy tarbiyalashning qulay metod va vositalarini qo'llash: ma'lum vaziyatlarda ulardan to'g'ri foydalana olish;
- dars va tarbiyaviy tadbirlarda o'quvchilarning jamoadagi faoliyati va muloqotini samarali boshqara olish;
- ta'lim jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar, sharq va g'arbning ilg'or pedagogik tajribalaridan foydalangan holda tashkil etish;
- o'quvchilar jamoasini o'z oldiga qo'ygan vazifalarni to'g'ri bajarishini tashkil etish;
- o'quvchilar faoliyati va xulqini rag'batlantirib borish;
- o'z bilimni oshirib borish, amaliyotda pedagogika fanidagi yutuqlar, ilg'or tajribalardan foydalanish, qulay pedagogik tadqiqotlar o'tkazish, pedagogik faoliyatda yuzakichilik va bir qolipda ishlashga yo'l qo'ymay, ishga ijobiy munosabatni namoyon etish;
- umumiy psixologik tushunchalarni, voqyelik va jamiyatdagi voqyea va hodisalarni, shaxsning o'zida kechadigan ijtimoiy-psixologik jarayonlarni, shaxsni psixologik tadqiq qilish usullarini bilishi;
- Talaba voqyelikni psixologik mushoxada etish, narsa-xodisalarni ilmiylik va mantiqiylik asosida o'rganish, ilmiy tafakkur va psixologik tasavvurning uyg'unligini ta'minlash, mustaqil va zamonaviy fikrlash, kundalik faoliyatida umumiy psixologik bilimlarni va qoidalarni qo'llay olish ko'nikmalariga ega bo'lishi;
- talaba voqyea-xodisalarni psixologik nuqtai nazardan tahlil va tadqiq qilish, shaxs motivatsiyasi, emotsional va irodaviy sifatleri, individual psixologik xususiyatlari, shaxs va jamiyat orasidagi munosabatning psixologik qonuniyatlarini aniqlash malakalariga ega bo'lish kerak.

Pedagogika.Psixologiya fanining o'quv rejasidagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatidan ketma-ketligi.

Pedagogika.Psixologiya fani – falsafa, iqtisod, O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti, siyosatshunoslik, madaniyatshunoslik, sotsiologiya, psixologiya, huquqshunoslik, mantiq, etika va estetika, ma'naviyat va ma'rifat asoslari. O'zbekiston tarixi o'quv fanlarini o'qitish metodikasi maktab gigienasi va fiziologiyasi, o'zbek va rus tillari kabi fanlar bilan uzviy aloqada o'rganiladi.

Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar

O'quv jarayoni bilan bog'liq ta'lim sifatini belgilovchi holatlar quyidagilar: yuqori ilmiy-pedagogik darajada dars berish, muammoli ma'ruzalar o'qish, darslarni savol-javob tarzida qiziqarli tashkil qilish, ilg'or pedagogik texnologiyalardan va multimedia vositalaridan foydalanish, tinglovchilarni undaydigan, o'ylantiradigan muammolarni ular oldiga qo'yish, talabchanlik, tinglovchilar bilan individual ishlash, erkin muloqot yuritishga, ilmiy izlanishga jalb qilish.

“Pedagogika” fanini loyihalashtirishda quyidagi asosiy konseptual yondoshuvlardan foydalaniladi:

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim. Bu ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi. Bu esa ta'limni loyihalashtirilayotganda, albatta, ma'lum bir ta'lim oluvchining shaxsini emas, avvalo, kelgusidagi mutaxassislik faoliyati bilan bog'liq o'qish maqsadlaridan kelib chiqqan holda yondoshilishni nazarda tutadi.

Tizimli yondoshuv. Ta'lim texnologiyasi tizimning barcha belgilarini o'zida mujassam etmog'i lozim: jarayonning mantiqiyliги, uning barcha bo'g'inlarini o'zaro bog'langanligi, yaxlitligi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondoshuv. Shaxsning jarayonli sifatlarini shakllantirishga, ta'lim oluvchining faoliyatni aktivlashtirish va intensivlashtirish, o'quv jarayonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini ochishga yo'naltirilgan ta'limni ifodalaydi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondoshuv. Shaxsning jarayonli sifatlarini shakllantirishga, ta'lim oluvchining faoliyatni aktivlashtirish va intensivlashtirish, o'quv jarayonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini ochishga yo'naltirilgan ta'limni ifodalaydi.

Dialogik yondoshuv. Bu yondoshuv o'quv munosabatlarini yaratish zaruriyatini bildiradi. Uning natijasida shaxsning o'z-o'zini faollashtirishi va o'z-o'zini ko'rsata olishi kabi ijodiy faoliyati kuchayadi.

Hamkorlikdagi ta'limni tashkil etish. Demokratik, tenglik, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyat mazmunini shakllantirishda va erishilgan natijalarni baholashda birgalikda ishlashni joriy etishga e'tiborni qarati.

Muammoli ta'lim. Ta'lim mazmunini muammoli tarzda taqdim qilish orqali ta'lim oluvchi faoliyatini aktivlashtirish usullaridan biri. Bunda ilmiy bilimni o'ektiv qarama-qarshiligi va uni hal etish usullarini, dialektik mushohadani shakllantirish va rivojlantirishni, amaliy faoliyatga ularni ijodiy tarzda qo'llashni mustaqil ijodiy faoliyati ta'minlanadi.

Axborotni taqdim qilishning zamonaviy vositalari va usullarini qo'llash - yangi kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga qo'llash.

O'qitishning usullari va texnikasi. Ma'ruza (kirish, mavzuga oid, vizuallash), muammoli ta'lim, keys-stadi, pinbord, paradoks va loyihalash usullari, amaliy ishlar.

O'qitishni tashkil etish shakllari: dialog, polilog, muloqot hamkorlik va o'zaro o'rganishga asoslangan frontal, kollektiv va guruh.

O'qitish vositalari: o'qitishning an'anaviy shakllari (darslik, ma'ruza matni) bilan bir qatorda – kompyuter va axborot texnologiyalari.

Kommunikatsiya usullari: tinglovchilar bilan operativ teskari aloqaga asoslangan bevosita o'zaro munosabatlar.

Teskari aloqa usullari va vositalari: kuzatish, blits-so'rov, oraliq va joriy va yakunlovchi nazorat natijalarini tahlili asosida o'qitish diagnostikasi.

Boshqarish usullari va vositalari: o'quv mashg'uloti bosqichlarini belgilab beruvchi texnologik karta ko'rinishidagi o'quv mashg'ulotlarini rejalashtirish, qo'yilgan maqsadga erishishda o'qituvchi va tinglovchining birgalikdagi harakati, nafaqat auditoriya mashg'ulotlari, balki auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarning nazorati.

Monitoring va baholash: o'quv mashg'ulotida ham butun kurs davomida ham o'qitishning natijalarini rejali tarzda kuzatib borish. Kurs oxirida test topshiriqlari yoki yozma ish variantlari yordamida tinglovchilarning bilimlari baholanadi.

“Pedagogika” fanini o'qitish jarayonida kompyuter texnologiyasidan, “yexcel” elektron jadvallar dasturlaridan foydalaniladi. Ayrim mavzular bo'yicha talabalar bilimini baholash test asosida va kompyuter yordamida bajariladi. “Internet” tarmog'idagi rasmiy iqtisodiy ko'rsatkichlaridan foydalaniladi, tarqatma materiallar tayyorlanadi, test tizimi hamda tayanch so'z va iboralar asosida oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkaziladi.

“Pedagogika.Psixologiya” fanidan mashg'ulotlarning mavzular va soatlar bo'yicha taqsimlanishi:

t/r	Mavzular nomi	Jami soat	Ma'ruza	Amaliy mashg'ulot	TMI	Jami
1	Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati	3	2	1	-	3
2	Pedagogikani o'rganish zaruriyati	3	2	1	7	10
3	Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va ularning tarixiyligi	3	2	1	7	10
4	Pedagogik texnologiyalar	3	2	1	7	10

5	Pedagogik muloqot	2	2	-	6	8
6	O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish asoslari	3	2	1	-	3
7	O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari	3	2	1	-	3
8	Ta'lim usullari, vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha	3	2	1	-	3
9	Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash	3	2	1	6	9
10	Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari	6	4	2	7	13
11	Shaxs va uning faoliyati.	6	4	2	7	13
12	Muloqot va nutq	6	4	2	7	13
13	Boshqaruv psixologiyasi	4	2	2	-	4
14	Rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari	2	2	-	6	8
15	Mehnat psixologiyasi	4	2	2	6	10
	Jami	54	36	18	66	117

Asosiy qism: Fanning uslubiy jihatdan uzviy ketma-ketligi

Asosiy qismda (ma'ruza) fanni mavzulari mantiqiy ketma-ketlikda keltiriladi. Har bir mavzuning mohiyati asosiy tushunchalar va tezislar orqali ochib beriladi. Bunda mavzu bo'yicha talabalarga DTS asosida yetkazilishi zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar to'la qamrab olinishi kerak.

Asosiy qism sifatiga qo'yiladigan talab mavzularning dolzarbligi, ularning ish beruvchilar talablari va ishlab chiqarish ehtiyojlariga mosligi, mamlakatimizda bo'layotgan ijtimoiy-siyosiy va demokratik o'zgarishlar, iqtisodiyotni erkinlashtirish, iqtisodiy-huquqiy va boshqa sohalaridagi islohatlarning ustuvor masalalarini qamrab olishi hamda fan va texnologiyalarning so'ngi yutuqlari e'tiborga olinishi tavsiya etiladi

Ma'ruza mashg'ulotlari

Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati

Pedagogikaning ob'ekti, predmeti va tuzilishi. Pedagogikaning asosiy kategoriyalari va tushunchalari. Pedagogikaning metodlari. Pedagogikaning tarmoqlari. Pedagogikaning boshqa fanlar bilan o'zaro aloqadorligi.

Pedagogik tizimlarning (texnologiyalarning) ilmiy-metodologik asos-lari. Pedagogik tizimlar tushunchasi, uning manbalari va asosiy tarkibiy qismlari. Turli xil pedagogik tizim va texnologiyalarning falsafiy asoslanishi. Pedagogik texnologiyalarning turlari va ularni tasniflash asoslari. SHaxsga yo'naltirilgan asosiy texnologiyalar va ularning tavsifi.

Shaxs haqida tushuncha. Individ - shaxs, shaxsning o'ziga xosligi.

SHaxs rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar. Inson kamoloti va uning shaxsini rivojlanishida muhitning roli. Inson kamol topishida tarbiyaning roli.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *muammoli ta'lim, aqliy xujum, o'z-o'zini nazorat.*

Adabiyotlar: R8,R2,R3,A1;A2; A3; Q1; Q2 Q3.

Pedagogikani o'rganish zaruriyati

Inson bilimlarining ko'p qirraligi va turlari. Insoniyat jamiyati tarixida bilishning taraqqiy etishi. Bilimlar - umumiy ta'lim mazmunining asosiy tarkibiy qismi sifatida.

Olam va dunyoqarash. Dunyoqarashning tarkibiy qismlari, shakllari va turlari va ijtimoiy-tarixiy tiplari. Dunyoning turlicha manzaralari. Inson hayotiy faoliyatida bilim va diniy e'tiqodning o'zaro munosabati. Ob'ektiv va sub'ektiv borliqni ilmiy bilish. Bilimlarning empirik va nazariy darajalari.

Pedagogik layoqat – mutaxassisni shaxsiy va kasbiy yuksaltirish sharti ekanligi. Pedagogika (ma'rifat) - kasbiy etuklikka etaklash omili sifatida. Insonning kasbiy kamoloti muammolariga akmeologik yondashuv. Mutaxassisning pedagogik fazilatlarini.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *klaster, aqliy xujum, o'z-o'zini nazorat.*

Adabiyotlar: R1,R2,R3, A1;A2; A3; Q1; Q2 Q3,Q4.

Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va ularning tarixiyli

Ma'rifiy (pedagogik) fikrlar va ularning tarixiyli haqida tushuncha. Jahon ma'rifiy fikrlarining tarixiy-pedagogik tahlili (Qadimgi YUnoniston, Rim, G'arbiy Evropa, YA. A. Komenskiy, I. G. Pestalotsi, K.D. Ushinskiy). SHarq uyg'onish davri va ma'rifiy qarashlari: Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, YUsof xos Hojib).

XIV-XVI asrlarda maktab va ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti (Amir Temur, Muhammad Tarag'ay Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy). XVII-XX asr boshlarida maktab va ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti (Buxoro, Xiva, Qo'qon xonliklaridagi ma'rifiy fikrlar va muassasalar, Turkistonda rus-tuzem maktablari va jadidchilik harakati: Maxmudxo'ja Behbudiy, Munavvar Qori Abdurashidxon o'g'li, Saidaxmad Siddiqiy, Abduqodir SHakuriy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat). O'zbekistonda 1917-1990 yillarda (ikkinchi jahon urushiga bo'lgan va urushdan keyingi davrda) maorif va ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim., aqliy xujum, T-sxemasi.*

Adabiyotlar: A1;A2; A3,A4; Q1; Q2 Q3,Q4,Q5.

Pedagogik texnologiyalar

"Pedagogik texnologiya", "metodika", "metodlar", "shakllar" va "vositalar" tushunchalari. Pedagogik texnologiyalarning mezonlari. Pedagogik texnologiya-larning tuzilishi. "Pedagogik texnologiya"ning mohiyati va unga qo'yilgan talablar. Metodika va texnologiya. Ta'lim metodlari va ularning tasnifi. Ta'lim usullari va vositalari. Ta'lim shakllari.

Pedagogik muloqotning asosiy shakllari. Ta'lim tizimlari. Pedagogik texnologiyalarni turlarga ajratish muammolari. Pedagogik texnologiya tushunchasi. Zamonaviy texnologik modellar bilan shartlangan ta'lim tuzilishining metodologik prinsiplari.

Muammoli va muloqotli texnologiyalar. Muammoli ta'lim texnologiyalarining mohiyati. Muammoli ta'limning psixologik-pedagogik maqsadlari va ularni muvaffaqiyatli amalga oshirish shart-sharoitlari. Muammoli ta'limning asosiy shakllari. Muloqotli ta'lim texnologiyalarining mohiyati. Modellashtirish va o'yinli texnologiyalar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *BBB, aqliy xujum, klaster usuli.*

Adabiyotlar: A3;A4; A5; Q6; Q7; Q11.

Pedagogik muloqot

Muloqot - pedagogik hamkorlik vositasi sifatida. Muloqotning mohiyati va tuzilishi. Muloqot vositalari va turlari. SHaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'qituvchilar va ta'lim oluvchilar o'rtasidagi muloqotning o'ziga xos tabiati. Pedagogik

o'zaro munosabatlar mohiyati. Pedagogik muloqot uslubi va uning tuzilishi. Pedagogik muloqot uslublarining tasnifi va xususiyatlari.

Pedagogik nizolar, ularni bartaraf etish usullari. Pedagogik jarayondagi nizolarning mohiyati va ularning kechish davrlari. Pedagogik jarayondagi nizolarning turlari va ularni bartaraf etish yo'llari Zamonaviy o'qituvchi shaxsiga qo'yilgan talablar. Pedagogik faoliyat funksiyalari va ularga muvofiq pedagog shaxsiga qo'yilgan talablar. Pedagogik mahoratning mohiyati va tuzilishi. Pedagog fazilatlarining ijtimoiy va kasbiy shartlanganligi. Pedagogik faoliyatdagi ijodiyot va innovatsiya.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *aqliy xujum, T-sxemasi*.

Adabiyotlar: R2,R3,A1,A2,A3;A4; A5; Q6; Q7; Q8; Q9, Q11.

O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish asoslari

Tarbiyaning mazmuni va asosiy yo'nalishlari. O'quv-tarbiyaviy vaziyat tushunchasi. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarning turlari va ularni tashkil qilish shakllari. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarning vujudga kelish va namoyon bo'lish shakllari. Muvaffaqiyat vaziyatlarini modellashtirish. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlar tahlilining mazmuni.

Oila pedagogik o'zaro munosabatlar hamda shaxs tarbiyasi va kamolotining sub'ekti sifatida. Oila - shaxs tarbiyasi va kamolotining ijtimoiy-madaniy muhiti. Oilaviy hayot sohasi tarbiya muhiti sifatida. Oiladagi tarbiyaviy vazifalar.

O'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini kamol toptirishning psixologik- pedagogik asoslari. Pedagogikada o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini kamol toptirish muammolari. O'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalashiga imkon beradigan omillar. O'z-o'zini tarbiyalash metodlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondoshuv, aqliy xujum, T-sxemasi*.

Adabiyotlar: A1; A3;A4; A5; Q6; Q7;Q10; Q11.

O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari

Ta'lim mazmuni (didaktika) haqida tushuncha. Ta'lim shakllarining tarixan paydo bo'lishi. Dars – ta'limning asosiy shakli. Dars tiplari va tuzilishi. Ta'lim jarayoni: o'qitish va o'qish. Ma'rifiy jarayonlar sub'ektlarining muloqot shakli sifatida ta'lim jarayonining mohiyati. O'qitishning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarining birligi. Ta'lim shakllari, ularning xususiyatlari, belgilari va funksiyalari.

Hozirgi zamonda dars va darslarni modernizatsiyalash yo'llari. Darsda o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil qilishning yalpi, guruhli va yakka tartibdagi shakllarini uyg'unlashtirish. O'qish ko'nikmasi.Matnlar bilan ishlash asoslari. Matnning tuzilishi va uning tahlili. Ta'lim oluvchilar yozma ishlarining turlari. O'quvchilar faolligiga aqliy yuklamalarning ta'siri. Kompyuterdan foydalanib, aqliy mehnatni tashkil etish xususiyatlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *muammoli ta'lim., aqliy xujum, BBBusuli*

Adabiyotlar: A1,A2; A3;A4; A5; Q1; Q2;Q3,Q4.

Ta'lim usullari , vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha

Ta'lim jarayoni yagona pedagogik tizim sifatida. Ta'limni tashkil etish usullari. Ta'lim tamoyillari.

Tarbiya jarayoni tushunchasi va tuzilishi. Tarbiya jarayoni mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari .Tarbiya jarayoni mazmuni hamda tarbiyalanganlik mezonlari.Tarbiya tamoyillari.

Tarbiya metodlari haqida tushuncha. Tarbiya metodlarining maqsadi, prinsiplari, mazmuni va o'quvchilarning yosh, o'ziga xos xususiyatlariga, tarbiyalanganlik darajasiga bog'liqligi. Tarbiyada insonparvarlik va demokratiya qoidasi. Tarbiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlarining ustunligi qoidasasi, izchillik, tizimlilik-tarbiyaviy ta'sirlarning uyg'unligi va uzluksizligi qoidasi. Tarbiya jarayoning o'ziga xos xususiyatlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim., aqliy xujum, Blits so'rov usuli..*

Adabiyotlar: A1; A2.A3;A4; A5; Q6,Q7.

Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash

Ta'lim sifati tushunchasi. Sifat tushunchasining turlicha talqini. Ta'lim sifatini turlicha tushunish. Ta'lim sifati ma'rifiy (ta'limiy, tarbiyaviy) faoliyatni baholash va nazorat qilish muammosi sifatida. O'quvchilar bilimni nazorat qilish ta'lim sifatini baholashning asosiy unsuri sifatida. Pedagogik nazorat va o'quvchilar o'zlashtirishini baholash xususiyatlari.

Ta'lim sifatini nazorat qilishning mazmuni, shakllari, metodlari va turlari (joriy, oraliq, yakuniy). O'zlashtirishni nazorat qilish prinsiplari. O'zlashtirishni tekshirish bosqichlari. Pedagogik jarayonda bilimlarni nazorat qilish funksiyalari va shakllari. O'quvchilar bilimni nazorat qilish metodlari. Taqdirlash va jazolash rag'batlantirish metodi sifatida. Pedagogik baholash rag'batlantirish omili sifatida. Pedagogik baholash samaradorligi.

O'quvchilar o'zlashtirishi va bilim sifatini baholashning reyting tizimi. Bilimlarni baholashdagi reyting tizimining xususiyatlari. Bilimlarni baholashdagi reyting tizimining asosiy prinsiplari. Test sinovlarini o'tkazish bilimlarni nazorat qilish shakllaridan biri sifatida.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim., aqliy xujum, Blits so'rov usuli.*

Adabiyotlar: A1; A2,A3;A4; A5; Q1,Q2,Q3,Q6.

Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari

“Psixologiya” tabiiy va ijtimoiy ilmiy fan sifatida. “Psixologiya” fani haqidagi tasavvurlar taraqqiyotining asosiybosqichlari.. Psixologiya fanining nazariy hamdamaliy vazifalari Psixika tirik mavjudotning ob'ektiv borliqni aks ettirish shakllaridan biri ekanligi. Psixik aks ettirish – ob'ektiv olamning sub'ektiv obrazi. Psixikaning namoyon bo'lish shakllari. Psixika va ong.

Psixologiyaning asosiy metodlari. Kuzatish va suhbat metodlari va ularning imkoniyatlari. Psixologik eksperiment va testlar, ularning turlari, ahamiyati. Psixologik modellashtirish psixologiyaning tadqiqot vositasi ekanligi. “Psixologiya” fanining tarmoqlari. Shaxsni ijtimoiy guruhlarda o'rganishning ahamiyati. *Maktabga va ijtimoiy sohaga psixologik yordamning yo'nalishlari.*

Adabiyotlar: A8, A.9, A.10, A11 , Q12, Q13, Q14, Q16

Shaxs va uning faoliyati

Psixologiya fanida shaxs tushunchasi. Individ, shaxs, individuallik. Shaxs ijtimoiy ta'sirlar mahsuli sifatida. Ijtimoiy normalar, sanksiyalar va shaxs. “Men” – obrazi va o'z-o'zini baholash. Shaxsning tuzilishi. Konformizm. Shaxs taraqqiyotini harakatga keltiruvchi kuchlar.. Shaxs shakllanishining ijtimoiy shart-sharoitlari. Shaxs va uning faolligi Shaxs faoliyati va uning asosiy turlari. Tashqi (amaliy) va ichki (aqliy) harakatlar. Faoliyatning interiorizatsiyasi va ekteriorizatsiyasi haqida tushuncha. Ish-harakatlarni bajarish jarayonlari. Aqliy jarayonlar. Faoliyatni egallashda faollik va ishchanlik. Ko'nikma va malakalar. Faoliyat motivlari haqida tushuncha. Shaxs va uning motivatsiyasi. Motivlarning anglanganlik darajasi: anglangan va anglanmagan motivlar. *Shaxsni idrok qilishda, uni tushunishda psixologik bilimlarning ahamiyati.*

Adabiyotlar: A8, A.9, A.10, A11 , Q12, Q13, Q14, Q16

Muloqot va nutq (4 coat)

Muloqot to'g'risida umumiy tushuncha. Muloqotning ko'p rejali xarakteri.. Muloqot shaxslararota'sir sifatida. Muloqot kishilarning o'zaro bir-birini tushunishi tariqasida. Turli tipdagi muloqot va inson tafakkuri. Muloqot treningi. Pedagogik muloqot. Muloqot va til. Insonlarning bir-birini tushunish mexanizmlari: refleksiya, stereotipizatsiya, identifikatsiya, empatiya. Muloqot turlari. Nutq to'g'risidagi umumiy tushuncha. Nutq turlari va uning vazifalari. Nutqning vujudga kelishi va uni idrok qilish. Nutqning o'sishi. Inson hayotida nutqning ahamiyati. *Insonga verbal va noverbal, paralingvistik ta'sir ko'rsatish.*

.Adabiyotlar: A8, A.9, A.10, A11 , Q12, Q13, Q14, Q16

Boshqaruv psixologiyasi

Rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari

Psixologiyada boshqarish muammosi. Boshqaruv jarayonining psixologik jihatlari. Boshqaruvda shaxs va jamoaga ta'sir etish usullari. Moxir raxbarlik sirlari. Rahbarlarning tinglash odobi. Rahbarlarning o'z qo'l ostidagi xodimlarga psixologik ta'sir ko'rsatish shakllari. Rahbarning muomala madaniyati. Rahbar shaxsida professional qobiliyatlarni shakllantirish. Rahbarlik sifatleri. Rahbar psixologiyasining emotsional-irodaviy komponentlari. Guruxlarda raxbarlik va liderlik. Jamoadagi psixologik iqlim. *Psixologik iqlimning rahbarga bog'liqligi*.

Adabiyotlar: A8, A.9, A.10, A11, Q12, Q13, Q14, Q16

Mehnat psixologiyasi

Shaxs va kasb. Talabalarning kasbiy yo'nalganligi. Kasbiy muhim xislatlar va ularning dinamikasi. Individual tipologik xislatlar. Sensor va perseptiv xislatlar. Psixomotor va mnemik xislatlar. Tafakkur xislatlari. Irodaviy xislatlar. Ish joyi va unga qo'yiladigan psixologik talablar. Mehnat unumdorligiga ta'sir etuvchi psixologik omillar. Insonning mehnatdagi holati. Charchash holati, emotsional

zo'riqish. Kasbiy faoliyat motivlari.

Adabiyotlar: A8, A.9, A.10, A11, Q12, Q13, Q14, Q16

“Pedagogika. Psixologiya” fani bo'yicha ma'ruza mashg'ulotining kalendar tematik rejasi

t/r	Ma'ruza mavzulari(barcha)	soat
Mavzu.Asosiy qism(A)		
1.	Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati	2
2.	Pedagogikani o'rganish zaruriyati	2
3.	Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va ularning tarixiyligi	2
4.	Pedagogik texnologiyalar	2
5.	Pedagogik muloqot	2
6.	O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish asoslari	2
7.	O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari	2
8.	Ta'lim usullari, vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha	2
9.	Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash	2
10	Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari	4
11	Shaxs va uning faoliyati.	4
12	Muloqot va nutq	4
13	Boshqaruv psixologiyasi	2
14	Rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari	2
15	Mehnat psixologiyasi	2
Jami		36

Amaliy mashg'ulotlarning tavsiya etiladigan mavzulari

Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati. Pedagogikani o'rganish zaruriyati

Pedagogikaning ob'ekti, predmeti va tuzilishi. Pedagogikaning asosiy kategoriyalari va tushunchalari. Pedagogikaning metodlari. Pedagogikaning tarmoqlari. Pedagogikaning boshqa fanlar bilan o'zaro aloqadorligi.

Inson bilimlarining ko'pqirraligi va turlari. Insoniyat jamiyati tarixida bilishning taraqqiy etishi. Bilimlar - umumiy ta'lim mazmunining asosiy tarkibiy qismi sifatida.

Olam va dunyoqarash. Dunyoqarashning tarkibiy qismlari, shakllari va turlari va ijtimoiy-tarixiy tiplari. Dunyoning turlicha manzaralari. Inson hayotiy faoliyatida bilim va diniy e'tiqodning o'zaro munosabati. Ob'ektiv va sub'ektiv borliqni ilmiy bilish. Bilimlarning empirik va nazariy darajalari. Pedagogik qobiliyat va layoqat.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *muammoli ta'lim., aqliy xujum, T-sxemasi, o'z- o'zini nazorat.*

Adabiyotlar: R1,R2,R3, A1;A2; A3; Q1; Q2 Q3.

Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va tarixiyli. Pedagogik texnologiyalar..

Ma'rifiy (pedagogik) fikrlar va ularning tarixiyli haqida tushuncha. Jahon ma'rifiy fikrlarining tarixiy-pedagogik tahlili (Qadimgi YUnoniston, Rim, G'arbiy Evropa, YA. A. Komenskiy, I. G.Pestalotssi, K.D.Ushinskiy).SHarq uyg'onish davri va ma'rifiy qarashlari: Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, YUsof xos Hojib). XIV-XVI asrlarda maktab va ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti SHarq uyg'onish davri va ma'rifiy qarashlari.

"Pedagogik texnologiya", "metodika", "metodlar", "shakllar" va "vositalar" tushunchalari. Pedagogik texnologiyalarning mezonlari. Pedagogik texnologiyalarning tuzilishi. "Pedagogik texnologiya"ning mohiyati va unga qo'yilgan talablar. Ta'lim tizimlari.Pedagogik texnologiyalarni turlarga ajratish muammolari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim., aqliy xujum, T-sxemasi.*

Adabiyotlar: A1;A2; A3,A4; Q1; Q2 Q3,Q4,Q5.

Pedagogik muloqot O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish.

O'qituvchi shaxsi va unga qo'yilgan talablar. Pedagogik qobiliyatlar. Pedagogik muloqotning asosiy shakllari.Ma'rifiy jarayonlar sub'ektlarining muloqot shakli sifatida ta'lim jarayonining mohiyati.

Tarbiyaning mazmuni va asosiy yo'nalishlari. O'quv-tarbiyaviy vaziyat tushunchasi. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarning turlari va ularni tashkil qilish shakllari. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarning vujudga kelish va namoyon bo'lish shakllari. Muvaffaqiyat vaziyatlarini modellashtirish. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlar tahlilining mazmuni.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *aqliy xujum, T-sxemasi.*

Adabiyotlar: A1; A3;A4; A5; Q6; Q7 Q10; Q11.

O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari.

Ta'lim usullari, vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha.

Ta'lim mazmuni (didaktika) haqida tushuncha. Ta'lim shakllarining tarixan paydo bo'lishi. Dars – ta'limning asosiy shakli. Dars tiplari va tuzilishi. Ta'lim jarayoni: o'qitish va o'qish. O'qitishning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarining birligi. Ta'lim shakllari, ularning xususiyatlari, belgilari va funksiyalari.

Ta'lim jarayoni yagona pedagogik tizim sifatida. Ta'limni tashkil etish usullari. Ta'lim-tarbiya usullari va vositalari.Ta'lim tamoyillari. Tarbiya jarayoni tushunchasi va tuzilishi. Tarbiya jarayoni mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari. Tarbiya jarayoni mazmuni hamda tarbiyalanganlik mezonlari.Tarbiya tamoyillari. Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *muammoli ta'lim, aqliy xujum, Blits so'rov usuli..*

Adabiyotlar: A1; A2,A3;A4; A5; Q6,Q7.

Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash.

Ta'lim sifati tushunchasi. Sifat tushunchasining turlicha talqini. Ta'lim sifatini turlicha tushunish. Ta'lim sifati ma'rifiy (ta'limiy,tarbiyaviy) faoliyatni baholash va nazorat qilish muammosi sifatida. O'quvchilar bilimni nazorat qilish ta'lim sifatini baholashning asosiy unsuri sifatida. Pedagogik nazorat va o'quvchilar o'zlashtirishini baholash xususiyatlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *muammoli ta'lim, aqliy xujum, Blits so'rov usuli*.

Adabiyotlar: A1; A2,A3;A4; A5; Q6,Q7.

Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari

“Psixologiya” tabiiy va ijtimoiy ilmiy fan sifatida. “Psixologiya” fani haqidagi tasavvurlar taraqqiyotining asosiybosqichlari.. Psixologiya fanining nazariy hamdaamaliy vazifalari Psixikativik mavjudotning ob'ektiv borliqni aks ettirish shakllaridan biriekanligi. Psixik aks ettirish – ob'ektiv olamning sub'ektiv obrazi. Psixikaning namoyon bo'lish shakllari. Psixika va ong. Psixologiyaning asosiy metodlari. Kuzatish va suhbat metodlari va ularning imkoniyatlari. Psixologik eksperiment va testlar, ularning turlari, ahamiyati. Psixologik modellashtirish psixologiyaning tadqiqot vositasi ekanli

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *"insert", "klaster", "Muammoli vaziyat", "Aqliy hujum", "Nima uchun"*

Adabiyotlar ro'yhati: A8, A.9, A.10, A11 , Q12, Q13, Q14, Q16

Shaxs va uning faoliyati

Psixologiya fanida shaxs tushunchasi. Individ, shaxs, individuallik. Shaxs ijtimoiy ta'sirlar mahsuli sifatida Ijtimoiy normalar, sanksiyalar va shaxs. “Men” – obrazi va o'z-o'zini baholash. Shaxsning tuzilishi. Konformizm.Shaxs taraqqiyotini harakatga keltiruvchi kuchlar.. Shaxs shakllanishining ijtimoiy shart-sharoitlari. Shaxs va uning faolligi Shaxs faoliyati va uning asosiy turlari.Tashqi (amaliy) va ichki (aqliy) harakatlar. Faoliyatning interiorizatsiyasi va eksteriorizatsiyasi haqida tushuncha.Ish-harakatlarni bajarish jarayonlari. Aqliy jarayonlar.Faoliyatni egallashda faollik va ishchanlik. Ko'nikma va malakalar. Faoliyat motivlari haqida tushuncha. Shaxs va uning motivatsiyasi. Motivlarning anglanganlik darajasi: anglangan va anglanmagan motivlar.Shaxsni idrok qilishda, uni tushunishda psixologik bilimlarning ahamiyat

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *"insert", "klaster", "Muammoli vaziyat", "Aqliy hujum", "Nima uchun"*.

Adabiyotlar ro'yhati: 8, A.9, A.10, A11 , Q12, Q13, Q14, Q16

Muloqot va nutq

Muloqot to'g'risida umumiy tushuncha. Muloqot shaxslararota'sir sifatida. Muloqot kishilarning o'zaro bir-birini tushunishi tariqasida. Turli tipdagi muloqot va inson tafakkuri. Muloqot treningi. Pedagogik muloqot. Muloqot va til.

Insonlarning bir-birini tushunish mexanizmlari: refleksiya, stereotipizatsiya, identifikatsiya, empatiya. Muloqot turlari. Nutq to'g'risidagi umumiy tushuncha. Nutq turlari va uning vazifalari. Nutqning vujudga kelishi va uni idrok qilish. Nutqning o'sishi. Inson hayotida nutqning ahamiyati. Insonga verbal va noverbal, paralingvistik ta'sir ko'rsatish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: *"insert", "klaster", "Muammoli vaziyat", "Aqliy hujum", "Nima uchun"*.

Adabiyotlar ro'yhati: A8, A.9, A.10, A11 , Q12, Q2, Q13, Q14, Q16

Boshqaruv psixologiyasi.Mehnat psixologiyasi

Rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari.Psixologiyada boshqarish muammosi. Boshqaruv jarayonining psixologik jihatlari.Boshqaruvda shaxs va jamoaga ta'sir etish usullari. Moxir raxbarlik sirlari.Rahbarlarning tinglash odobi. Rahbarlarning o'z qo'l ostidagi xodimlarga psixologik ta'sir ko'rsatish shakllari. Rahbarning muomala madaniyati. Rahbar shaxsida professional qobiliyatlarni shakllantirish. Rahbarlik sifatleri.Rahbar psixologiyasiningemotsional-irodaviy komponentlari.Guruxlarda raxbarlik va liderlik. Jamoadagi psixologik iqlim. Psixologik iqlimning rahbarga bog'liqligi.

Shaxs va kasb. Talabalarning kasbiy yo'nalganligi. Kasbiy muhimxislatlar va ularning dinamikasi. Individual tipologik xislatlar. Sensor va perseptiv xislatlar. Psixomotor va mnemik xislatlar. Tafakkur xislatlari. Irodaviy xislatlar. Ish joyi va unga qo'yiladigan psixologik talablar. Mehnat unumdorligiga ta'sir etuvchi psixologik omillar. Insonning mehnatdagi holati. Charchash holati, emotsional

zo'riqish. Kasbiy faoliyat motivlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: "insert", "klaster", "Muammoli vaziyat", "Aqliy hujum", "Nima uchun".

Adabiyotlar ro'yhati: A8, A.9, A.10, Q11, Q12, Q13, Q15,

t/r	Amaliy mashg'ulotlar mavzulari (barcha)	soat
Asosiy qism		
1	Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati. Pedagogikani o'rganish zaruriyati	2
2	Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va tarixiyligi. Pedagogik texnologiyalar.	2
3	Pedagogik muloqot. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish.	2
4.	O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari. Ta'lim usullari, vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha.	2
5	Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash	2
6	Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari	2
7	Shaxs va uning faoliyati	2
8	Muloqot va nutq	2
9	Boshqaruv psixologiyasi Rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari. Mehnat psixologiyasi	2
	Jami	18

Mustaqil ta'lim tashkil etishning shakli va mazmuni.

"Pedagogika Psixologiya" bo'yicha talabanning mustaqil ta'limi shu fanni o'rganish jarayonining tarkibiy qismi bo'lib, uslubiy va axborot resurslari bilan to'la ta'minlangan.

Talabalar auditoriya mashg'ulotlarida professor-o'qituvchilarning ma'ruzasini tinglaydilar, misol va masalalar yechadilar. Auditoriyadan tashqarida talaba darslarga tayyorlanadi, adabiyotlarni konspekt qiladi, uy vazifa sifatida berilgan misol va masalalarni yechadi. Bundan tashqari ayrim mavzularni kengroq o'rganish maqsadida qo'shimcha adabiyotlarni o'qib referatlar tayyorlaydi hamda mavzu bo'yicha testlar yechadi. Mustaqil ta'lim natijalari reyting tizimi asosida baholanadi.

Uyga vazifalarni bajarish, qo'shimcha darslik va adabiyotlardan yangi bilimlarni mustaqil o'rganish, kerakli ma'lumotlarni izlash va ularni topish yo'llarini aniqlash, internet tarmoqlaridan foydalanib ma'lumotlar to'plash va ilmiy izlanishlar olib borish, ilmiy to'garak doirasida yoki mustaqil ravishda ilmiy manbalardan foydalanib ilmiy maqola va ma'ruzalar tayyorlash kabilar talabalarning darsda olgan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil fikrlash

va ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi. Shuning uchun ham mustaqil ta'limsiz o'quv faoliyati samarali bo'lishi mumkin emas. Uy vazifalarini tekshirish va baholash amaliy mashg'ulot olib boruvchi o'qituvchi tomonidan, konspektlarni va mavzuni o'zlashtirish darajasini tekshirish va baholash esa ma'ruza darslarini olib boruvchi o'qituvchi tomonidan har darsda amalga oshiriladi.

“Pedagogika” fanidan mustaqil ish majmuasi fanning deyarli barcha mavzularini qamrab olgan va quyidagi 5 ta mavzu ko‘rinishida shakllantirilgan.

Talabalar mustaqil ta'limining mazmuni va hajmi

t/r	Mustaqil ta'lim mavzulari	Berilgan topshiriqlar	Bajarish muddati	Xajmi (soatda)
1	Pedagogik mahoratning mohiyati va tuzilishi. Pedagogik faoliyat funksiyalari va pedagog shaxsiga qo‘yilgan talablar	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	1,2 -haftalar	(7soat)
2	O‘zbek pedagogikasida ma’rifiy qadriyatlar. Ma’rifat va uning mohiyati	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	3,4 -haftalar	(7soat)
3	Ta’lim tizimini boshqarish organlarining vakolatlari. Ta’lim muassasasini boshqarish	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	4,5 -haftalar	(7soat)
4	Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta’lim-tarbiya (ayrim mamlakatlar misolida)	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	6,7 -haftalar	(6soat)
5	O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida”gi qonunlari ta’lim tizimini boshqarish haqida	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	8,9 -haftalar	(6soat)
6	Maktabga va ijtimoiy soxaga psixologik yordam	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	1,2 -haftalar	(7soat)
7	Shaxsni idrok qilishda psixologik bilimlarning axamiyati	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	3,4 -haftalar	(7soat)
8	Insonga verbal va noverbal ta’sir	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	4,5 -haftalar	(7soat)
9	Raxbarning muomala madaniyati	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	6,7 -haftalar	(6soat)
10	Psixologik iqlimning raxbarga bog‘liqligi	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual topshiriqlarni bajarish	8,9 -haftalar	(6soat)
	Jami			66 soat

Dasturning informatsion uslubiy ta'minoti

Mazkur fanni o‘qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash nazarda tutilgan:

- mavzular zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida prezentatsiya va elektron-didaktik texnologiyalaridan foydalanilgan holda o‘tkaziladi;
- amaliy mashg‘ulotlarda aqliy xujum, guruhli fikrlash, “ish o‘yini” va boshqa pedagogik texnologiyalardan foydalaniladi;
- amaliy mashg‘ulotlarida kichik guruhlar musobaqalari, guruhli fikrlash pedagogik texnologiyalarini qo‘llash nazarda tutiladi.
- mavzularga bag‘ ishlangan multimedialardan foydalaniladi.

“Pedagogika. Psixologiya” fanidan talabalar bilimini reyting tizimi asosida baholash mezoni

“Pedagogika. Psixologiya”fani bo‘yicha reyting jadvallari, nazorat turi, shakli, soni hamda har bir nazoratga ajratilgan maksimal ball, shuningdek joriy va oraliq nazoratlarining saralash ballari haqidagi ma'lumotlar fan bo‘yicha birinchi mashg‘ulotda talabalarga e‘lon qilinadi. Fan bo‘yicha talabalarning bilim saviyasi va o‘zlashtirish darajasining Davlat ta‘lim standartlariga muvofiqligini ta‘minlash uchun quyidagi nazorat turlari o‘tkaziladi:

- **joriy nazorat (JN)** – talabanning fan mavzulari bo‘yicha bilim va amaliy ko‘nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda amaliy mashg‘ulotlarda og‘zaki so‘rov, test o‘tkazish, suhbat, nazorat ishi, kollektivum, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o‘tkazilishi mumkin;
- **oraliq nazorat (ON)** – semestr davomida o‘quv dasturining tegishli (fanlarning bir necha mavzularini o‘z ichiga olgan) bo‘limi tugallangandan keyin talabanning nazariy bilim va amaliy ko‘nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Oraliq nazorat bir semestrda bir marta o‘tkaziladi va shakli (yozma, og‘zaki, test va hokazo) o‘quv faniga ajratilgan umumiy soatlar hajmidan kelib chiqqan holda belgilanadi;
- **yakuniy nazorat (YaN)** – semestr yakunida muayyan fan bo‘yicha nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni talabalar tomonidan o‘zlashtirish darajasini baholash usuli. Yakuniy nazorat asosan tayanch tushuncha va iboralarga asoslangan “Yozma ish” shaklida o‘tkaziladi.

ON o‘tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida muntazam ravishda o‘rganib boriladi va uni o‘tkazish tartiblari buzilgan hollarda, ON natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda ON qayta o‘tkaziladi.

Oliy ta‘lim muassasasi rahbarining buyrug‘i bilan ichki nazorat monitoring bo‘limi rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida YaN ni o‘tkazish jarayoni muntazam ravishda o‘rganib boriladi va uni o‘tkazish tartiblari buzilgan hollarda, YaN natijalari bekor qilinishi mumkin.

Bunday hollarda YaN qayta o‘tkaziladi. Talabanning bilim saviyasi, ko‘nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabanning fan bo‘yicha o‘zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

“Pedagogika. Psixologiya”fani bo‘yicha talabalarning semestr davomidagi o‘zlashtirish ko‘rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi. Ya.N.-30 ball, qolgan 70 ball esa J.N(MI).-55+5 ball va O.N.-10 ball qilib taqsimlanadi.

1. Talabalarning fan bo‘yicha o‘zlashtirishini baholash semestr (o‘quv yili) davomida muntazam ravishda olib boriladi va quyidagi turlar orqali amalga oshiriladi:

- joriy baholash (JB)
- talabalarning mustaqil ishi (TMI)
- oraliq baholash (OB)
- yakuniy baholash (YAB)

Har bir fan bo‘yicha talabanning semestr (yil sikl) davomidagi o‘zlashtirish ko‘rsatkichi 100 ballik tizimda baholanadi.

Ushbu 100 ball baholash turlari bo‘yicha quyidagicha taqsimlanadi:

№	Baholash turi	Maksimal ball	Saralash ball
1	Joriy baholash	55	30,2
2	Talabanning mustaqil ishi	5	1,7
3	Oraliq baholash	10	5,5
4	Yakuniy baholash	30	16,5
	JAMI	100	55

Talabalarning fan bo'yicha to'plagan umumiy bali har bir baholash turlarida to'plagan ballar yig'indisiga teng bo'ladi.

Joriy baxolash (JB)

JB da fanning xar bir bo'lim bo'yicha talabaning bilimi va amaliy ko'nikmalarini aniqlab borish ko'zda tutiladi va u amaliy mashg'ulotlarda amalga oshiriladi. Baholashda talabaning bilim darajasi, amaliy mashg'ulot materiallarini o'zlashtirishi, nazariy material muhokamasida va ta'limning interaktiv uslublarida qatnashishining faollik darajasi, shuningdek amaliy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish darajasi xisobga olinadi. Sotsiologiya fanidan semestr davomida 9 ta dars rejalashtirilgan, unda 9 ta JB o'tkaziladi. 1-8 amaliy mashg'ulotlarda maksimal ball 6 ball, 9-amaliy mashg'ulotda maksimal bali 7 ballni tashkil qiladi. 7 va 6 ballar qiymat jihatidan tengdir. Bu ballar foizlarda quyidagicha taqsimlanadi:

“7” ball	“6” ball	baxolar
7-6	6-5,2	“a'lo”
5,9-4,9	5,1-4,3	“yaxshi”
4,8-3,9	4,2-3,3	“qoniqarli”

JB og'zaki, yozma ish, test yoki ularning kombinatsiyasi shaklida amalga oshiriladi. Har bir mashg'ulotda barcha talabalar baholaniladi.

Talabaning ballarda ifodalangan o'zlashtirishi quyidagicha baholanadi:

№	Baho	Talabaning bilim darajasi
1	A'lo	Talabalar uy vazifasini bajargan, og'zaki savollarga aniq javob beradi, mavzu bo'yicha mustaqil mushohada yurita oladi, mazmunini tushunadi mavzu bo'yicha mustaqil fikrlay oladi. Vazifalarni mustaqil bajaradi, natijalarini rasmiylashtirib tahlil qila oladi.
2	Yaxshi	Talaba uy vazifasini bajargan, og'zaki va test savollariga javob bera oladi. Ijtimoiy fanlar qonuniyatlarini va ta'riflarni yod biladi. Mavzuni tushungan, lekin ayrim masalalarni taxlil qila olmaydi.
3	Qoniqarli	Talaba uy vazifasini bajarib kelgan, og'zaki va test savollariga qiynalib javob beradi, ta'riflarni yod biladi, lekin mohiyatini yaxshi tushunmaydi.
4	Qoniqarsiz	Talaba uy vazifasini daftariga yozib kelgan, lekin mavzu bo'yicha savollarga javob bera olmaydi. Mohiyatini tushunmaydi.

Talaba darsga kelib unga mutloq tayyorlanmaganda va muhokamada mutloq ishtirok etmaganida (2) qo'yiladi.

Talabaning mustaqil ishi (TMI)

Talabaning mustaqil ishi O'zR oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 28.08.2010 yil 333-sonli buyrug'i va institut rektori tomonidan 2013 yil 3 sentyabrda tasdiqlangan “Talaba mustaqil ishini tashkil etish, nazorat qilish va baholash tartibi to'g'risida Nizom” asosida tashkil etiladi.

Mustaqil ish bo'yicha belgilangan maksimal reyting balining 55% dan kam ball to'plagan talaba fan bo'yicha yakuniy nazoratga qo'yilmaydi.

Talabaning mustaqil ishi kafedra arxivida ro'yxatga olinadi va 2 yil mobaynida saqlanadi.

Ijtimoiy fanlar kafedrasida talaba mustaqil ishi bo'yicha kafedra nizomi ishlab chiqiladi. Bunda talaba mustaqil ishining shakl va turlari, har bir ish turiga soatlarni taqsimlash va aniq baholash mezonlari ishlab chiqiladi.

TMI ning o'zlashtirishi quyidagicha baxolanadi. Maksimal ball 5.

Ballar	Baho
4,3-5,0	“5” a’lo
3,6-4,2	“4” yaxshi
2,8-3,5	“3” qoniqarli
2,8 dan kam	“2” qoniqarsiz

Talabaning mustaqil ishdan olgan bali JB baliga qo‘shiladi.

Oraliq baxolash (OB)

OB da fanning bir necha mavzularini qamrab olgan bo‘limi yoki qismi bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tib bo‘lingandan so‘ng, talabaning nazariy bilimlari baholanadi va unda talabaning muayyan savolga javob berish yoki muammoni echish qobiliyati aniqlanadi. Bir semestrda o‘tiladigan fanlardan bitta OB o‘tkaziladi. Ikki semestrda o‘tiladigan fanlardan ikkita OB o‘tkaziladi. OBga o‘quv mashg‘ulotlarining qarzi bo‘lmagan talabalar qo‘yiladi. Oraliq baholashning maksimal bali 10 ball;

O‘zlashtirish	10 ball
A’lo	8,6-10
YAxshi	7,1-8,5
Qoniqarli	5,5-7
Qoniqarsiz	5,5

OB kafedra majlisi qarori bilan yozma ish, test, og‘zaki suhbat shakllarida yoki ularning kombinatsiyalarida o‘tkazilishi mumkin. OB bo‘yicha belgilangan maksimal reyting balining 55% dan kam ball to‘plagan talaba YAB ga qo‘yilmaydi.

Yakuniy baxolash (YAB)

YAB da talabaning bilim, ko‘nikma va malakalari fanning umumiy mazmuni doirasida baholanadi. YAB fan bo‘yicha o‘quv mashg‘ulotlari tugagandan so‘ng o‘tkaziladi. YAB ning maksimal bali - 30 ball.

O‘zlashtirish	30 ball
A’lo	30-25,8
YAxshi	25,5-21,3
Qoniqarli	21-16,5
Qoniqarsiz	16,5 dan kam

JB va OB ga ajratilgan umumiy ballarning har biridan saralash balini to‘plagan talabaga YAB ga ishtirok etishga huquq beriladi.

YAB o‘tkazish shakli – test, og‘zaki, yozma ish yoki ushbu usullar kombinatsiyasida Ilmiy Kengash qarori bilan belgilanadi.

JB, OB va YAB turlarida fanni o‘zlashtira olmagan (54 % dan kam ball to‘plagan) yoki uzurli sabablar bilan baholash turlarida ishtirok eta olmagan talabalarga quyidagi tartibda qayta baholashdan o‘tishga ruxsat beriladi:

- qoldirilgan amaliy mashg‘ulot kelgusi darsga qadar guruh o‘qituvchisiga qayta topshirish va maslaxat kunida topshiriladi. 3 ta mashg‘ulotni qoldirgan talaba fakultet dekani ruxsati bilan qayta topshiradi;

- OB ni 2 hafta muddatda qayta topshirishga ruxsat beriladi va bali koeffitsentsiz qayt etiladi;

- semestr yakunida fan bo‘yicha saralash balidan kam ball to‘plagan talabaning o‘zlashtirishi qoniqarsiz (akademik qarzdor) hisoblanadi;

- akademik qarzdor talabalarga semestr tugaganidan keyin dekan ruhsatnomasi asosida qayta o‘zlashtirish uchun – 2 hafta muddat beriladi. SHu muddat davomida o‘zlashtira olmagan talabaga belgilangan tartibda rektorning buyrug‘i bilan talabalar safidan chetlashtiriladi.

Talabaning reytingi quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$R = \frac{Q \cdot V}{100}$$

bunda: Q-o'zlashtirish darajasi (ball), V-umumiy o'quv yuklamasi (soat)

Reyting natijalarini qayd qilish tartibi

Fandan reyting nazorati bo'yicha yakunlovchi qaydnoma varaqasi (vedomost) fan tugagan kundan bir kun muddatda kafedra 2 nusxada to'ldiradi va mas'ul xodim kafedra mudiriga imzolab, 1 nusxasi dekanatlarga topshiriladi.

Talabaning fan bo'yicha baholash turlarida to'plagan ballari reyting qaydnomsiga butun sonlar bilan qayd qilinadi. Reyting daftarchasining "Umumiy soat" ustuniga fanga ajratilgan umumiy yuklama soatlari, "Ball" ustuniga esa talabaning mazkur mezonning 3.1 bandiga muvofiq 100 ballik tizimdagi o'zlashtirish bali, "Reyting" ustuniga hisoblangan reyting ko'rsatkichi qo'yiladi.

Talabaning saralash balidan past bo'lgan o'zlashtirishi "Reyting daftarchasi" da qayd etilmaydi.

Dekanat va kafedralar tomonidan belgilangan tartibda fan bo'yicha talabaning JB, OB hamda YAB turlarida ko'rsatilgan o'zlashtirish reyting ko'rsatkichlarining monitoringi olib boriladi. O'zlashtirish natijalari kafedra tomonidan reyting nazorati ekranida muntazam ravishda yoritib boriladi va belgilangan tartibda qaydnomalarga kiritiladi. Reyting nazorati ekranining tashkil etishi va uning belgilangan muddatlarda to'ldirish vazifasi kafedra mudiri va fakultet dekani zimmasiga yuklatiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

Raxbariy adabiyotlar

1.KARIMOV.I.A. YUKSAK MA'NAVIYAT - ENGILMAS.- T.: "MANAVIYAT", 2009 YIL.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. –Toshkent: O'zbekiston,2011.

2.O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni.Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa konserni, 1998.

3.O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi qonuni / Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.: "Sharq" nashriyot-matbaa konserni, 1998.

Asosiy adabiyotlar

1. Mavlonova R va boshq. Pedagogika. – Toshkent, «O'qituvchi», 2001.

2.Ibragimov X, Abdullaeva SH. Pedagogika nazariyasi. T., 2008 yil.

3.Hoshimov K.,Nishonova S. Pedagogika tarixi T., 2005 yil.

4. Omonov X.T, Xo'jaev N.X, Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T.,2009 yil.

5. M.Ochilov,N.Ochilova Oliy maktab pedagogikasi (darslik) lotin Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan T.2008

6. M.Asqarova,M.Hayitboev S.Nishonov. Pedagogika. Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan (lotin) T.2008y

7.B.Ziyomammedov,Pedagogik mahorat asoslari ,T.2009yil

8. Z.Ibodullaev. "Tibbiyot psixologiyasi". T., 2008 yil darslik.

9. P.I.Ivanov va M.Zufarova."Umumiy psixologiya" T., 2008 yil darslik.

10. M.A.Maqsudova."Muloqot psixologiyasi" .T.; 2006 yil darslik.

11.Nishonova va Sh.Asomiddinova. «Psixologik maslahat» .T.2010 yil

12. Ibodullayev 3/ Tibbiyot psixologiyasi/ T., 2012 Darslik

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Pedagogika. O'quv qo'llanma // A.Munavvarovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent, «O'qituvchi», 1996.

2. Pedagogika (pedagogika nazariyasi va tarixi): O'qituvchilar tayyorlash va pedagogika fani ta'lim sohasi bakalavriat yo'nalishi uchun darslik .

Prof.M.X.Toxtaxodjayeving umumiy tahriri ostida; O'zbekiston Respublikasi

Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. – Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy

jamiyati” nashriyoti, 2010..

3. Sh.Yusupova Pedagogika kursi ma’ruza matni T.2000 Toshfarmi MUK
- 4.Holiqov.A, Pedagogik mahorat,T.,2011yil.
5. G‘aybullaev N., YOdgorov R., Mamatqulova R., Toshmurodova Q., Pedagogika ma’ruzalar matni. T., 2000 y.
- 6.Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: O‘qituvchi, 2004.– 123 b.
- 7.Avliyaqulov.N.X,Musaeva.N.N, Pedagogik texnologiya . – T.: Cho‘lpon NMIU,2012y.
- 8.Xo‘jaev N. va boshqalar. Pedagogika asoslari. – T., 2003.– 344 b.
- 9.Xo‘jaev N. va boshqalar. Ta’lim nazariyasi. – T., 2003.– 216 b.
10. Ochilova G. Pedagogika. T.: 2005
11. Ziyomammedov B. Ma’rifat asoslari. – Toshkent, «Chinor ENK», 1998
12. 3.1.G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. Toshkent 2010
- 13.Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o‘qituvchisining psixologiyasi. Toshkent 1999.
- 14.Davletshin M.G. Psixologiyadan qisqacha izohli lug‘at. Toshkent. 1999.
- 15.Kulagin. V.B. Osnovi professionalnoy psixodiagnostiki. Moskva .
- 16.Qodirov B.R. , Qodirov K.R. “Kasbiy tashxis metodikalari” Toshkent-2000y.

Internet saytlari

- 1.www.ziyonet.uz
2. www.tdpu.uz
3. www.pedagog.uz
4. www.psychology.uz

II.SILLABUS

“Pedagogika.Psixologiya” moduli bo‘yicha tayyorlangan Sillabusi 2015/2016 o‘quv yili uchun mo‘ljallangan

Fanning qisqacha tavsifi						
OTMning nomi va joylashgan manzili:	Toshkent farmatsevtika instituti			M.Oybek ko‘chasi, 45-uy		
Kafedra:	Ijtimoiy fanlar			Sanoat farmatsiyasi fakul’teti tarkibida		
Fan nomi va kodi: 3.05	Pedagogika.Psixologiya					
Ta’lim sohasi va yo‘nalishi:	5510500 -Farmatsiya 5320500 –Biotexnologiya 5510600 – Sanoat farmatsiya			Bilim sohasi: 500000 – Ijtimoiy ta’minot va sog‘liqni saqlash Ta’lim sohasi: 510000 - Sog‘liqni saqlash		
Fanni (kursni) olib boradigan o‘qituvchi to‘g‘risida ma’lumot:	Katta o‘qituvchi YUsupova Nigora Erkinovna			e-mail:	nigora.yusupova.1980@mail.ru	
				telefon	+998909284020	
Dars vaqti va joyi:	2-bino 23-auditoriya			Kursning davomiyligi:	02.09.2015-10.12.2015	
Individual grafik asosida ishlash vaqti:	Dushanba, seshanba,chorshanba kunlari 10.00 dan 16.00 gacha					
Fanga ajratilgan soatlar	Auditoriya soatlari				Mustaqil ta’lim:	66
	Ma’ruza:	18	Amaliyot	8		
Fanning boshqa fanlar bilan bog‘liqligi :	pedagogika, pedagogik mahorat, pedagogik texnologiya, psixologiya, kasbiy ta’lim metodikasi, kasbiy pedagogika, axborot texnologiyasi, maxsus fanlarni o‘qitish metodikasi.					
Fanning asosiy maqsadi:	Talabalarida pedagogika bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish. – Kadrlar tayyorlash milliy dasturi asosida bo‘lajak mutaxassislarni ta’lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, boshqarish, nazorat qilishga o‘rgatish hamda ularda kasbiy faoliyatning pedagogik mohiyatini to‘la anglay olish qobiliyatini hamda pedagogik tafakkurini shakllantirishdan iborat.					
Fanning mazmuni						
Fanning dolzarbligi va qisqacha mazmuni:	Fanning dolzarbligi: «Pedagogika.Psixologiya» fanini o‘rganishning maqsadi talabalarni farmatsiya , biotexnologiya ta’lim sohasini 5510500 - Farmatsiya 5320500 –Biotexnologiya, 5510600 – Sanoat farmatsiya yo‘nalishi ta’lim sohalari bo‘yicha ta’lim olayotgan bakalavrlarda kasb-hunar kollejlari o‘quvchilarining ta’limi va tarbiyasi jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni eng olishida hamda ularning texnologiya va ishlab					

	<p>chiqarish ta'limi darslarini olib borishiga yordam beradigan metodik bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishdir.</p> <p>Fanning qisqacha mazmuni: «Pedagogika. Psixologiya» fanini belgilangan maqsad asosida talabalarni kasbiy tayyorlashning quyidagi vazifalarini hal etadi: bo'lajak mutaxassislarining «Pedagogika. Psixologiya» fanida mutaxassislik bo'yicha bilimlarini kengaytiradi hamda yangi tushuncha va qarashlar bilan qurollanadi. Ushbu dastur ta'lim oluvchilarni milliy mafkura tarbiyasi, talabaning kasbiy ta'lim asoslari bo'yicha bilimlarini rivojlantirish, o'qituvchi va o'quvchi shaxsiga qo'yiladigan talablar, kasbiy ta'limda pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari haqidagi bilimlar bilan qurollantirish vazifasini bajaradi.</p>
O'quv fanini prerekvizitlari	<p>Talaba: pedagogika fanlarini o'qitish metodikasiga oid dastlabki bilimlarga ega bo'lishi, mantiqiy va tanqidiy fikrlash, tahlil qilish va xulosalar chiqarish ko'nikmalariga ega bo'lishi talab etiladi.</p>
Fanni o'rganish jarayonida talabalar quyidagi natijalarga erishadi	<p>Bilib oladi: fanga oid tushunchalar: pedagogika, metodika, metodologiya, ta'lim jarayonini qonuniyatlari va tamoyillari, tarbiya jarayonini mazmuni, tarbiyaning umumiy metodlari va vositalari, ta'limni tashkil etish shakllari, tarbiya turlari ta'lim sifati haqida.</p> <p>Bilim, ko'nikma va malakalarni nazorat qilinishi: “Pedagogika.Psixologiya” fani bo'yicha joriy, oraliq va yakuniy nazorat o'tkaziladi. Joriy nazorat uchun 60 ball, oraliq nazorat uchun 10 ball, yakuniy nazorat uchun 30 ball. (maksimal 100 ball)</p> <p>Fan bo'yicha egallagan bilimlari asosida: ta'lim muassasasida o'quv jarayonini tashkil etishning samarali shakl, metod va vositalarini qo'llay oladi hamda innovatsion faoliyat va kasbiy kompetentligini rivojlantirish yo'llarini egallaydi.</p>
Postrekvizitlar	<p>Ushbu o'quv modulini o'zlashtirish natijasida talabalardan: Nazariy ta'lim texnologiyasini mustaqil loyihalashni bilish; Ishlab chiqarish ta'limini o'tishni mustaqil loyihalashni bilish; Nazariy va amaliy ta'lim bo'yicha mashg'ulotlarni mustaqil o'tkazish; Trenajyorlarda mashg'ulot o'tkazishni bilish; Mashg'ulotlarda faol o'qitish metodlarini qo'llash olish; Mashg'ulotlarda fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish; O'quvchilar bilimini reyting tizimida baholash haqida bilimlarga ega bo'lish talab qilinadi.</p>
Talabalar uchun talablar	<ul style="list-style-type: none"> - professor-o'qituvchiga hurmat bilan munosabatda bo'lish; - institut ichki tartib-qoidalariga rioya qilish; -intitut uniformasini kiyish; - mobil telefonni dars davomida o'chirish; - berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish; - guruhdoshlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish; - darsga o'z vaqtida kelish; - 6 soatdan ortiq dars qoldirgan taqdirda, dekan ruxsati bilan darsga kirish.
Elektron pochta orqali munosabatlar tartibi	<p>Professor-o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqa elektron pochta orqali ham amalga oshirilishi mumkin, telefon orqali baho masalasi muhokama qilinmaydi, baholash faqatgina institut hududida, ajratilgan xonalarda va dars davomida amalga oshiriladi. elektron pochmani ochish vaqti soat</p>

15.00 dan 20.00 gacha

№	Ma'ruza mashg'uloti mavzulari	Ma'ruza mashg'uloti soati	Mustaqil ta'lim soati
1	Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati	2	
2	Pedagogikani o'rganish zaruriyati	2	7
3	Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va ularning tarixiyliigi	2	7
4	Pedagogik texnologiyalar	2	
5	Pedagogik muloqot	2	7
6	O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish asoslari	2	
7	O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari	2	6
8	Ta'lim usullari , vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha	2	
9	Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash	2	6
10	Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari	4	7
11	Shaxs va uning faoliyati.	4	7
12	Muloqot va nutq	4	7
13	Boshqaruv psixologiyasi	2	6
14	Rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari	2	6
15	Mehnat psixologiyasi		
	JAMI	36	66

№	Amaliy mashg'ulotlar mavzulari	soat
1	Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati. Pedagogikani o'rganish zaruriyati	2
2	Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va tarixiyliigi. Pedagogik texnologiyalar. Pedagogik muloqot.	2
3	O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish. O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari	2
4	Ta'lim usullari, vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha.	2
5	Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash	
6	Psixologiya fanining predmeti, maqsadi va vazifalari	2
7	Shaxs va uning faoliyati	2
8	Muloqot va nutq	2
9	Boshqaruv psixologiyasi Rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari. Mehnat psixologiyasi	2
	Jami	18

t/r	Nazorat turlari va topshiriqlarning nomlanishi	Nazorat turlari bo'yicha maksimal ball	O'tkazish vaqti
	<i>I. Joriy nazorat uchun ballar taqsimoti</i>	60 ball	Semestr davomida
	<i>II. Oraliq nazorat</i>	10 ball	
	<i>III. YAkuniy nazorat</i>	30 ball	Semestrning oxirgi haftasi
1.	Umumiy o'quv kursi bo'yicha tuzilgan topshiriqlar asosida o'tkaziladi		
	JAMI:	100 ball	

Talabaniy fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichlari namunaviy mezonlari

t/r	Talabaniy fanni o'zlashtirish (bilim, ko'nikma va malaka) darajasi	Ballar
A)	Xulosa va qarorlar qabul qilishi	86-100 ball
	Ijodiy fikrlay olishi	
	Mustaqil mushohada yuritish	
	Olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishi	
	Mohiyatini tushunish	
	Bilish, aytib berish	
	Tasavvurga ega bo'lish	71 -85 ball
	Mustaqil mushohada yuritish	
	Olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishi	

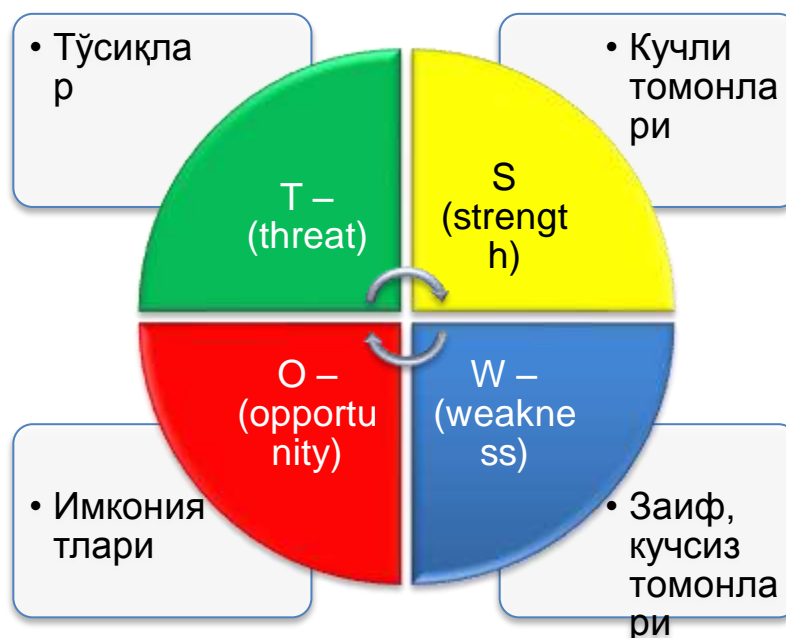
B)	Mohiyatini tushunish	
	Bilish, aytib berish	
	Tasavvurga ega bo'lish	
V)	Mohiyatini tushunish	55 - 70 ball
	Bilish, aytib berish	
	Tasavvurga ega bo'lish	
G)	Aniq tasavvurga ega bo'lmaslik	0 - 54ball

Asosiy adabiyotlar:	<p>Mavlonova R va boshq. Pedagogika. – Toshkent, «O'qituvchi», 2001.</p> <p>2.Ibragimov X, Abdullaeva SH. Pedagogika nazariyasi. T., 2008 yil.</p> <p>3.Hoshimov K.,Nishonova S. Pedagogika tarixi T., 2005 yil.</p> <p>4. Omonov X.T, Xo'jaev N.X, Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T.,2009 yil.</p> <p>5. M.Ochilov,N.Ochilova Oliy maktab pedagogikasi (darslik) lotin Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan T.2008</p> <p>6. M.Asqarova,M.Hayitboev S.Nishonov. Pedagogika. Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan (lotin) T.2008y</p> <p>7.B.Ziyomammedov,Pedagogik mahorat asoslari ,T.2009yil</p> <p>8. Z.Ibodullaev. "Tibbiyot psixologiyasi". T., 2008 yil darslik.</p> <p>9. P.I.Ivanov va M.Zufarova."Umumiy psixologiya"T., 2008 yil darslik.</p> <p>10. M.A.Maqsudova."Muloqot psixologiyasi" .T.; 2006 yil darslik.</p> <p>11.Nishonova va Sh.Asomiddinova. «Psixologik maslahat» T.2010 yil</p>
----------------------------	--

III. FANNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.

“SWOT-tahlil” metodi

Ushbu texnologiya munozarali masalalarni hal etishda, baxs – munozaralar o‘tkazishda yoki o‘quv seminari yakunida, yoki o‘quv rejasi asosida biron bir bo‘lim o‘rganib bo‘lingach qo‘llanilishi mumkin. Bu texnologiya tinglovchilarni o‘z fikrlarini himoya qilishga, erkin fikrlash va o‘z fikrini boshkalarga o‘tkazishga, ochiq xolda baxslashishga, o‘quv jarayonida egallagan bilimlarini tahlil etishga, qay darajada egallaganliklarini baholashga hamda tinglovchilarni baxslashish madaniyatiga o‘rgatadi.

Namuna: yuqori samarali suyuqlik xromatografiya usulining SWOT tahlilini ushbu jadvalga tushiring.

S	yuqori samarali suyuqlik xromatografiya usulining afzallik tomonlari	Bir vaqtning o‘zida tekshiri-luvchi moddaning ham chinligi, ham to‘zalagi va ham miqdorini aniqlashga imkon beradi..
W	yuqori samarali suyuqlik xromatografiya usulining kamchilik tomonlari	Asbob qimmat turadi...
O	yuqori samarali suyuqlik xromatografiya usulidan foydalanishning imkoniyatlari	Internet bilan bog‘langan...
T	To‘siqlar (tashqi)	Elektr bo‘lmasa ishlamaydi...

“Keys-stadi” metodi

Keys-stadi interaktiv ta’lim metodi sifatida tinglovchilar tomonidan eng afzal ko‘riladigan metodlar qatoriga kirmoqda. Ushbu texnologiya asosan farmatsevtika fanlaridan dars beruvchi o‘qituvchi va tinglovchilarning umumiy intellektual va kommunikativ salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Buning sababi sifatida ushbu metod tinglovchilarga tashabbus bildirish, nazariy holatni o‘zlashtirishda hamda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda mustaqillikka ega bo‘lish imkoniyatini berishida ko‘rish mumkin. O‘z navbatida vaziyatlarning analizi (tahlili) tinglovchilarning kasbiy shakllanish jarayoniga kuchli ta’sir o‘tkaza olishi, ularning kasbiy jixatdan “ulg‘ayishiga” xizmat qilishi, ta’lim olishga nisbatan qiziqish va ijobiy motivatsiyaning shakllantirishi alohida ahamiyatga ega. Keyslar metodi o‘qituvchining tafakkur turi sifatida, alohida paradigma ko‘rinishida gavdalanib, ijodiy salohiyatni rivojlantirish, noan’anaviy tarzda fikrlash imkoniyatini beradi.

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta’minoti bilan tanishtirish	<ul style="list-style-type: none">• yakka tartibdagi audio-vizual ish;• keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda);• axborotni umumlashtirish;• axborot tahlili;• muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlash-tirish va o‘quv topshirig‘ni belgilash	<ul style="list-style-type: none">• individual va guruhda ishlash;• muammolarni dolzarblik ierarxiyasini aniqlash;• asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o‘quv topshirig‘ining echimini izlash, hal etish yo‘llarini ishlab chiqish	<ul style="list-style-type: none">• individual va guruhda ishlash;• muqobil echim yo‘llarini ishlab chiqish;• har bir echimning imkoniyatlari va to‘siqlarni tahlil qilish;• muqobil echimlarni tanlash

4-bosqich: Keys echimini echimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.

- yakka va guruhda ishlash;
- muqobil variantlarni amalda qo'llash imkoniyatlarini asoslash;
- ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash;
- yakuniy xulosa va vaziyat echimining amaliy aspektlarini yoritish

Keys. Laboratoriyaga yangi yuqori samarali xromatografi o'rnatildi. Ammo ishga tushirishning imkoni bo'lmadi.

“Assesment” metodi

Ushbu “Assesment” lardan ma'ruza mashg'ulotlarida qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashg'ulotlarda mavzu yoki ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'z-o'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. SHuningdek, o'qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o'quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo'shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

esa

Тест

- **Muammoli vaziyat**

Тушунча таҳлили

- **Amaliy ko'nikma**

IV.NAZARIY MATERIALLAR

1-mavzu: Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati.

REJA:

1. Predmetning ob'ekti va predmetning takomillashganligi.
2. Pedagogikaning maqsad, vazifalari va asosiy kategoriyalari
3. Pedagogikaning tadqiqot metodlari
4. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi uning maqsad va vazifalari.

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Pedagogika, didaktika, tarbiya nazariyasi, kategoriya, ta'lim, bilim, ko'nikma, malaka, ma'lumot, rivojlanish, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi», Kadrlar tayyorlash miliy modeli, Kadrlar tayyorlash miliy modelining tarkibiy qismlari, o'qituvchi shaxsiga qo'yilayotgan talablar.

1. Predmetning ob'ekti va predmetning takomillashganligi.

Pedagogika predmeti. Pedagogika (yunoncha paidagogike bo'lib, paidagogos («bola» va «etaklayman») tushunchasi asosida shakllangan) shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan muayyan tizimli faoliyat, shuningdek, ta'lim-tarbiya mazmuni, umumiy qonuniyatlari, shakli va metodlari haqidagi fan. Pedagogika ijtimoiy fanlar tizimiga kiruvchi fan sanalib, yosh avlod hamda kattalarni milliy istiqloq g'oyalari asosida tarbiyalash, unga ta'lim berish muammolarini o'rganadi. «... bugungi kunda farzandlaritimizning ma'naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalasi biz uchun eng dolzarb vazifa...» I.A.Karimov.

Pedagogika fani shaxsni rivojlantirishning ikki muhim jihati – uni o'qitish va tarbiyalashga asosiy e'tiborni karatganligi bo'is ta'lim nazariyasi (didaktika) va tarbiya nazariyasi fanning muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi.

2. Pedagogikaning maqsad, vazifalari va asosiy kategoriyalari

Pedagogika fanining vazifalari. Pedagogika fani shaxsni shakllantirish borasidagi ijtimoiy buyurtmani bajarish asosida jamiyat taraqqiyotini ta'minlashga alohida hissa qo'shadi. Pedagogika fani maqsadi va vazifalarining belgilanishida ijtimoiy munosabatlar mazmuni, davlat va jamiyat qurilishi, uning hayotida etakchi o'rin tutuvchi g'oyalar mohiyatini muhim ahamiyatga ega. SHuning uchun o'quv jarayonini Prezident I.A.Karimovning ushbu fikrlari bilan ko'rsatib o'tamiz «... o'quv jarayoniga yangi axborot va pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish bolalarimizni komil insonlar etib tarbiyalashda jonbozlik ko'rsatadigan o'qituvchi va domlarga e'tiborimizni yanada oshirish, qisqacha aytganda ta'lim-tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko'tarish diqqatimiz markazida bo'lishi darkor».

O'zbekiston Respublikasida demokratik, insonparvar hamda huquqiy jamiyatni barpo etish sharoitida mazkur fan barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tarbiyalash

tizimini ishlab chiqish, milliy istiqloq g'oyasi asosida ta'lim va tarbiya nazariyasini ijodiy rivojlantirishdek ustuvor vazifani hal etadi. Mazkur jarayonda quyidagi vazifalarni bajarishga e'tibor haratiladi:

1. Barkamol shaxs va malkali mutaxassisni tarbiyalashga yo'naltirilgan pedagogik jarayonning mohiyatini o'rganish.

2. SHaxsni kamol toptirish qonuniyatlarini aniqlash.

3. Ijtimoiy taraqqiyot darajasidan kelib chiqqan holda rivojlangan xorijiy mamlakatlar ta'lim tizimi tajribasini o'rganish asosida uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish.

4. Ta'lim muassasalari hamda ularda faoliyat olib borayotgan pedagoglar faoliyati mazmunini asoslash.

5. Ilg'or pedagogik tajribalarni umumlashtirish va amaliyotga joriy etish.

6. Pedagoglarni pedagogika nazariyasiga oid bilimlar hamda ta'lim-tarbiya usullari bilan qurollantirish.

7. Ta'lim-tarbiya birligi hamda ijtimoiy tarbiya yo'nalishlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni ta'minlashning pedagogik shart-sharoitlarini o'rganish.

8. O'qitish hamda tarbiyalash jarayonining samarali texnologiyalarini yaratish.

9. Oila tarbiyasini muvaffaqiyatli tashkil etish yuzasidan ota-onalar uchun ilmiy-metodik tavsiyalarni ishlab chiqish.

3. Ijtimoiy tarbiya va uning bosqichlari. Insoniyatning yashash uchun kurashish va turli tabiiy ofatlardan himoyalaniish yo'lida olib borgan harakatlari tarbiya g'oyalariining shakllanishiga asos bo'lib xizmat qilgan.

Ibtidoiy jamoa tuzumida odamlarning guruh-guruh bo'lib hayot kechirishi sababli bolalarga tirikchilik o'tkazish yo'lidagi faoliyat (o'simlik mevalari, ildizlarini terish, hayvonlarni ovlash)ni tashkil etish borasidagi tajribalarni o'rgatish guruh a'zolari tomonidan birdek amalga oshirilgan. Bilimlar, aksariyat hollarda, mehnat va o'yin jarayonlarida o'zlashtirilgan. Mehnat faoliyatini tashkil etish jinsiy xarakterga ega bo'lganligi bois o'g'il va qiz bolalarni tarbiyalashda o'ziga xos jihatlar ko'zga tashlangan.

Ta'lim nazariyasi (didaktika) – shaxsni intellektual jihatdan rivojlantirish, ta'lim jarayonining mohiyati, bosqichlari, tamoyillari, qonuniyatlari, o'qituvchi va o'qituvchi faoliyati birligi, o'qitishning mazmuni, shakl, metod va vositalari, ta'lim jarayonini takomillashtirish yo'llari kabi muammolarni tadqiq etadi.

Ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra umumiy va maxsus kabi turlarga ajratiladi. Umumiy ta'lim har bir shaxsning kamol topishi hamda u tomonidan hayotiy faoliyatni tashkil eta olishi uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni berishga yo'naltiriladi. Umumiy ta'lim asosida o'zlashtirilgan ma'lumotlar kelgusida shaxsning kasbiy tayyorgarligini ta'minlashga imkon beruvchi maxsus ta'lim olishi uchun asos bo'ladi. Maxsus ta'lim – o'zida mutaxassislik xususiyatlarini namoyon qilib, shaxsga muayyan kasbiy faoliyatni tashkil etish borasida nazariy bilimlarni berish asosida amaliy ko'nikma hamda malakalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim, shuningdek, darajasi hamda hajmiga ko'ra boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim kabi turlarga ham bo'linadi. Kasb ta'limi (kasbiy ta'lim O'zbekiston Respublikasida barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tayyorlashga yo'naltirilgan uzluksiz ta'limning muhim bo'lagi sanaladi.

Tarbiya nazariyasi – pedagogikaning asosiy, muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, u jamiyat va oilaning barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tayyorlash muammolarini o‘rganadi.

Tarbiya - barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tayyorlash yo‘lida amalga oshirilayotgan pedagogik faoliyat jarayoni bo‘lib, ushbu tushuncha negizida odatda aqliy, axloqiy, jismoniy, mehnat, estetik, iqtisodiy, huquqiy, ekologik va jinsiy tarbiya kabi yo‘nalishlarda tashkil etilgan pedagogik faoliyat mohiyati, shaxsda tarbiyalangan muayyan sifatlar hamda shakllangan dunyoharash aks etadi.

4. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi uning maqsad va vazifalari.

O‘zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy modeli va uning mohiyati. O‘zbekiston Respublikasi siyosiy mustaqillikni qo‘lga kiritgach, ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarida tub islohotlar amalga oshirila boshlandi. Totalitar boshqaruv usuli asosida, ish yuritilayotgan xalq ta‘limi tizimida ham so‘nggi o‘n yilliklar davomida yuzaga kelgan muammolarni hal etish vazifasi Respublika hukumati hamda mutasaddi tashkilotlarni ta‘lim tizimida ham jiddiy o‘zgarishlarni amalga oshirishga undadi. Bu boradagi sa‘i-harakatlarning samarasi sifatida 1992 yil iyul oyida mustaqil O‘zbekistonning ilk «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni qabul qilindi. Mazkur Qonun mazmunida Respublika ta‘limi tizimi, uning asosiy yo‘nalishlari, maqsad, vazifalari, ta‘lim bosqichlari va ularning mohiyati kabi masalalar o‘z ifodasini topdi. Biroq, 1997 yilga kelib, O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni va uning mazmunida ilgari surilgan g‘oyalarning amaliyotga tadbiri tahlil etilganda, bu borada muayyan kamchiliklarga yo‘l qo‘yilganligi aniqlandi. O‘tkazilgan tahlil natijalariga ko‘ra, ta‘lim tizimida olib borilayotgan islohot aksariyat o‘rinlarda chuqur ilmiy asoslarga ega bo‘lmaganligi ma‘lum bo‘ldi hamda kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish zarurligi belgilandi. SHu bois O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilindi.

Har qanday mamlakatning kuchi uning, fuqarolarining ma‘naviy etukligi, intellektual salohiyatga egaligi bilan belgilanadi.

Fuqarolarning ma‘naviy etukligi, intellektual salohiyati esa ta‘lim tizimining mazmuni, shaxsning har tomonlama shakllanishi uchun xizmat qiluvchi moddiy va ma‘naviy shart-sharoitlarning mavjudligi, jamiyatda qaror topgan ijtimoiy sog‘lom muhit darajasi, ijtimoiy munosabatlar mazmuni, shuningdek, aholining etnopsixologik xususiyatlari, axloqiy qarashlari va hayotiy e‘tiqodlari asosida shakllantiriladi.

«Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»ning yaratilishida mazkur jihatlar to‘la o‘rganildi. Milliy dastur asosini O‘zbekistonning taraqqiyotini ta‘minlay oladigan, uni jahonning ilg‘or mamlakatlari darajasiga ko‘tarilishiga hissa qo‘shuvchi dadil, mustaqil fikrlovchi, bilimli, malakali mutaxassis, shuningdek, ijobiy sifatlarga ega bo‘lgan kadrlarni tayyorlab voyaga etkazish jarayoni tashkil etadi.

Xo‘sh, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qanday hujjat? Uning mazmunida qanday g‘oyalar ifoda etilgan?

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonunining qoidalariga muvofiq, milliy tajribaning tahlili va ta‘lim tizimidagi, jahon miqyosidagi yutuqlar asosida tayyorlangan hamda yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil ravishda mo‘ljalni to‘g‘ri ola bilish mahoratiga ega bo‘lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo‘naltirilgandir.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning maqsadi – ta‘lim sohasini tubdan isloh

qilish, uni o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarash va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash Milliy tizimini yaratishdan iboratdir.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ilgari surilgan maqsadning to'laqonli ro'yobga chiqarish bir qator vazifalarning ijobiy hal qilinishini nazarda tutadi. Dasturda bu boradagi vazifalarning quyidagilardan iboratligi ko'rsatiladi:

- «Ta'lim to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq ta'lim tizimini isloh qilish, davlat va nodavlat ta'lim muassasalari hamda ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida, raqobat muhitini shakllantirish negizida ta'lim tizimini yagona o'quv, ilmiy-ishlab chiqarish majmui sifatida izchil rivojlantirishni ta'minlash;

- ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirayotgan demokratik huquqiy davlat qurilishi jarayonlariga moslashtirish;

- kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash, pedagogik faoliyatining nufuzi va ijtimoiy maqomini ko'tarish;

- kadrlar tayyorlash tizimi va mazmunini mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollariidan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, madaniyat, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqqan holda qayta qurish;

- ta'lim oluvchilarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashning va ma'rifiy ishlarning samarali shakllari hamda uslublarini ishlab chiqish va joriy etish;

- ta'lim va kadrlar tayyorlash, ta'lim muassasalarini attestatsiyadan o'tkazish va akkreditatsiya qilish sifatiga baho berishning xolis tizimini joriy qilish;

- yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ta'limning talab qilinadigan darajasi va sifatini, kadrlar tayyorlash tizimining amalda faoliyat ko'rsatishi va barqaror rivojlanishining kafolatlarini, ustuvorligini ta'minlovchi normativ, moddiy-texnika va axborot bazasini yaratish;

- ta'lim, fan, ishlab chiqarish samarali integratsiyalashuvini ta'minlash, tayyorlanayotgan kadrlarning miqdori va sifatiga nisbatan davlatning talablarini, shuningdek, nodavlat tuzilmalari, korxonalar va tashkilotlarning buyurtmalarini shakllantirishning mexanizmlarini ishlab chiqish;

- uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimiga byudjetdan tashqari mablag'lar, shu jumladan, chet el investitsiyalari jalb etishning real mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;

- kadrlar tayyorlash sohasida o'zaro manfaatli xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

Milliy dasturning maqsad va vazifalari bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Har bir bosqichda muayyan vazifalarning hal etilishi nazarda tutiladi. Ushbu vazifalar quyidagilardan iboratdir:

Birinchi bosqich (1997-2001 yillar) mavjud kadrlar tayyorlash tizimining ijobiy salohiyatini saqlab qolish asosida ushbu tizimni isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, kadrlar jihatidan, ilmiy-uslubiy, moliyaviy shart-sharoitlarni yaratish.

Ikkinchi bosqich (2001-2005 yillar) - Milliy dasturni to'liq ro'yobga chiqarish, mehnat bozorining rivojlanishi va real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda unga aniqliklar kiritish. Bu bosqichda, shuningdek, ta'lim muassasalarini maxsus tayyorlangan malakali pedagog kadrlar bilan to'ldirish ta'minlanadi, ularning faoliyatida raqobatga asoslangan muhit vujudga keltiriladi.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» maqsadini ro'yobga chiqarishning ikkinchi bosqichda ta'lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash davom ettiriladi, o'quv-tarbiya jarayonining yuqori sifatli o'quv adabiyotlari va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash, uzluksiz ta'lim tizimini axborotlashtirish

vazifalarining ham hal etilishi alohida urg‘u beriladi.

Uchinchi bosqich (2005 va undan keyingi yillar) to‘plangan tajribani tahlil etish va umumlashtirish asosida, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollariga muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish. Bu bosqichda, yana shuningdek,

- ta‘lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash;

- o‘quv-tarbiya jarayoni yangi o‘quv-uslubiy majmualar, ilg‘or pedagogik texnologiyalar bilan to‘liq ta‘minlanishi;

- milliy (elita) oliy ta‘lim muassasalarini qaror toptirish va rivojlantirish;

- ta‘lim jarayonini axborotlashtirish, uzluksiz ta‘lim tizimi jahon axborot tarmog‘iga ulanadigan kompyuter axborot tarmog‘i bilan to‘liq qamrab olinishiga erishish kabi vazifalarning ham ijobiy echimi ta‘minlanadi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy, tarkibiy qismlari. Kadrlar tayyorlash milliy modeli faqat ta‘lim-tarbiya jarayoninigina qamrab olmay, ishlab chiqarish va ijtimoiy munosabatlarni ham o‘z ichiga oladi.

Kadrlar tayyorlash milliy modeli shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta‘lim, fan va ishlab chiqarish kabi tarkibiy qismlarning o‘zaro hamkorligi, ular o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik asosida «yuksak ma‘naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlarni tayyorlash Milliy tizimi» mohiyatini aks ettiruvchi andoza, loyiha hisoblanadi

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning asosida kadrlar tayyorlash milliy modeli va uning mohiyati yoritiladi. Milliy modelning o‘ziga xos xususiyati mustaqil ravishda to‘qqiz yillik umumiy o‘rta hamda uch yillik o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limini joriy etilishi bilan belgilanadi. Bu esa o‘z navbatida umumiy ta‘lim dasturlaridan o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi dasturlariga o‘tilishiga zamin yaratadi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iboratdir:

1. SHaxs kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub‘ekti va ob‘ekti, ta‘lim sohasidagi xizmatlarning iste‘molchisi va ularni amalga oshiruvchidir.

SHaxs uzluksiz ta‘lim jarayonida dunyoviy, ilmiy bilimlarni o‘zlashtiradi, fan asoslarini puxta egallaydi, ishlab chiqarish sohalari bilan tanishadi, shuningdek, o‘zida ijtimoiy ta‘sirilar yordamida ma‘naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalab boradi. SHaxsda o‘zlashtirilgan bilim, faoliyat ko‘nikmalari va hayotiy tajriba asosida kasbiy mahorat ham shakllanib boradi. YUksak ma‘naviy-axloqiy sifatlarni va yuqori darajadagi kasbiy malakaga ega bo‘lish uchun shaxs o‘z oldiga muayyan maqsadni qo‘ya olishi hamda unga erishish yo‘lida tinimsiz izlanishi, o‘qib-o‘rganishi lozim. SHundagina u ijtimoiy raqobatga chidamli, malakali kadr bo‘lib shakllanadi.

SHaxs ta‘lim xizmatlarining yaratuvchisi sifatida tegishli malaka darajasini olgach, ta‘lim, moddiy ishlab chiqarish, fan, madaniyat va xizmat ko‘rsatish sohasida faoliyat ko‘rsatadi va uz bilimi hamda tajribasini o‘rgatishda ishtirok etadi».

2. Davlat va jamiyat ta‘lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlarni tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafillaridir.

SHaxs kamoloti nafaqat o‘zi uchun, balki davlat va jamiyat taraqqiyoti, ravnaqi uchun ham muhim ahamiyatga egadir. Binobarin, fuqarolari yuksak ma‘naviyatga ega jamiyat har tomonlama taraqqiyotga eta oladi.

SHaxs va davlat (jamiyat) o‘rtasidagi aloqa ikki tomonlama xususiyatga ega. SHu

bois har qanday davlat (jamiyat) o'z fuqarolarining yashashi, mehnat qilishi, iqtidori va salohiyatini ro'yobga chiqarishi, uni namoyon eta olishi uchun etarli darajada shart-sharoit yaratib bera olishi lozim. Respublika ta'lim tizimida davlat va jamiyat shaxsning har tomonlama shakllanishi, o'zligini namoyon eta olishi uchun etarli darajada shart-sharoit yaratib berish mas'uliyatini o'z zimmasiga oluvchi sub'ekt sifatida namoyon bo'ladi.

Nazorat uchun savollar:

1. «Pedagogika» tushunchasi qanday mazmuni anglatadi?
2. Tarbiya nazariyasi nimalarni o'rganadi?
3. Pedagogika fanining asosiy vazifalari nimalardan iborat?
4. Pedagogikaning asosiy kategoriyalarini ayting va mohiyatini yoriting.
5. Qanday fanlar pedagogik fanlar tizimiga kiradi?
6. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning bosh g'oyasi nimadan iborat?
7. Kadrlar tayyorlash milliy modeli nima?
8. Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismlari nimalardan iborat?
9. Uzluksiz ta'lim tizimining mohiyatini yoritib bering.
10. Pedagogik kasbining asosiy xususiyatlari nimalarda namoyon bo'ladi?
11. O'qituvchi qanday sifatlarga ega bo'lishi zarur?
12. Sizing nazaringizda bugungi kun o'qituvchisiga qanday pedagogik talablar qo'yilmoqda?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Istiqlol va ma'naviyat. – Toshkent, O'zbekiston, 1994.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
3. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. – Toshkent, O'zbekiston, 1992.
4. Karimov I.A. «Barkamol avlod yili» Davlat dasturi. –T.: O'zbekiston, 2010. 5-7-bet.
5. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni //Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
6. Pedagogika /O'quv qo'llanma. Munavvarov A. tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1996.
7. Pedagogika /A.Q.Munavvarovning umumiy tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1993.
8. Oliy ta'lim: me'yoriy hujjatlar to'plami. - Toshkent: SHarq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati, 2001. – 18-52-betlar.
9. Ochilov M, Ochilova M. O'qituvchi odobi. – Toshkent, O'qituvchi, 1998.
10. Babaeva D.R. Axmedova M.E. “Pedagogika” fani bo'yicha majmua. -T.: TDPU, 2010.

2-mavzu: Pedagogikani o'rganish zaruriyati

Reja:

1. Insoniyat jamiyati tarixida bilishning taraqqiy etishi.
2. Bilimlar - umumiy ta'lim mazmunining asosiy tarkibiy qismi sifatida.
3. Dunyoqarashning tarkibiy qismlari, shakllari va turlari.
4. Pedagogik layoqat – mutaxassisni shaxsiy va kasbiy yuksaltirish sharti ekanligi.

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Ilmiy dunyoqarash, tafakkur, iqtisodiy tarbiya, fuqarolik tarbiyasi, fuqaro, fuqarolik, vatanparvarlik, baynalminallik.

Bilish ta'lim jarayonining metadologik asosidir.

Bilish jarayoni kabi ta'lim jarayonida ham o'quvchi bilmaslikdan bilishga, noto'g'ri va noaniq bilishdan tobora to'liqroq va aniqroq, chuqurroq bilishga bo'lgan yo'lni bosib o'tdi. Bu jarayonda hissiy idrok etish ham, abstrakt tafakkur ham, amalda sinab ko'rish ham bo'ladi.

Muayyan fan va hodisalar ob'ektiv dunyoni bilish jarayonidan o'rganiladi va ularning tashqi, ichki mohiyatini o'zlashtirish jarayonida omillar aniqlanadi. Mushohada, tasavvur va abstrakt tafakkurga asoslanib faktlar umumlashtiriladi va ilmiy xulosalar chiqarish natijasida nazariyalar, qonunlar va kategoriyalar yaratiladi.

Bilish ikki pallaga – nazariya va amaliyotga bo'linadi. Nazariya yangi bilimni, yangicha bilishni ifodalovchi tizimli fikrdir. Nazariya har xil shakllarda ifodalanadi: aksioma, teorema, qonun, formula, grafik raqam va boshqa. Nazariyada g'oya shakllanadi.

Amaliyot bilimlarning haqiqiylikini ko'rsatuvchi mezondir. Kuzatish, tajriba, o'zgartirish, yaratish – bular amaliyot shakllariga kiradi. Amaliyot ijtimoiy hayot va tabiatning murakkab jarayonlarini bilib olishda inson uchun asosiy qurol bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy bilishning vazifasi hodisalarning mohiyatini, ularning rivojlanish qonunlarini ochishdangina emas, balki biron-bir qonunning qay tariqa namoyon bo'lish sabablarini ham ko'rsatib berishdan iborat.

Ilmiy omil ilmiy bilishning elementi bo'lib kuzatish, tajriba asosida qo'lga kiritiladi, omilga asoslanmagan bilimning ilmiy qiymati, amaliy faoliyat uchun ahamiyati ham bo'lmaydi. SHuning uchun ilmiy bilimning, fanning asosiy maqsadi omillar asosida yotgan umumiy bog'lanishlarni, qonuniyatlarni topish, ularning mohiyatini bilishdadir.

Bilish sezishdan boshlanadi. Sezish tevarak-atrofdagi voqeilik, narsa va hodisalarning sezgi organlarimizga ta'sir etuvchi ayrim sifatlarining ongimizda aks etishidir. Bunda har bir organ, har bir analizator, I.P.Pavlov ta'kidlab aytganidek, narsalarning ayrim sifatlarini idrok qiladi: biz sovuq, iliqlik, sho'r, oq, qora, achchiq, chuchuk va xokazolarni ko'rish, eshitish, hid bilish, ta'm-maza bilish, teri, muskul-harakat va organik sezgi organlarining faoliyati orqali bilib olamiz.

Sezgilar – odam haqidagi barcha bilimlarimizning manbaidir. Ammo ilmiy asosda bilishda, masalan, olimning bilishi bilan o'quvchining bilish faoliyati o'rtasida umumiylik bo'lsa ham lekin, ular bir-biridan farq qiladi. Olimlar olamni bilib olib, ilgari fanga ma'lum bo'lmagan yangi haqiqatlarni kashf etadilar, yangi qonuniyatlarni aniqlaydilar va shu tariqa fanning ilgarilab ketishiga imkon yaratadilar. O'quvchilar esa ta'lim jarayonida olamni bila borib, o'zlari uchun ilgari noma'lum bo'lgan, biron fan kashf etgan va odamlarning ijtimoiy-tarixiy amaliyotida tekshirib ko'rilgan yangi bir narsani bilib oladilar. O'qituvchi o'quvchilarni olimlar tomonidan yaratilgan bu qonunni bilishga to'g'ri, engillashtirilgan, vaqt jihatidan qisqa yo'ldan olib boradi. O'qitish natijalari bilim sifatida, o'quvchining rivojlanish darajasida o'z aksini topadi.

Bilish faoliyatining bosqichlari. O'qituvchi maktab o'quvchilarini yangi bilimlarni faol idrok qilishga, uni hayotda qo'llay olishga tayyorlaydi. O'quvchilarning o'qituvchi

sabohini o'zlashtirish jarayoni bilimlarni idrok qilish, tushunish, mustahkamlash hamda ularni amalda qo'llash bosqichlaridan iborat bo'ladi.

1. Bilimlarni o'zlashtirish voqe'likdagi narsa va hodisalarni sezish va idrok qilishdan boshlanadi. Idrok – borliqni odam ongida aks etishidir. Idrok o'quvchilarning bilimlari, amaliy tajribasi darajasiga qarab muayyan maqsadni ko'zlovchi jarayon bo'lmoqchi kerak.

2. O'quvchilarning bilish faoliyatidagi ikkinchi bosqich – bilimlarni tushunish va umumlashtirishdir. Tushunchalarning hosil bo'lish jarayonida induksiya va deduksiya kabi fikrlash masalalari katta o'rin tutadi. Induksiya – xususiy hollardan umumiy qoidaga boradigan, deduksiya esa – umumiydan xususiyga boradigan fikr yuritish yo'lidir.

3. O'quvchilarning bilish faoliyatidagi uchinchi bosqich – bilimlarni mustahkamlash va qo'llashdir.

Bilim, ko'nikma va malakalarni muvaffaqiyatli egallab olish vositalaridan biri – avval o'zlashtirib olingan bilimlarni amaliyotda qo'llashdir.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya

Ilmiy dunyoqarash va tafakkurni shakllantirish. Dunyoqarash tabiat, ijtimoiy jamiyat, tafakkur hamda shaxs faoliyati mazmunining rivojlanib borishini belgilab beruvchi dialektik qarashlar va e'tiqodlar tizimidir. Mazkur tizim doirasida ijtimoiy-g'oyaviy, falsafiy, iqtisodiy, tabiiy-ilmiy, ma'naviy-axloqiy, estetik, huquqiy va ekologik bilimlar negizida shakllangan e'tiqodlar asosiy tarkibiy unsurlar sifatida namoyon bo'ladi.

Muayyan dunyoqarashga ega bo'lish shaxsda atrof-muhit, ijtimoiy munosabatlar, mehnat faoliyati va ishlab chiqarish jarayoni, sub'ektlarga nisbatan ma'lum munosabatning qaror topishi, shuningdek, shaxs tomonidan zimmasidagi ijtimoiy burchlarini to'laqonli anglash va ularni bajarishga nisbatan masuliyat tuyg'usiga ega bo'lishi uchun zamin yaratadi.

SHaxsda dunyoqarash izchil, tizimli, uzluksiz hamda maqsadga muvofiq tashkil etilayotgan ta'lim-tarbiyaning yo'lga qo'yilishi, uning turli yo'nalish va mazmundagi ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etishi, shuningdek, o'z-o'zini tarbiyalab borishi natijasida shakllanadi. YOsh avlod dunyoqarashining shakllanishida ta'lim muassasalarida o'qitilishi yo'lga qo'yilgan tabiiy, ijtimoiy va gumanitar fanlar asoslarining ular tomonidan puxta o'zlashtirilishi muhim o'rin tutadi.

SHaxsning ma'naviy-axloqiy qiyofasi, hayotiy yondoshuvlari, uning uchun ustuvor ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar hamda axloqiy tamoyillar mohiyati u ega bo'lgan dunyoqarash mazmunini ifodalaydi. O'z navbatida dunyoqarashning boyib borishi shaxsning shaxsiy sifat va fazilatlarining tobora barqarorlashuvini ta'minlaydi. O'z mazmunida ezgu g'oyalarni ifoda etgan dunyoqarash shaxs qiyofasida namoyon bo'layotgan ijobiy fazilatlarining boyib borishiga yordam beradi.

Dunyoqarash o'z mohiyatiga ko'ra, ilmiy (muayyan falsafiy tizimga ega) va oddiy (muayyan falsafiy tizimga ega bo'lmagan) dunyoqarash tarzida farqlanadi. Ilmiy dunyoqarash asosida uzluksiz, izchil ravishda mavjud fanlar asoslarini puxta o'zlashtirib borish, ijtimoiy munosabatlar jarayonida faol ishtirok etish natijasida barqarorlik kasb etgan g'oyalar yotadi.

SHaxs dunyoqarashini shakllantirish uzoq muddatli, dinamik xususiyatga ega murakkab jarayon sanaladi.

Aqliy tarbiya va ilmiy dunyoqarashning asosiy belgilari va mohiyati. SHaxs dunyoqarashining shakllanishida aqliy tarbiya muhim o'rin tutadi. **Aqliy tarbiya** shaxsga tabiat va jamiyat taraqqiyoti to'g'risidagi bilimlarni berish, uning aqliy (bilish) qobiliyati, tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat bo'lib, uni samarali yo'lga qo'yish asosida dunyoqarash shakllanadi.

Bugungi kunda, O'zbekiston Respublikasida yoshlarga aqliy tarbiyani berishga alohida e'tibor qaratilmoqda. 1997 yilda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» mazmunida ham yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlarni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanligiga urg'u beriladi. Yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadr bo'lib etishish mavjud ilmiy, shuningdek, kasbiy bilimlarni puxta egallash demakdir. Binobarin, chuqur bilimlarga ega bo'lish tabiiy hamda ijtimoiy jarayonlarning mohiyatini anglash, ularning ijobiy va salbiy jihatlarini ko'ra va baholay olishga imkon beradi.

Aqliy tarbiya o'quvchilarni ilm-fan, texnika, texnologiya hamda ishlab chiqarish sohalarida qo'lga kiritilayotgan yutuqlar bilan tanishtirish, ularda ijodiy, erkin, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini hosil qilishga zamin yaratadi.

Aqliy tarbiya jarayonida quyidagi vazifalar hal etiladi:

- Tarbiyalanuvchilarga ilmiy bilimlarni berish.
- Ularda ilmiy bilimlarni o'zlashtirishga nisbatan ongli munosabatni qaror toptirish.
- Mavjud bilimlardan amaliyotda foydalanish ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish.
- Bilimlarini doimiy ravishda boyitib borishga intilish tuyg'usini shakllantirish.
- Bilimlarni o'zlashtirishga yordam beradigan psixologik qobiliyatlar (nutq, diqqat, xotira, tafakkur, ijodiy xayol) va xususiyatlar (aniq maqsadga intilish, qiziquvchanlik, kuzatuvchanlik, mustaqil fikrlash, ijodiy tafakur yuritish, o'z fikrini asoslash, mavjud ma'lumotlarni umumlashtirish, guruhlashtirish, mantiqiy xulosalar chiqarish va hokozolar)ni rivojlantirish.

Aqliy ta'lim va tarbiya birligi asosida shaxsda tafakkur (ijtimoiy voqea-hodisalarning ongda to'laqonli aks etishi, inson aqliy faoliyatining yuksak shakli) rivojlanadi. Manbalarning ko'rsatishicha, aqliy tafakkurning mavjud darajasini belgilash bir qadar murakkab bo'lib, quyidagi belgilarga ko'ra aniqlanishi mumkin:

- Ilmiy bilimlar tizimining mavjudligi.
- Mavjud ilmiy bilimlarni o'zlashtirib olish jarayoni.
- Fikrlash ko'nikmasiga egalik.
- Bilimlarni egallashga bo'lgan qiziqish hamda ehtiyojning yuzaga kelganligi.

Aqliy tafakkur uzoq muddat hamda tinimsiz izlanish natijasida yuzaga keladi. Uning shakllanishida ilmiy qarash va e'tiqod o'ziga xos o'rin tutadi.

Ilmiy qarash (yunoncha «*idea*»- *g'oya, tasavvur, tushunchalar yig'indisi*) - muayyan hodisa, jarayonning mohiyatini yorituvchi, ilmiy jihatdan asoslangan fikr, g'oya bo'lib, u shaxs tomonidan mavjud ilmiy bilimlar tizimi puxta o'zlashtirilganda, bilimlarni bir-biri bilan taqqoslash, solishtirish, predmet, hodisa yoki jarayon mohiyatini tahlil qilish natijasida yuzaga keladi. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga

o'rgatish, ixtirochilik ko'nikmalarini shakllantirish ular tomonidan ilmiy izlanishlarni olib borish va ma'lum ilmiy qarashlarni ilgari surilishiga zamin yaratadi.

Aqliy tarbiyani samarali tashkil etish shaxsda ilmiy tafakkurning yuzaga kelishini ta'minlaydi. **Ilmiy tafakkur** – inson aqliy faoliyatining yuksak shakli sanalib, ijtimoiy voqea-hodisalar, jarayonlarga nisbatan ilmiy yondashuvni anglatadi.

E'tiqod dunyoqarash negizida aks etuvchi ijtimoiy- falsafiy, tabiiy, iqtisodiy, huquqiy, ma'naviy-axloqiy, estetik hamda ekologik bilimlarning takomillashgan ko'rinishi; muayyan g'oyaga cheksiz ishonch bo'lib, uning shakllanishi bir necha bosqichda kechadi. Birinchi bosqichda ular beqaror va vaziyat taqozosiga ko'ra o'zgaruvchanlik xususiyatini kasb etadi. Ikkinchi bosqichda ma'naviy-axloqiy qarashlarning barqaror tamoyillariga aylanadi. Mavjud talab, jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy qoidalardan chetga chiqish qiyin, ziddiyatli vaziyatlarda ongli harakatni tashkil etish, irodaviy sifatlarga tayangan holda ish ko'rish taqozo etiladi. Uchinchi bosqichda, e'tiqod barcha vaziyatlarda ham ustuvor ma'naviy-axloqiy tamoyil bo'lib qoladi. O'quvchi tomonidan o'zlashtirilgan ilmiy bilimlar hayotiy munosabatlar jarayonida keng qo'llanilganda, ularning asl mohiyati chuqur his qilingan va anglangandagina e'tiqodga aylanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov asarlarida yoshlarning bilimli, yuksak tafakkur egasi bo'lish borasidagi qarashlar muhim o'rin egallagan bo'lib, ularning intellektual salohiyatini jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi omil ekanligiga alohida urg'u beriladi. CHunonchi, «... ilmu ma'rifat insonni yuksaklikka ko'taradi. XXI asrda, men ishonaman, madaniyat uchun, ilmu ma'rifat uchun jonini beradigan va buni hayotining asosiy maqsadi qilib qo'yadigan yangi avlod paydo bo'ladi. Biz ana shu avlod uchun yashayapmiz. Biz ana shu olijanob maqsadlarni odamlar ongiga singdirish uchun harakat qilayapmiz. Biz kutayotgan avlod mana shu boylikni dunyodagi eng katta boylik deb bilsa, hayotini shunga baxshida etsa, bilingki, odamzod yorug' kunlarga erishishi muqarrar».

Ma'naviy-axloqiy tarbiya shaxs dunyoqarashini shakllantirishning muhim omili. SHaxs dunyoqarashining shakllanishida ma'naviy-axloqiy tarbiya ham muhim o'ringa ega bo'lib, uni samarali tashkil etish o'quvchida ma'naviy-axloqiy ongni shakllantirishga yordam beradi. Axloqiy tarbiya muayyan jamiyat tomonidan tan olingan va rioya qilinishi zarur bo'lgan xulq-atvor qoidalari, mezonlarini o'quvchilar ongiga singdirish ular da axloqiy ong, axloqiy faoliyat ko'nikmalari hamda axloqiy madaniyatni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon bo'lib, ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biri sanaladi.

Axloqiy tarbiyaning asosi axloq va axloqiy me'yorlardir. Axloq (lotincha «moralis» xulq-atvor ma'nosini bildiradi) ijtimoiy munosabatlar hamda shaxs xatti-harakatini tartibga soluvchi, muayyan jamiyat tomonidan tan olingan va rioya qilinishi zarur bo'lgan xulq-atvor qoidalari, mezonlari yig'indisi. Axloqiy me'yorlar to'g'risidagi bilimlar o'quvchilar ongiga ta'lim va tarbiya jarayonida singdirilib boriladi. Axloqiy tarbiyaning natijasi o'quvchilarda axloqiy ong, axloqiy faoliyat ko'nikmalari va axloqiy madaniyatning shakllanishida ko'rinadi.

Axloqiy ong - ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, jamiyat tomonidan tan olingan va rioya qilinishi zarur bo'lgan xulq-atvor qoidalari, mezonlari, shuningdek, milliy istiqloq g'oyasining o'quvchilar ongida aks etishidir.

Axloqiy ong, axloqiy faoliyat ko'nikmalari hamda axloqiy madaniyat ta'lim-tarbiya jarayonida yo'lga qo'yilayotgan axloqiy, ijtimoiy-g'oyaviy, iqtisodiy, huquqiy, estetik va ekologik mavzulardagi suhbat, bahs-munozara, debatlar xalq xo'jaligining turli sohalarida fidokorona mehnat qilayotgan, ilm-fan, madaniyat, ishlab chiqarish hamda sport sohalarida yuksak darajadagi muvaffaqiyatlarni qo'lga kirish bilan O'zbekiston Respublikasi nomini jahonga mashhur qilayotgan, uning obro'-e'tiborining oshishiga o'zining munosib hissasini qo'shayotgan shaxslar hayoti va faoliyat to'g'risidagi ma'lumotlardan samarali foydalanish, vatanparvarlik namunalarini ko'rsatgan, xalq qahramonlari namunasida shakllantiriladi.

Axloqiy tarbiya o'quvchilarda dunyoqarashni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, uni samarali tashkil etishda ong, his-tuyg'u hamda xulq-atvor birligiga erishish maqsadga muvofiqdir. Zero, ular birligida ma'lum kamchiliklarning yuzaga kelishi ham o'quvchilarning komil shaxs bo'lib kamol topishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Dunyoqarash tabiat, jamiyat, inson tafakkuri hamda shaxs faoliyati mazmunining rivojlanib borishini belgilab beruvchi dialektik qarashlar va e'tiqodlar tizimidir.

YUksak ma'naviy komillik, yurt ozodligi, obodligi va xalq farovonli yo'lida fidokorona mehnat qilish, o'ziga va atrofdagilarga nisbatan talabchan bo'lish, o'zida irodaviy sifatlarni tarbiyalay olish, intiluvchanlik, tashabbuskorlik, tashkilotchilik, ijodkorlik hamda mustaqil fikrlash layoqatiga ega bo'lish kabi xislatlarni mustaqil O'zbekiston Respublikasi hayotida ustuvor bo'lgan tamoyillar sifatida e'tirof etish mumkin.

O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda milliy istiqlol g'oyasi va mafkurasi asoslari tayanch omillar sifatida namoyon bo'ladi.

Axloqiy tarbiyani tashkil etish jarayonida axloqiy mazmundagi suhbat, ma'ruza, bahs-munozara, konferentsiya, seminar hamda debatlardan foydalanish o'zining ijobiy natijalarini beradi.

Nazorat uchun savollar:

1. Dunyoqarash nima?
2. Bilimlar - umumiy ta'lim mazmuni jihatidan nimalardan iborat?
3. Davlat ramzlarini bilish va ularning mohiyatidan xabardor bo'lish fuqarolik tarbiyasini tashkil etishda qanday ahamiyatga ega?
4. Sizning fikringizcha, fuqarolik tarbiyasi qanday shakl, metod va vositalar yordamida tashkil etilishi kerak?
5. Vatanparvarlik nima va shaxsda vatanparvarlik xislati qanday shakllantiriladi?
6. Baynalminallik tarbiyasining mohiyati nimadan iborat?
7. O'quvchilarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ijtimoiy mohiyatini ochib berin.
8. Ilmiy dunyoqarash tushunchasi qanday ma'noni anglatadi?
9. SHarq mutafakkirlarining shaxs dunyoqarashini shakllantirish borasida qarashlardan namunalar keltirin.

3-mavzu:Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va ularning tarixiyligi

REJA:

1. Sharq Mutafakkirlarning pedagogika nazariyasiga qo'shgan xissalari
2. Jadidchilik xarakati namoyondalarining pedagogik qarashlari

3. Chet el mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya xususida bildirgan fikr-mulohazalari

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Falakiyot va matematikaga doir asarlar; «Er satxni o'lchash, ta'lim tarbiya, fikriy-xulqiy. Fazilat Muallim as soniy; qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar; «Hindiston», "SHayx ar Rais", "Donishnoma", jasurlik, chidamlilik, aqllilik, ziyraklik.

I.A.Karimov «... zaminimizda yashab o'tgan buyuk allomalarimiz, mutafakkir bobolarimizning ibratli hayoti va faoliyati bemisl ilmiy-ijodiy kashfiyotlari bugun ham jahon xalqini xayratga solayotganini g'urur bilan ta'kidlash lozim», deb ta'kidlagan edilar. SHunday ekan SHarq mutafakkirlari pedagogik fikr taraqqiyoti bugun ham o'z o'rniga ega.

Arab halifaligida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, yagona Islom dinining tarkib topishi madaniy xayotga xam ta'sir etdi. IX asrda SHarq mamlakatlarida boshlangan va madaniy xayotda yuz bergan ko'tarinkilik ma'naviy xayotda ham o'zgarishlar bo'lishiga olib keldi.

Ana shu ko'tarilish butun Arab xalifaligini, YAKin va o'rta sharkni kamrab olganligi uchun xam SHarq15 Uygonish davri deb ataldi. Bu uygonish jarayoni IX asrlardan boshlanib XV-XVI asrlargacha davom etdi.

Bu jarayonda arab xalqlari bilan birga Eron, Kavkaz orti, SHimoliy Afrika, Markaziy Osiyo olimlari ham ishtirok etdilar. CHunki Arab xalifaligida IX asrda vujudga kelgan uygonish davri xalifaligning Bag'dod, Damashk, Xalab shaharlarida boshlanib, barcha boshka xalqlar madaniy xayotiga tarkaladi, bu esa u davlatlarda xam madaniy rivoyaslanishga zamin tayyorlaydi va bu jarayonni boshlab beradi.

Buni biz xalifa Xorun ar-Rashid davrida (786-833), so'ng uning o'g'li al-Ma'mun davrida Bag'dodda «Baytul xikma» («Donishmandlik uyi»), hozirgi davrda Akademiya ma'nosida tashkil etilganidan ham bilsak bo'ladi. Mazkur Akademiya 813-833 yillarda yanada rivojlanagan. Akademiya koshida rasadxona ham bo'lgan, yangi kutubxona kurilgan. Bag'doddagi mazkur ilm markazi, o'z navbatida SHarq va G'arbda ilm-fanning tarakkiy etishiga, ma'naviy xayotning rivoyaslanishiga ta'sir etgan, bu xakida mazkur «Baytul xikma» ning ilmiy ishlarga rahbarlik qilgan Al-Xorazmiy xalifa al-Ma'munning ilm-fan ravnaqiga qay darajada xomiylik qilganini «Al-jabr va al-muqobala xisobi xaqida» asarida shunday ta'riflagan: «Ollox Imom al-Ma'munga. Unga meros bo'lib qolgan xalifalik lavozimini in'om qilib, muruvvat etganligi, bu lavozim libosini kiydirib, uni bezaganligi va shu bilan birga unda fanlarga muxabbat va olimlarni o'ziga yaqin tutishga intilish (xissiyotini) o'ygotganligi menga jasorat ato qildi, (chunki u) ularning ustiga o'z xomiylik qanotini yozib, ularga noaniq bo'lgan narsalarni yoritishga va ular uchun mushkul bo'lgan narsalarni osonlashtirishga yordamlashadi».

Xorun ar-Rashidning ikkinchi o'g'li al-Ma'mun ilm-fanni juda qadrlagan. U IX asr boshlarida xalifalikning Xurosondagi noibi bo'lib turganda ham Movarounnaxr va Xurosondagi olimlarni to'plab, ularning ilmiy ijodiga sharoit yaratib bergan. Bular orasida al-Xorazmiy, al-Xuttaliy, al-Javxariy, al-Faryuniy, al-Marvaziy kabi vatandosh olimlarning barchasini Bag'dodga chaqirib oladi va «Baytul xikma» - donishmandlik uyi («Ma'mun akademiyasi»)da arab olimlari bilan xamkorlikda ilm-fan ravnaq topadi.

SHuningdek, SHarq Uyg'onish davrining paydo bo'lishida asosiy manba qadimgi yaratilgan madaniy yodgorliklar ham bo'lib, ular xox yunon, xox arab, xox

Movarounnahr va Huroson xalqining eng qadimgi antik davrlar madaniy yodgorliklari xam bo'lsin, Uyg'onish davri madaniyatining yaratilishi va rivojlanishiga asos bo'lib xizmat qildi. Bular bilan birga, yana eng muxim tomoni ham borki, IX-XV asrlarda YAqin va o'rta SHarqda ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy o'zgarishlar yuz berdi va bu o'zgarishlar natijasida Uyg'onish davri kabi muxim bir jarayonni vujudga keltirdi.

Zero, agar arablar Markaziy Osiyoni bosib olib, bu erdan ilgari mavjud bo'lgan fan va madaniyat o'choqlarini yo'qotgan bo'lsalar, ko'p o'tmay qadimiy ilmiy an'ana asta-sekin tiklanib, natijada ilm-fanning etuk siymolari etishib chiqa boshladi. Bularning barchasi bir-biriga qo'shiluvi natijasida SHarqda bir butun madaniyat tarkib topadi va rivojlana boshlaydi. YAqin va O'rta SHarqda, jumladan, Eron, Zakavkaze va Movarounnahrda savdo aloqalarining rivojlanganligi, ilm-fan, xunarmandchilikning taraqqiy etishi moddiy va madaniy aloqalarning barchasi umumiy rivojlanishga ta'sir etdi.

Bu davrda qishloq xo'jaligida foydalaniladigan er maydonlari kengaydi, ko'plab sug'oriladigan erlar ochildi, sug'orish inshootlari tiklandi, yangilari kurildi, paxta, zig'ir, kanop ekilib, ularning tolasidan mato to'kildi. Movarounnahr, xususan, Xorazm, Urganch, Farg'ona, Samarkand va Buxoro to'kimachilik maxsulotlari, ayniksa, Samarkand va Buxoro shoyisi dunyoga mashxur bo'lgan.

Qishloq xo'jaligi, xunarmandchilik va savdoning rivojlanishiga yo'l ochildi. Natijada YAqin va o'rta SHarq davlatlari: Rossiya, Ispaniya, Hindiston, Xitoy, Vizantiya bilan savdo ishlari olib borildi.

Taniqli olim F.Sulaymonova SHarq madaniyatining Ispaniyaga va u orqali Ovrupoga ta'siri xaqida gapirar ekan, «Pireney yarim orolining arablar tomonidan bosib olinishi insoniyat tarixining yangi yangi saxifalarini ochib berdi. Makedoniyalik Alekesandr orzu qilgan SHarq va G'arbning yangi davri boshlandi. Bu jarayonning, ayniksa, Ovrupo uchun axamiyati beqiyos bo'ldi. SHarq fakatgina Ovrupo madaniyatining rivojiga ta'sir etibgana kolmay, balki umuman, Ovrupolik odamning psixologiyasi, tafakkuri, xarakteri, xayot tarzini, tarixiy jarayonini tubdan o'zgartirib yubordi», - deydi va matematika, falsafa, astronomiya, tabiat, tibbiyot, xulq-odob, turmish tarzi, ijtimoiy iqtisodiy xayotiga qay darajada ta'sir etganligiga ishonarli dalillar keltiradi.

X asrdan boshlab Movarounnahr va Xurosonda mustaqil feodal davlatlari - Toxiriylar, Somoniylar, Qoraxoniylar, G'aznaviylar, Saljuqiylar, Xorazmshoxlar davlatlarining paydo bo'lishi va xalifalik emirilishi xam madaniy xayotning orqaga ketishiga emas, balki yanada ravnak topishiga olib keldi.

Bu davrda pul muomalasi rivojlanadi. Jamiyat siyosiy, ijtimoiy - iqtisodiy xayotidagi o'zgarishlar, albatta madaniy xayotga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi.

Somoniylar davlatida Marv, Buxoro, Samarqand va Urganch o'sha davrning madaniy markazlari sanalardi.

Bu davrda arab tili ilmiy va aloqa tili edi. Maktablarda darslar arab tilida olib borilar edi. Rasmiy xujjatlar, shariat koidalari arab tilida yuritilar edi. Ilmiy asarlar xam arab tilida yozilar edi. X asr o'rtalariga kelib, fors-tojik tilida xam ish yuritila boshlandi. Ammo yoziladigan xujjatlar, ishlar fors-tojik tilida bo'lsa ham, arab imlosida yozilar edi.

Bu shaharlardagi maktablarga xatto tevarak-atrofdagi qishloqlardan oddiy xalq bolalari xam kelib o'qiganligi manbalarda keltiriladi. O'sha davrda Buxoroda katta

kitob bozori bo'lgan, kitob do'konlarida olim va fozil kishilar uchrashib, ilmiy muloqat, munozaralar o'tgan.

Abu Ali ibn Sino kitob do'konlaridan birida Forobiyning Aristotel «Metafizika»siga yozgan sharxlarini sotib olganligini tarjimai xolida xikoya qiladi.

Buxoro amiri saroyida esa yirik kutubxona mavjud bo'lgan. Amir kutubxonasini o'sha davrdata SHeroz kutubxonasi bilan bellasha oladigan yagona kutubxona sifatida tan olganlar. Chunki SHeroz kutubxonasida kitoblar maxsus javonlarda saqlansa, amir kutubxonasida esa sandiqlarda saqlangan.

Bu davrda hind, eron, arab-yunon tillaridan tibbiyot, astronomiya, matematika, mantiq, psixologiya, falsafaga oid asarlar tarjima qilinishi shu soxaga oid bilimlarning rivojlanishiga ta'sir etdi. Eronlik Abdulla ibn al-Mukaffo (724-750) yozuvchi, pedagog, olim va tarjimon sifatida salmoqli ishlar qildi- U «Buyuk ishlar uchun nasixatlar» va «Kichik ishlar uchun nasixatlar» asarlarini yaratgan, paxlaviy tilidan xindlarning «Kalila va Dimna» didaktik asarini, «SHoxlar kitobi», «Mazdak», «Oynoma»ni arab tiliga tarjima qilgan. Aristotelning «Kategoriya», «Talqin xaqida» va boshqa asarlarini xam arab tiliga tarjima qilgan. Ibn al-Mukaffo 750 yilda Moniy targ'iboti tarifdolari sifatida qatl etiladi.

Qadimgi yunoniston olimlari Platon, Aristotel, Gippokrat, Galen, Evklid, Ptolomey, Arximed va boshqalarning asarlari, fors tilidan badiiy-didaktik asarlar «Kalila va Dimna», «Fors shoxlari xayoti», xind tilidan «Hind dorilari va ularning nomlari», «Saorad», «Siddxanta», «Nabotiy dexqonchiligi to'g'risida kitob» va boshqa kitoblar tarjima qilindi.

Somoniylar davrida Rudakiy, Firdavsiy, Al-Xorazmiy, Al - Farg'oniy, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali ibn Sino kabi mutafakkirlar ijod etganlar.

X asrning ikkinchi yarmidan tashkil topgan Qoraxoniylar davlatida ba'zi xonlar o'z saroylarida kutubxonalar tashkil etdilar. Bu kutubxonalarda arab va xatto G'arbiy Evropa olimlarining asarlari ham mavjud edi. Bu davrda turkiy til shakllanib bordi. YUsof Hos Hojib, Maxmud Qoshg'ariy kabi olimlar jahon ahamiyatiga ega bo'lgan asarlarini yaratdilar. XI asr boshida G'aznaviylar davlati, keyinroq Saljuqiylar. Xorazmshoxlar davlati ham tashkil topdi. G'aznaviylar davrida ham ilmiy, ijtimoy fikrlar rivojlandi. Maxmud G'aznaviy o'z saroyiga juda katta madaniy boyliklarni to'playdi, olimlarni ilmiy ishga taklif etadi. Jumladan, Abu Rayxon Beruniyning mashxur «Hindiston» asari shu erda yaratilgan edi.

Saljuqiylar davrida Ali-Arslon Muxammad xokimiyatni boshqarganda uning vaziri Nizom ul-Mulk o'z davrining mashxur siyosiy arbobi va eng ma'rifatparvar kishilaridan bo'lgan. Saljuqiylar xokimiyati xarbiylashgan bo'lib, bu xokimiyatning ichki va tashqi siyosatini Nizom ul-Mulk boshqarar edi.

U G'aznaviylar ish uslubiga bir oz o'zgartirishlar kiritib, xokimiyatni boshqarish uslubini ishlab chiqadi va o'zining «Siyosatnoma» asarini yaratadi. (1091-92). Bu asarda davlatni boshqarish tamoyillari bayon etiladi.

Nizom ul-Mulk maorifni rivojlantirishda katta xizmat qildi. 1067 yilda Bag'dodda o'zining shaxsiy jamg'armasiga o'sha davrning eng mashxur o'quv yurti- «Nizomiya» madrasasini qurdiradi. U olimlar, din peshvolari, so'fiylarga katta e'tibor berib, g'amxo'rlik qiladi. Uning katta xizmatlaridan yana biri taqvimni islox qiladi. U 1074 yili urta SHarq mamlakatlari uchun kalendar-taqvim tuzadiki, bu taqvim xozirgi eng takomillashgan kalendarlardan xisoblanadi.

XI asrda Xorazmda ilm-fan ayniqsa taraqqiy etdi. Xorazm shoxi Ma'mun o'z saroyiga eng zabardast olimlarni taklif etadi. U tashkil etgan «Baytul xikmat»-Donishmandlar uyi tarixda «Ma'mun akademiyasi» deb nom qoldirgan. Bu akademiyaning rivoj topishida Abu Rayqon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, tarixchi Miskavayx, riyoziyotchi Abu Nasr ibn Iroq, faylasuf Abu Saql al-Masixiy, tabib Abulxayr Xammor kabi olimlar ilmiy ijodlar bilan muqim rol o'ynadilar. Lekin toj-taxt uchun kurash natijasida bu ilm dargoqi o'z faoliyatini to'xtatib, olimlar tarqalib ketadi.

XIII asrga kelib, o'rta SHarq mamlakatlari, Movarounnaxr mo'g'ullar istibdodiga uchradi. Bu davrda ishlab chiqarish kuchlari, madaniy markazlari vayron etildi. Xalq qattiq zulm ostida ezila boshladi.

Movarounnaxr va Xurosonda mo'g'ullar istibdodi davrida «Uyg'onish» davri tanazzulga yuz tutdi.

SHarq uyg'onish davri madaniy rivojlanishida ilm-fan shartli ravishda uch yo'nalishda rivojlanganini ko'ramiz. Birinni yo'nalish - matematika, tibbiyot yo'nalishidagi fanlar bo'lib, bularga matematika, astronomiya, kimyo, geografiya, geodeziya, minerologiya, tibbiyot, farmakologiya va boshqa shularga turdosh fanlar kiritilib, Muxammad Muso al-Xorazmiy, Axmad Farg'oniylar matematikaga oid, Zakriyo ar-Roziy kimyo va tibbiyotga oid, Ibn Sino, Jurjoniylar tibbiyot va falsafa, Abu Rayxon Beruniy, Ulug'bek Ali Qushchilar astronomiya va tibbiyotga oid yirik asarlar yaratdilar.

Birinci yo'nalish - ijtimoiy-falsafiy yo'nalish bo'lib, bunda falsafa, texnika, mantiq, fikx ruxshunoslik, notiklik va boshqa sohalar bo'lib, bu sohada Al-Farobiy, Al-Kindiy, Ibn Rusht, Ibn Sino, Zaxiriddin Bayxakiy, Muxammad Narshaxiy va boshqalarni ko'rsatish mumkin.

Lekin biz yuqorida zikr etgan olimlar qomusiy olimlar bo'lib, asosiy kashf etgan ilm soxalari bilan bir qatorda boshqa bir necha fanlarga doir xam tadqiqotlar olib borganlar.

Uninni-yunalish - ta'limiy-axloqiy yo'nalish bo'lib, bu soxada qomusiy olimlar o'z qarashlarini ijtimoiy - falsafiy asarlarida ifodalaydilar.

Mazkur davrda ilmiy bilishga asoslanuvchi metod shakllandi. Natijada aqliy tarbiya olimlar diqqat markazida bo'ldi: Xorazmiy, Forobiylar bu metodni asoslab bergan buyuk mutafakkirlar bo'lsalar, ular bilan bir qatorda o'sha davrda yaratilgan barcha ta'limiy-axloqiy risolalarda xam aqliy tarbiyada zexnni tarbiyalash, aqliy kamolat yo'llari, bilimning asl moxiyatlarini yortishga xarakat qildilar.

Mutafakkirlarning o'z ishlarida o'qitish va ta'lim-tarbiyaga e'tibori natijasida ta'limiy-axloqiy masalalarga qiziqish orta bordi. Aniq fanlarni o'qitishning uslubiy masalalariga ayniqsa e'tibor kuchaydi. Pedagogika soxasida inson va uning kamoloti bilan bog'liq muammo asosiy o'rin egallaydi. Ta'limiy - axloqiy asarlarda bir tomondan inson aqli, uning quvvati, ilm-fanni egallashi, xushxulq bo'lishi ifodalansa, ikkinchi tomondan bu ifodalar ta'limiy-axloqiy asarlarda o'zining badiiy ifodasini topadi.

Mutafakkirlar ta'lim-tarbiyaga oid fikrlarida inson kamolati baxt-saodatga erishish uchun sharoit yaratish degan g'oyani ilgari surish bilan bog'lab talqin etadilar.

Xulosa qilib aytganda, markazlashgan Arab xalifaligida ilm-fan taraqqiyoti, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va qadimgi ma'naviy yodgorliklar Movarounnaxr va Xurosonda IX asrlarga kelib ma'naviy ko'tarilish, SHarq Renessansi - uyg'onish davrining boshlanishiga olib keldi- Butun SHarq bilan bir qatorda, Movarounnaxr xam

ilm-fan va ma'rifat soxasida o'z xizmatlari bilan dunyoga mashxur bo'lgan faylasuf va munajjim, matematika, fizika, tibbiyot, tarix, til va adabiyot, pedagogika soxasida ilmiy merosi bilan nom qoldirgan Al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Al-Farg'oniy, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali ibn Sino kabi qomusiy olimlar maydonga keldi-Qomusiy olimlar o'z ilmiy merosida ta'limiy-axloqiy asarlar yaratishga xam katta e'tibor berib, bu asarlarda ilgari surilgan g'oyalar insonning xam aqliy, xam axloqiy, estetik va jismoniy jixatdan kamol topishida, pedagogik fikr taraqqiyotida katta axamiyatga ega bo'ladi.

SHuningdek SHarq Uyg'onish davrida sof pedagogik asarlar yaratib, ta'lim-tarbiyada inson takomilining xususiy va umumiy metodlar xaqida o'lmas ta'limoti bilan nom qoldirgan, tarbiyashunos olimlar xam maydonga chiqdi.

Demak, Uyg'onish davri inson kamolati muammolari ikki yo'nalishda:

1.Qomusiy olimlar yukodiy merosida komil insonni tarbiyalash muammosi.

2.Sof ta'limiy-axloqiy asarlarda komil insonni tarbiyalash muammolari yoritilganini ko'ramiz.

Quyida biz qomusiy olimlarning ta'lim tarbiya to'g'risidagi fikrlari, ma'naviy, axloqiy qarashlari xaqida to'xtalamiz.

Al-Xorazmiy (783-850) Jaxon matematika fanining buyuk namoyandasi Muxammad Ibn Muso al-Xorazmiy taxminan 783 y. Xorazmda tug'iladi.

U boshlang'ich ma'lumotni o'z uyida otasidan olgan. CHunki uning otasi o'qimishli bo'lgan. Qadimiy diniy urf - odatlarni, erli xalq yozuvlarini bilgan. Diniy va ilmiy adabiyotlardan xabardor bo'lgan. SHuning uchun Al-Xorazmiy bolaligidayoq bu ilmiy manbalardan o'rganish imkoniga ega bo'lgan. Xorazmiy matematika bilan juda berilib shug'ullangan. SHu soxaga oid barcha asarlarni qunt bilan o'rgangan. U arab, fors, yunon tillarini xam o'rganib, bu tilda yaratilgan asarlarni xam o'qiy olish qobiliyatiga ega bo'lgan. U «Al jabr va al-muqobala» asari bilan matematika fanini rivojlantirdi xamda amalda ko'llash usullarini bayon etdi. «Al-jabr» keyinchalik matematikaning aloxida bo'limiga aylandi va «algebra» deb ataladigan bo'ldi.

Xorazmiyning matematikaga oid ikkinchi kitobi «Hind arifmetikasi xaqida kitob» bo'lib, ular o'nlik sistemasi raqamlariga bag'ishlangan.

Xorazmiy xindlarning falakiyot jadvallarini tahlil etib, «Xorazmiy ziji» nomi bilan mashxur astronomik jadvallar tuzdi. SHuningdek olim «Er satxini o'lchash», «Quyosh soati to'g'risida», «YAxudiylar tarixi va ularning bayramlarini belgilash» kabi asarlari bilan fan soxasiga juda katta hissa qo'shdi.

Bular ma'rifiy-tarbiyashunoslik jixatidan ham xozirgi kunda axamiyatga molikdir.

Al-Xorazmiy bilish nazariyasiga muxim hissa qo'shdi. U birinchilardan bo'lib, sinov-kuzatish va sinov metodlariga asos soldi.

U birinchi marta insonlar o'rtasidagi munosabatlarni matematik shakllarda ifodaladi.

Xulosa qilib aytganda, al-Xorazmiy evropa va sharqda falaqiyot va matematika soxasida yangi davr ochdi. Hindlarning o'nlik raqamlari Xorazmiy tufayli «Arab raqamlari» nomi bilan butun dunyoga yoyildi.

Xorazmiyning falakiyot va geodeziyaga oid kuzatishlari, geografiyaga oid asarlari, u chizgan er xaritasi ham sharq va g'arb olimlari uchun tekshirish, kuzatish ishlarini olib borishda muxim qo'llanma bo'lib xizmat qildi.

Xullas, al-Xorazmiy ilmiy bilim, ta'lim metodlari, ilm-fanga ko'shgan xissasi bilan insonni akliy kamolga etkazishda, ta'lim-tarbiyada o'z o'rniga ega bo'lgan buyuk allomadir.

Abu NasrForobiy (873-950).

Forobiy 873 yilda Sirdaryoning forob degan joyida tug'iladi. U boshlang'ich ma'lumotni uz yurtida oladi.

5 yoshdan u yozish va o'qishni bilar edi. U yoshligidanoq o'rta asr fanlarini chuqur o'rganadi. U ilmiy malakasini takomillashtirish maqsadida 10 yoshidan SHosh, Samarqand va Buxoroga kelib ta'lim oladi.

Lekin bu joylar uning ilmga bo'lgan chankokligini qoniqtirmaydi. U Eronning Ray, Hamadon shaxarlarida bo'ladi.

U umrining 40 yildan ortig'ini Bag'dodda o'tkazadi. U bir vaqtning o'zida arab, fors, yunon tillarini o'rganadi.

Forobiy aniq fanlar: ilmi nujum, riyoziyot, musiqa, tabobat fanlariga qiziqadi. Lekin u ko'proq falsafa ilmi bilan shug'ullanadi.

Tarixiy manbalarga ko'ra u Buxoroda bo'lgan kezlarida Buxoro amiri Mansur ibn Nux Somoniyning iltimosiga ko'ra falsafiy asar «At-taxlimiy» asarini yozadi. SHu asari tufayli «Muallim as-soniy» (ikkinchi muallim) laqabi bilan mashhur bo'ladi. Olim 70 dan ortiq tilda so'zlasha olgan. U 160 dan ortiq asarlar yozgan. Bizgacha 40 ga yaqini etib kelgan xolos.

Forobiy asarlarining mazmuniga qarab 7 ta katta guruhga bo'lib chiqishimiz mumkin. Ana shu turkumlash jarayonidagi eng muhim bo'limi tarbiya masalasiga bag'ishlangan ettinchi qismdir. U ta'lim - tarbiyaga oid, «Baxt-saodatga erishish yo'llari haqida risola», «Fozil odamlar shahri», «Fazilatli xulklar», «SHaharni o'rganish haqida» kabi asarlar yaratgan.

Olimning yuqorida biz tilga olgan asarlari butun jahon ziyolilari tomonidan haqli ravishda yuksak baholangandir.

Forobiyning asarlari arab tilidan dunyoning ko'p tillariga-rus, ingliz, ispan, fransuz, o'zbek tillariga tarjima qilingan.

Forobiy nihoyatda buyuk olim va mutafakkir edi. CHunonchi, uning asarlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, o'z ilmiy qarashlari bilan yangi davrga darcha ocha bilgan va zamondoshlaridan bir necha asr olg'a ketgan.

Forobiyning quyidagi pedagogik qarashlari yoshlarga muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Forobiy birinchi bo'lib ta'lim va tarbiyaga ta'rif bergan olimdir.

1.Ta'lim - so'z va o'rganish bilangina amalga oshiriladi.

2.Tarbiya - esa amaliyot, ish-tajriba bilan, ya'ni shu yo'l orqali amalga oshiriladi, deydi.

3.Har kimki ilm, hikmatai desa, uni yoshligidan boshlasin, so'zining ustidan chiqsin, yomon ishlardan saqlanadigan bo'lsin, hiyonat, makr va hiylalardan uzoq bo'lsin, diyonatli bo'lsin, ilm va ahli ilmdan mol-dunyosini ayamasin.

4.Inson yaxshi tarbiya ko'rmagan va turmushda yaxshi tajriba orttirmagan bo'lsa, u ko'p narsalarni nazarga ilmay va ulardan jirkanadi. Bunday narsalar unga noo'rin bo'lib ko'ringan narsalar zaruriy bo'lib chiqadi.

5.Ma'lumki, inson hech qachon tug'ilganda yaxshi yoki yomon bo'lib tug'ilmaydi... Biroq har bir kishida biron bir fazilatga yoki qabixlikka mayl, qobiliyat bo'ladi va shu fazilatlarni 2 turga bo'ladi.

1. Fikriy fazilat

2. Xulqiy

Fikriy fazilat aqliy quvvatga kirib, aqllilik, donolik fahm-farosatlilik zehnlilikdan iborat.

Xulqiy fazilat - intiluvchi quvvatga kirib iffat, injoat, sahiylik va adolatlilikni o'z ichiga oladi. YOmon fazilatlar razillikdir.

Xulosa qilib aytganda, Forobiyning yuqoridagi ta'lim-tarbiyaga oid konsepsiyasi shaxsni komil inson qilib tarbiyalashda muhsim rol o'lnaydi.

Abu Rayhon Beruniy (973-1048)

Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy 973 4 sentyabrda Xorazmda dunyoga keladi.

Beruniy yoshligidan ilmga ayniqsa aniq fanlarga qiziqadi. U matematika, jo'g'rofiya, yulduzlar ilmi, tibbiyot fanlariga oid ko'p kitoblarni o'qib chiqadi. Fors va arab tillarini va qadimgi ajdodlar tillarini qunt bilan o'rganadi.

Beruniy bir necha yil koinot, metallar va qimmatbaho toshlar ustida kuzatishlar va tajribalar olib boradi va keyinchalik ana shu tadqiqotlari asosida «Minerologiya» asarini yaratadi. Uning «Geodeziya» asarida geografiya va astronomiya fanlari bilan bir qatorda poleontologik kuzatishlari natijalari ham bayon qilingan.

Beruniyning yana bir muhim asari «Munajjimlik san'atidan boshlang'ich tushunchalar"dir. Bu asarda ham u bir qancha fanlar yuzasidan dastlabki tushuncha va ma'lumotlar bergan. Olim 1030 yilda o'zining SHarq va G'arbda keng e'tirof qilingan mashhur «Xindiston» asarini yaratadi. Asarda Beruniyning Xindiston haqidagi barcha qarashlari o'z ifodasini topgan.

Hammasi bo'lib 150 dan ortiq asarlar yaratgan. Olim o'z asarlarini o'sha davr an'anasiga ko'ra arab tilida yozgan. Beruniy yuqoridagi asarlarida inson kamoloti xaqida o'z qarashlarini bayon etadi.

Beruniy mamlakat obodonchiligi ilm-fanning ravnaqiga bog'liq bo'lsa, yoshlarning baxt-saodati va kamolotini uning bilimi, axloqi va ma'rifatida deb biladi.

SHuning uchun u yoshlarni ilm-ma'rifatga chorlaydi. Beruniy yoshlardan raxmdil, mexribon, kishilarga iltifotli, xayrihoh, bo'lishni, najotsiz odamga qo'l cho'zishni, makkorlik, ayyorlik, adolatsizlik, boylikka xirs qo'yish, yolg'on gapirish kabi sifatarga yo'l qo'ymaslikni talab qiladi.

Beruniy insonni tabiatning eng oliy kamoloti deb qaraydi. U insonning ma'naviy qiyofasidagi barcha axloqiy xislatlarni yaxshilik va yomonlik kabi 2 turga bo'ladi.

Beruniy inson va axloqiy tarbiya xaqida fikr yuritar ekan, «insonga er yuzini obod etishi va uni boshqarib turishi uchun aql-zakovat ato etilgan, shuning uchun xar bir inson yuksak axloqli bo'lishi lozim», - deydi.

Aqliy tarbiya, deydi Beruniy, kishining tafakkurini rivojlantirib, dunyoqarashini kengaytiradi. Uning o'z-o'zini anglab etishiga ta'sir etadi.

Mutafakkir inson kamolotida mexnat va mexnat tarbiyasi hakida muhim fikrlarni bayon etadi. U xar bir hunar egasining mehnatiga qarab turlarga bo'ladi.

Og'ir mexnat sifatida binokor, ko'mir qazuvchi, hunarmand, fan soxiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa, ilm ahli, olimlar mehnatiga alohida e'tibor beradi va hayrihoh bo'lishga chaqiradi. SHu bilan birga og'ir mehnat qiluvchi konchilar, er ostida ishlovchilar, dexqonlar xaqida gapirib, ularning mexnatini rag'batlantirib turish kerak deydi.

Olim bolalarni mehnatga o'rgatish metodlari, yo'llari haqida xam fikr yuritadi. U bolalarni eng kichik ilk yoshidan mehnatga o'rgatish kerak deydi.

Beruniy «Minerologiya» asarida faqat qimmatbaho metallar, toshlar xaqida emas, xunarmandchilikka oid, shogird tayyorlash jarayoni, ustalarning hunar o'rgatish metodlari xaqida qimmatli fikrlar bildiradi.

«Saydana» nomli mashxur asarida esa sharqdagi dorivor o'simliklarning tavsifi bayon qilingan. Beruniy inson kamolotida 3 narsa muxim rol o'ynaydi deydi.

1.Irsiyat.

2.Muhit.

3.Tarbiya.

Beruniyning ilmiy bilimlarni egallash yo'llari, usullari xakidagi fikrlari xozirgi davr uchun ham dolzarbdir. o'kuvchiga bilim berishda u:

-o'quvchini zeriktirmaslik;

bilim berishda bir xil narsani yoki bir xil fanni o'rgatavermaslik;

-uzviylik, izchillik;

-yangi mavzularni qiziqarli, asosan, ko'rgazmali bayon etish va xokazoga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Olim fan soxasidagi yodgorliklarni, ilmiy bilimlarga oid koldirilgan barcha boyliklarni qunt bilan o'rganishga da'vat etadi. Ilm toliblariga qalbni yomon ilatlardan, qotib qolgan urf-odatlardan, xirsdan, behuda raqobatdan, ochko'zlikdan, shon-shuxratdan saklanishi zarurligini uqtiradi.

YUqoridagilardan ko'rinib turibdiki, Beruniyning komil insonni shakllantirishga oid bu fikrlari o'z zamonasi uchun emas, xozirgi davr ta'lim-tarbiyasini takomillashtirishda xam katta axamiyatga egadir.

Abu Ali Ibn Sino (980-1037) 980 yilda Buxoro shaxri yaqinidagi Afshona qishlog'ida kichik amaldor oilasida dunyoga keladi. Uning otasi Abdullox va uning do'stlari bilimdon kishilar bo'lib, ularning ilmiy munozaralarida yosh Ibn Sino xam qatnashar edi. Bunday oilaviy muxit, Buxoro shaxridagi ko'plab madrasalar, kasalxona va nodir kitoblar saqlanadigan kutubxonalarining mavjudligi ham yosh va iqtidorli Ibn Sinoga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

U maktabda o'qib ko'pgina ustozlardan ta'lim oladi. Masalan: Abdullox Notiliydan falsafa, mantiq, xandasa buiicha, Buxorolik Abu Mansur Qamariydan til bo'iicha ta'lim oladi.

IX asr oxiri va X asr boshlariga kelib o'lkada siyosiy ijtimoiy vaziyat murakkablashadi. SHuning uchun Ibn Sino Xorazmga-Urganchga ko'chib o'tadi. Xorazmda bir qator olimlar bilan xamkorlikda Beruniy boshqarayotgan «Ma'mun akademiyasida» ilmiy ish bilan shug'ullanadi. Natijada o'zining yirik asari «Tib konunlari», «Ash-SHifo» ustida ish olib boradi.

Buni yodda saqlang!

Ibn Sino umrining so'nggi yillarida Gurganj, Ray va Hamadonda yashaydi. U 1037 yil oxirida Isfahonda vafot etadi.

Ibn Sinoning odob-axloq va insonparvarlik haqidagi ta'limoti katta ilmiy-maliy, tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bu ta'limot inson olam rivojlanishining toji bo'lib, u buyuk

Ibn Sino fanning turli sohasiga oid 450 dan ortik asar yaratadi. Lekin bizgacha 250 ga yakini etib kelgan bo'lib, ulardan 50 dan ortik qo'l yozmalari O'zbekiston fanlar Akademiyasi Abu Rayxon Beruniy nomidagi SHarqshunoslik institutining kitob fondida saqlanib kelmokda.

U ta'lim-tarbiyaga ta'lluqli bo'lgan quyidagi asarlarni yaratgan. Masalan: «Tadbir al-Manozil» (turar joyni boshkarish), «Axloq haqida risola», «Burch hakida risola», «Nafsnı pokiza tutish», «Badanni boshkarish», «Adolat hakida kitob», «Al-konun», «Ishq hakida risola», «Xay ibn-YAkzon», «Nomozning mohiyati haqida risola», «Ziyorat kilishning ma'nosi hakida», «An-Najot», «Ash-SHifo», «Donishnoma» kabi asarlari bilan ilm-fanga hissa ko'shgan buyuk allomadir.

SHuning uchun ham SHarqda unga, "SHayx ur-Rais" - ya'ni olimlarning olimi degan yuksak unvon berilgan.

U o'zining «Axloqqa oid risola»sida insonning umumiy fazilati hakida gapirib, kishilarda yuz beradigan yaxshi va yomon xulqlarning paydo bo'lish sabablari to'g'risida to'xtaladi. Uning fikricha yaxshi va yomon xulqlarning hammasi odatdan paydo bo'ladi, odamlarning yaxshi yoki yomon bo'lishida hukumat ahllarining ta'siri ham zo'r bo'ladi, deydi.

Ibn Sino axloqiy hislatlardan: iffat, kanoat, saxiylik, shijoat, sabr, muloyimlik, sirni saklay bilishlik, ilm- ma'rifatli bo'lish, kamtarlik, adolatlilik, do'stlik, vafodorlik kabi axloqiy kategoriyalarga ta'rif beradi. U insoniy fazilatlarga:

Jasurlik - biror ishni bajarishda kishining jasurligi; CHidamlilik - inson boshiga tushgan yomonlikni to'xtatib turuvchi quvvat;

Aqllilik - biror ishni bajarishda shoshma-shosharlik kilishdan saklovchi quvvat;

Ziyraklik - sezgi bergan narsalarning haqiqiy ma'nosini tezlik bilan tushinishga yordam beruvchi quvvat.

Ibn Sinoning fikricha insonlar xulgq-atvorida birmuncha nuqsonlar bor. Bular: aldash, rashk, o'ch olish, adovat, bo'xton, irodasizlik kabilardir.

U fanlar tavsifi xakida ham fikr bildirgan Olim birinchi o'ringa tibbiyot fanlarini ko'yadi. falsafani esa ikki guruhga-nazariy va amaliy guruhga bo'ladi. U birinchi guruhga etika, ig^tisod, siyosatni kiritadi.

Mushohada uchun!

Alloma yaratgan «Kitob ash-SHifo» 18 tomndan iborat bo'lib, falsafiy bilimlar qomusi hisoblanadi, u o'z ichiga 4 ta katta bo'lim (mantiq fizika, matematika, metofizika)ni oladi. Ibn Sinoning «Kitob ul-insof» («Adolat kitobi») asari 21 jilddan iborat bo'lgan.

Ikkinchi guruxga fizika, matematika, metafizika dunyo qonuniyatlarini o'rganuvchi barcha fanlarni kiritgan. Olim fizika, adabiyot, tarix fanlari bilan shug'ullangan.

Ibn Sino bilim olishda bolalarni jamoa bo'lib maktabda o'kitish zarurligini ko'rsatadi va ta'limda kuyidagilarga rioya etish zarurligini ta'kidlaydi.

-bolaga bilim berishda birdaniga kitobga band kilib ko'ymaslik;

-ta'limda engildan og'irga borish orkali bilim berish;

-olib boriladigan mashqlar bolalar yoshiga mos bo'lishi;

- o'qitishda jamoa bo'lib maktabda o'qitishga e'tibor berish;
- bilim berishda bolalarning mayli, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish;
- o'qitishni jismoniy mashqlar bilan ko'shib olib borish.

Bu talablar hozirgi davr ta'lim tamoyillariga xam mos kelishi bilan qimmatli bo'lib, bolalarni engil-elpi bilim olish emas, balki har tomonlama chuqur va mustaxkam bilim olishiga yordam beradi.

U bola tarbiyasi xaqida fikr bildirar ekan, bola tarbiyasini unga ism qo'iishdan boshlashni lozim deb topadi. Bolaga munosib ism tanlash ota-onaning dastlabki olijanob vazifasi deb biladi. Agar qadimgi yunon faylasuflari Platon va Aristotellar bola tarbiyasini davlat ixtiyoriga qo'ysalar, Ibn Sino bola tarbiyasi bilan avvalo ota-ona shug'ullanishi kerak deydi.

Xulosa qilib aytganda, Ibn Sino buyuk olim, faylasuf, adib, tabib bo'lishi bilan birga buyuk murabbiy edi. U ta'lim-tarbiya xaqida juda ko'p bosh qotiradi.

Olimning pedagogika faniga qo'shgan xissasi shundaki, u ta'limiy tarbiyaviy qarashlarida insonning ham aqliy, xam axloqiy, xam estetik xamda jismoniy tomondan rivojlanishi, kamolga etishining mezonini ishlab chiqadi.

Tarbiya tizimiga jismoniy tarbiyaning kiritilishi esa olimning tarbiya soxasidagi katta xizmatlaridan xisoblanadi.

YAna uning xizmatlaridan biri shundaki, u insonning mexnati, qobiliyati, aql-zakovatini ulug'ladi, undagi qudratga ishondi. Inson tafakkurining tantana qilishi kerakligini targ'ib qildi.

Nazorat savollari:

1. SHarq Uyg'onish davrida ilm-fan, madaniyat ta'lim-tarbiya taraqqiyotini nimalarda ko'ramiz?
2. Al-Xorazmiyning ilmiy merosi va didaktik qarashlarining moxiyati nimada?
3. Forobiy fanlar tasnifi xaqida.
4. Forobiyning ta'lim-tarbiyaga oid qanday asarlarini bilasiz?
5. Forobiyning Fozil insonni shakllantirishga oid qarashlarining hozirgi davrdagi axamiyatini izoxlang?
6. Beruniyning axloqiy, aqliy, jismoniy, nafosat tarbiyasi xaqidagi fikrlarini izoxlang?
7. Beruniy ilmiy merosining axamiyati nimada?
8. Ibn Sino ta'lim va tarbiya usullari, shakl va metodlarini qanday izoxlaysiz?
9. Ibn Sino oilada bola tarbiyasi xaqida qanday fikrlarni ilgari surgan?

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Karimov I.A. «Istiqlol va ma'naviyat». T; uezbekiston, 1994.
- Karimov I.A. «Barkamol avlod yili» Davlat dasturi. –T.: O'zbekiston, 2010. 5-7-bet.
- Karimov I.A. YUksak ma'naviyat – engilmas kuch. –T.: Ma'naviyat, 2008.
- Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shaxri.-T.; A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashri, 1993.
- Buyuk siymolar, allomalar (nashrga tayyor. Akad. M.M.Xayrullaev) T.: Meros, 1995.

Pedagogika tarixi. Ma'ruza matnlari 1 qism.(Tuz.S.Nishonova., B.Hasanova.) T., TDPU 2001.

Hasanboeva O., Hasanboev J., Hamidov . «Pedagogika tarixi». T. o'qituvchi, 1997.

Hasanov S. Mutafakkirlar mexnat tarbiyasi haqida. T.: O'qituvchi, 1993

Hoshimov K. , Nishonova S, Inomova M., Hasanov R. «Pedagogika tarixi».T. o'qituvchi, 1996.

4-mavzu: Pedagogik texnologiyalar

REJA:

1. Pedagogik texnologiyalarning vujudga kelishi va shakllanishi;
2. Pedagog texnologiyaning maqsadi, vazifalari, mazmuni;
3. Pedagogik texnologiyaning ta'riflari, ularning tahlili.

TAYANCH IBORALAR:

Adaptatsiya, ijodiy izlanish, grafik organayzerlar, interfaol o'yinlar, innovatsiya, modulli o'qitish, masofaviy o'qitish, pedagogik-texnologik xarit, reproduktiv ta'lim.

Kadrlar tayirlash milliy dasturida, ko'p marotaba ilgor pedagogik texnologiyalarni urganib, ularni ukuv muassasalarimizga olib kirish zarurligi uktirilgan. Keyingi un illar ichida yaratilgan, pedagogikaga bagishlangan adabietlarda «Pedagogik texnologiya», «YAngi pedagogik texnologiya», «Ilgor pedagogik texnologiya», «Progressiv pedagogik texnologiya» kabi tushunchalar kup uchrab turgani bilan ularning uzbek tilidagi maromiga etgan ta'rfi xali tuzilmagan.

Respublikamizning pedagog olim va amalietchilari ilmiy asoslangan xamda Uzbekistonning ijtimoiy-pedagogik sharoitiga moslashgan ta'lim texnologiyalarini yaratish va ularni ta'lim-tarbiya amalietchida kullashga intilmokdalar. Bu erda, nima uchun bugungi kunda pedagogik texnologiyalarning milliy nazariy asosini yaratish va amalietcha tadbik etish zarurati tugildi, degan savol paydo bulishi mumkin. Jamiyatimizga kanchadan-kancha bilimli kadrlarni va yukori malakali olimlarni etishtirib kelgan pedagogika uslublari mavjud-ku, ularning eskirib, talabga javob bermay kolgan va mafkuralashtirilgan joylarini uzgartirib, milliy tus berib, fojhdalanaversa bulmaydimi?- degan muloxazalar xam huk emas. Uzbekistonning shu kundagi pedagogik jamoatchiligining aksariyati, aynan mana shu hukdan bormokda. Bu huk ilojisizlikdan izlab topilgan bulib, kiska muddat xizmat kilishi mumkin. Mustakillikni kulga kiritgan va buyuk kelajak sari intilaetchan jamiyatga bu huk uzok xizmat kilolmaydi. CHunki:

-birinchidan, ma'lum sabablarga kura jaxon xamjamiyati tarakkietchidan ortda kolib ketgan jamiyatimiz tarakkiy etgan mamlakatlar katoridan urin olishi uchun axoli ta'limini jadallashtirish va samaradorligini oshirish maksadida eng ilgor pedagogik tadbirlardan fojhdalanishning zarurligi;

-ikkinchidan, an'anaviy ukitish tizimi ezma va ogzaki suzlarga tayanib ish kurishi tufayli «Axborotli ukitish» sifatida tavsiflanib, ukituvchi faoliyati birgina ukuv jaraenining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib kolganligi;

-uchinchidan, fan-texnika tarakkietchining uta rivojlanganligi natijasida axborotlarning keskin kupayib boraetchanligi va ularni eshlarga bildirish uchun vaktning

chegaralanganligi;

-to'rtinchidan, kishilik jamiyati uz tarakkiётining shu kundagi boskichida nazariy va empirik bilimlarga asoslangan tafakkurdan tobora foydali natijaga ega bulgan, anik yakunga asoslangan texnik tafakkurga utib boraётganligi;

-beshinchidan, ёshlarni xaётga mukammal tayёрlash talabi ularga eng ilgor bilim berish usuli xisoblangan ob'ektiv borlikka majmu ёndashuv tamoёilidan foydalanishni talab kilishidadir.

Pedagogik texnologiya yukorida sanab o'tilgan beshta sababiё shartlarning barcha talablariga javob beradigan ta'limiё tadbirdir. Ta'lim texnologiyalarini ishlab chikish va amalga oshirish ilmiё muammo sifatida maxsus tadkikotlar olib borishni kuzda tutadi. SHuni aytish joizki, ta'lim texnologiyalari pedagogika ilmining tadkikot ob'ekti sifatida, anik fanlarni ukitish uslubi bulibgina kolмай, ijtimoiё fanlarni ukitishga ham yangicha ёndashuv sifatida kayd kilinishi lozim.

Jamiyatimiz jadallik bilan tarakkiё etib, iktisodiё va siёsiё mavkei kundan-kunga ortib bormokda. Ammo ijtimoiё soxada va, ayniksa, ta'lim-tarbiyada depsinish va umumiy tarakkiётdan orkada kolish sezilmokda. Bundaё noxush vaziyatdan chikib ketish ёnullaridan biri ta'lim- tarbiya jaraёнini kabul kilingan davlat standartlari asosida texnologiyalashtirishdir. Ma'rifatli va rivojlangan mamlakatlarda muvaffakiyat bilan kullanib kelaётgan pedagogik texnologiyalarni urganib, xalkimizning milliё pedagogika an'analariidan xamda ta'lim soxasining shu kundagi xolatidan kelib chikkan xolda pedagogik texnologiyasini yaratish lozim.

Texnologiya, deganda, sub'ekt tomonidan ob'ektga kursatilgan ta'sir natijasida sub'ektda sifat uzgarishiga olib keluvchi jaraён tushuniladi. Texnologiya xar doim zaruriё vositalar va sharoitlardan foydalanib, ob'ektga ёunaltilgan maksadli amallarni muaёyan ketma-ketlikda bajarishni kuzda tutadi. Ushbu tushunchalarni ukuv jaraёniga kuchiradigan bulsak, ukituvchining ukitish vositalari ёrdamida ukuvchilarga muaёyan sharoitlarda kursatgan tizimli ta'siri natijasida ularda jamiyat uchun zarur bulgan va oldindan belgilangan ijtimoiё sifatlarni intensiv tarzda shakllantiruvchi ijtimoiё xodisa, deb ta'riflash mumkin. Ta'riflar nazariyasi buёicha bundaё ijtimoiё xodisani pedagogik texnologiya desa buladi.

Pedagogik texnologiya ijtimoiё zaruriyat bulganligidan dastavval AKSHda 70-ёillarda falsafaning bixiviorizm okimi zaminida yuzaga kelib, boshka rivojlangan mamlakatlarga tez tarkalib ketdi. XX asrning 90-ёillari boshida sotsializm nurab, unga a'zo bulgan davlatlar birin-ketin mustakil bulganidan кейin, xar jixatdan tarakkiё etgan xorijiё mamlakatlar, shu jumladan Uzbekiston uchun xam keng ёul ochildi. Mustakillikka erishgan Uzbekiston olimlari xorijiё mamlakatlar bilan iktisodiё, ijtimoiё, siёsiё va ilmiё-ma'rifiё alokalar urnata boshladilar. Natijada yurtimizga ilgor va samarali texnologiyalar kirib kela boshladi. SHular katori jaxondagi progressiv pedagogik texnologiya degan tushunchalar xam kirib keldi.

Pedagogik texnologiyani o'kuv jaraёniga olib kirish zarurligini MDXga kiruvchi mamlakatlar ichida birinchilar katorida ta'riflagan V.P.Bespalkoning fikricha, «PT-bu ukituvchi maxoratiga boglik bulmagan xolda pedagogik muvaffakiyatni kafolatlay oladigan ukuvchi shaxsini shakllantirish jaraёni loёixasidir».

Rossiya olimlaridan V.M.Monaxov: «PT-avvaldan rejalashti-rilgan natijalarga olib boruvchi va bajarilishi shart bulgan tartibli amallar tizimidir»,- degan kiskacha ta'rifni bera turib, uning asosiё xususiyatlariga e'tiborni karatadi. «PT-ukuv jaraёnini

texnologiyalashtirib, uning kайta tiklanuvchanligini xamda pedagogik jaraen turgunligini oshirib, bu jaraen ijrochisining sub'ektiv xususiyatlaridan uni ozod kiladi», - deidi.

M.V Klarin fikricha, PT-ukuv jaraeniga texnologik endoshgan xolda, oldindan belgilab olingan maksad kursatkichlaridan kelib chikib ukuv jaraenini loixalashdir.

V.P.Bespalkoning uzbekistonlik shogirtlaridan Nurali Saidaxmedov va Abduraxmon Ochilovlarning fikricha, PT-bu ukituvchining o'qitish vositalari erdamida ukuvchilarga muayyan sharoitda ta'sir kursatishi va bu faoliyat maxsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jaraenidir.

O'zbekistonlik pedagog olim B.L. Farberman pedagogik texnologiyaga ku'idagicha ta'rif beradi: PT ta'lim jaraeniga yangicha endashuv bulib, pedagogikada ijtimoiy-muxandislik ong ifodasidir. U pedagogik jaraenni texnika imkoniyatlari va insonning texnikaviy tafakkuri asosida standart xolga solib, uning optimal loixasini tuzib chikish bilan boglik ijtimoiy xodisadir. Bu ta'riflarni uzok xorijda berilgan ta'riflar bilan solishtirib kurish uchun yapon pedagog olimi T.Sakomoto bergan ta'rifni keltiramiz. «PT,-deidi Sakomoto, -bu tizimli-majmuli fikr yuritish usulini pedagogikaga singdirish, boshkacha kilib aytganda, pedagogik jaraenni muayyan bir majmuga keltirishdir».

Birlashgan millatlar tashkilotining nufuzli idoralaridan YUNESKO ning ta'rifi bu'icha, «PT-bu bilim berish va uni egallashda texnika va inson resurslarini uzaro uzviy boglik xolda kurib, butun ta'lim jaraenini loixalashda va amalda kullashda tizimli endashuv usulidan fo'dalanishdir».

Keltirilgan ta'riflarni ilmiy-falsafiy nuktai nazardan taxlil kiladigan bulsak, uzok xorijda berilgan ta'riflar bilan MDX mamlakatlari olimlarining bergan ta'riflari bir-biriga yakin kelsa-da, farki xam anchaligini kuramiz. Jumladan, Sakomoto va YUNESKO ta'riflarida majmu endashuv tamo'iliga aloxida urgu berilgan. MDX olimlarining PT ga bergan ta'riflarida tizimli endashuv eslatib utilgani bilan, ukuv jaraenining loixasi tuzilaetganda uni mutlak unutib, tizimli endashuv tamo'ilining konun va koidalariga sira xam amal kilinmaganini kuramiz.

Xakikatda esa, ob'ektiv borlikka tizimli endashuv tamo'ilini yaxshi bilgan kishiga, Sakomoto aytganidek, «PT-ukuv jaraenini muayyan bir tizimga keltirishdir», degan tushuncha kifoya kiladi. Bu tushuncha orkali PT ning boshka xamma xususiyatlarini, ya'ni maksadga funaltirilganini, bir necha uzaro uzviy boglik bulgan kislardan tashkil topganligini va boshkalarni anglab olsa buladi. Chunki bu xususiyatlarning xammasi, tizimlar nazariyasiga binoan, tizim deb nom olgan narsa va xodisalarning ajralmas sifatlaridir.

Pedagogik texnologiyaning asoiy tushunchasi, suzsiz, ukuv jaraeniga tizim sifatida endashishdir. Bunda ta'lim-tarbiyada ishtirok etuvchi barcha narsa va xodisalar uzaro funksional bogliklikda bulib, bir butunlikni, ya'ni pedagogik jaraen tizimini tashkil kiladi. Pedagogik jaraen tizimining muayyan bir vakt mobaynida boskichma-boskich amalga oshirilishi pedagogik texnologiya de'iladi Pedagogik texnologiyaning avvalgi uslublardan afzalligi, birinchidan, u ta'lim jaraenini bir butunlikda kurib, ta'lim maksadi, uning mazmuni, bilim berish usullari va vositalari ta'lim boskichlarini loixalab, ta'lim jaraenini nazorat kilish va ta'lim natijalarini baxolash kabi kislarni uzaro uzviy boglik tizimga keltirib turib, uning loixasini tuzishidadir.

Ikkinchidan u talabalarning uzlariga berilgan bilimni edlab olib aytib berishiga emas,

balki ta'lim va tarbiya jara'ening yakunida amaliy ishlarni bajarilishiga йunaltirilganligidadir. Ilmiy asoslanib, yaxshi loйixalashtirilgan pedagogik texnologiya buйicha xar kandaй ukituvchi xam, a'lo bulmasa-da, yaxshi dars utadi. CHunki pedagogik texnologiyani pedagog olim, metodist ёki ilgor tajribali ukituvchilar tuzadi, shu bois ularning pedagogik maxorati pedagogik jara'ён loйixasida uz ifodasini topgan buladi.

PT-bu jamiyat extiёjidan kelib chikib, oldindan belgilangan kishi ijtimoiy sifatlarini samarali shakllantiruvchi va anik maksadga йunaltirilgan ukuv jara'ёnini tizim sifatida kurib, uni tashkil kiluvchi kislari bulgan ukituvchi (pedagog)ning ukitish vositalari ёrdamida ukuvchi (talaba)larga ma'lum bir sharoitda muaйyan ketma-ketlikda kursatgan ta'sirini nazoratda tutuvchi va ta'lim natijasini baxolab beruvchi texnologiyalashgan ta'limiy tadbir. Texnologik ёndashuv ishlab chikarishdan olingan bulib, unda minglab texnologik jara'ёнlar loйixalashtirilgan. Ular ishlab chikarishda kerakli natijalarga erishish garovi xisoblanadi. Bu texnologiyalarni kullash vaktida xudud va ularning ijrochisi uzgarsa xam, kerakli maxsulot chikaveradi. Ta'lim-tarbiya jara'ёnida xam shunga erishish uchun pedagogik texnologiya ishlab chikildi.

Pedagogik texnologiya, umuman olganda, reproduktiv (nusxa olish) dars berishga asoslangan bulib, undagi ukuv jara'ёni ukuvchi (talaba)larga tipik xolatlardagi xarakatlarni egallashga йunaltirilgan.

Pedagogik texnologiyaning uziga xos xususiyati shundan iboratki, unda ukuv maksadlariga erishishni kafolatlaydigan ukuv jara'ёni loйixalashtiriladi va amalga oshiriladi. Texnologik ёndashuv, eng avvalo, tasvirlash emas, balki loйixalashtirilgan natijalarni amalga oshirish imkonini beruvchi amaliy kursatmali tuzilmada uz ifodasini topadi. Pedagogik texnologiyani tushunish uchun asosiy йuli anik belgilangan maksadlarga karatilganlik, ta'lim oluvchi bilan muntazam uzaro alokani urnatish, pedagogik texnologiyaning falsafiy asosi xisoblangan ta'lim oluvchining xatti-xarakati orkali ukitishdir. Uzaro aloka pedagogik texnologiya asosini tashkil kilib, ukuv jara'ёnini tulik kamrab olishi kerak. Demak, an'anaviy ukuv jara'ёnida asosiy omil pedagog (va uning faoliyati) xisoblansa, pedagogik texnologiyada birinchi urinda ukish jara'ёnidagi ukuvchilarning faolliги kuйлadi.

Pedagogik texnologiyadagi reproduktiv bilim berish jara'ёnida dars anik bulaklarga bulinib, xar bir bulagida ukuvchi (talaba) lar bilishi shart bulgan natijalar kursatiladi. Ukuv materiallar dars maksadidan kelib chikib, modullarga bulingan buladi. Xar kaйsi modulga test savollari tuziladi. Ukuv jara'ёni anik savollarga konkret javoblar topishga kurilgan bulib, savollar va javoblar uzaro uzviy bogliklikda bulishi natijasida bir butunlikni, ya'ni tizimini tashkil kiladi. Pedagogik texnologiyani yaratish tamoйillarining birinchisi–muaйyan dars, mavzu, kism, ukuv predmetidan kutilgan asosiy maksadni shakllantirib olish; ikkinchisi–umumiy maksaddan kelib chikib, darsni ёki ukuv predmetini modullarga ajratib, xar bir moduldan kutilgan maksadni va modullar ichida xal kilinishi lozim bulgan masalalar tizimini aniklab olish; uchinchisi–modul ichida echiladigan masalalarning xar biri buйicha test savollarini tuzib chikish; turtinchisi –maksadlar anik bulib, test savollari tuzilgandan keйin, maksadlarga etish usullari tanlanib, ularni ishlatadigan anik joйлarni belgilab olish.

Ta'lim jara'ёniga texnologik ёndashuv paytida, avval aytib utganimizdek, tizimli ёndashuv tamoйiliga binoan dars kislari orasidagi zaruriy boglikliklarga va fanlar aro alokalarga aloxida e'tibor karatiladi. Bu pedagogik texnologiyaning beshinchi tamoйili

xisoblanadi.

Xozirgi davrda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish keskin kuchayganligi uchun xam ukituvchiga va xam ukuvchiga juda katta va turli-tuman axborot texnologiyalari bilan ishlashga tugri kelganligidan ularning asosiylarini yukori bilim va akl idrok bilan ajratib olish zarur. SHuning uchun ukituvchilar mexnati va bilimini tashkil kilish uchun ku'idagilar zarur:

1. Bo'lajak pedagogning birgina axborot texnologiyalari muxitida ishlashga tay'ergarligini tashkil etish. Bu muammoni axborot texnologiyalarini bilish va ulardan ukuv jara'eneda foydalanish ma'nosida karash mumkin.
2. Pedagogning fikrini jamlash, vaktini tejash xamda ukitish metodikasini tashkil etishga imkon beruvchi yagona axborot tizimiga yakinlashtirish.
3. Axborot texnologiyalaridan foydalanib ta'lim berishga tay'erlanish va utish. Bunda' utish ukuv kurslarini axborotli-kompyuterli xolga utkazishni kuzda tutadi.
4. Birlashgan axborot xajmidagi ukuv jara'ening dasturiy-metodik ta'minlanishini tay'erlash.

SHunda' kilib, Universitetning bulajak pedagoglari anik fanlarni ukitishda kompyuterdan foydalanish malakalarini oshirishi va bilishi zarur.

Ta'limdagi xalkaro tendensiyalarning, xususan kasbiy pedagogikadagi, taxlili ukituvchining xam kasbga oid va xam shaxsiy sifatiga nisbatan talablarning keskin ortishiga olib kelmokda:

A)ta'lim sifatining ukituvchi kasbiy bilimdonligi yukorilashib borishini zarurligini kursatadi;

B)ukituvchilarga kuplab ilmiy va ijodiy masalalarni ku'ish va echishlariga tugri kelmokda, bu esa ukituvchining ilmiy va ijodiy xususiyatlari ortib borishiga olib keladi. SHunda' kilib, kelajak ukituvchining uzluksiz ijodiy shaxsga aylanishi zarurligini kursatadi;

V)murakkablashib bora'etgan tarbiya ukituvchidan yukori darajadagi intellegentlikni va ruxiy-ma'naviy xulkinging ortib borishiga talab kilmokda.

G)21-asr ukituvchidan ukitish va tarbiyaning ilgor texnologiyalaridan va ajdodlarimiz bitiklaridan doimo foydalana borishini talab kilmokda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Istiqlol va ma'naviyat. – Toshkent, O'zbekiston, 1994.
 2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
 3. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. – Toshkent, O'zbekiston, 1992.
 4. Karimov I.A. «Barkamol avlod yili» Davlat dasturi. –T.: O'zbekiston, 2010. 5-7-bet.
 5. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni //Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
 6. Pedagogika /O'quv qo'llanma. Munavvarov A. tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1996.
 7. Pedagogika /A.Q.Munavvarovanning umumiy tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1993.
 8. Oliy ta'lim: me'yoriy hujjatlar to'plami. - Toshkent: SHarq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati, 2001. – 18-52-betlar.

9. Ochilov M, Ochilova M. O'qituvchi odobi. – Toshkent, O'qituvchi, 1998.
10. Babaeva D.R. Axmedova M.E. "Pedagogika" fani bo'yicha majmua. -T.: TDPU, 2010.

5-mavzu: Pedagogik muloqot

REJA:

1. Muloqot - pedagogik hamkorlik vositasi sifatida.
2. Muloqotning mohiyati va tuzilishi.
3. Pedagogik o'zaro munosabatlar mohiyati.
4. Pedagogik muloqot uslubi va uning tuzilishi.

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Muloqot, pedagogik muloqot, didaktika, tarbiya nazariyasi, kategoriya, ta'lim, bilim, ko'nikma, malaka, ma'lumot, rivojlanish, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi», Kadrlar tayyorlash miliy modeli, Kadrlar tayyorlash miliy modelining tarkibiy qismlari, o'qituvchi shaxsiga qo'yilayotgan talablar.

Muloqot madaniyatining tarbiyalovchi imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish ko'p jihatdan o'qituvchining shaxsiy sifatleri bilan belgilanishini ta'kidlab o'tish lozim. Pedagogik muloqot madaniyatining har jihatdan to'g'ri tanlangan, o'qituvchining ma'naviy saviyasi, betakror xususiyatlariga muvofiq keluvchi uslubi quyidagi vazifalar majmuini hal qilishga yordam beradi:

birinchidan, muloqotda har bir o'quvchiga alohida e'tibor va dilkashlik, sinf jamoasi bilan umumiy muloqot jarayonini soddalashtiradi, o'qituvchining erkin pedagogik faoliyati uchun zamin tayyorlaydi, ziddiyatli vaziyatlarni oson hal qiladi;

ikkinchidan, har bir o'quvchi bilan o'zaro munosabatni erkin muloqot asosida tashkil qilish, ularning yosh xususiyatlariga monand pedagogik va psixologik muloqot uslublarini tanlash, uning ruhiyatini bilishga, ichki dunyosiga "kirib borish"ga yo'l ochadi;

uchinchidan, pedagogik muloqotda o'qituvchining ma'naviy-axloqiy normalari muvaffaqiyatlar kaliti bo'lib, ta'lim-tarbiya samaradorligini oshiradi, muloqotning barcha bosqichlarida o'qituvchining o'z faoliyatidan qoniqish hissini xotirjamligini ta'minlaydi.

O'qituvchining o'quvchilar bilan muloqot madaniyati individual uslublarini shakllantirish metodikasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. O'quvchilar bilan muloqot qilish madaniyatining individual shaxsiy xususiyatlarini o'rganishi. O'quvchilar shaxsiy xususiyatlarini mustaqil tahlil qilish, har tomonlama tavsif berish, o'qituvchining muloqotni to'g'ri tashkil etishi asosida amalga oshadi.
2. Shaxsiy muloqotda ro'y beradigan kamchiliklarni aniqlash va darhol ularga barham berish choralarini izlab topish: muloqotda qo'pollik, mensimaslik va boshqa salbiy holatlarni yengish.
3. O'qituvchi o'zi uchun muloqot madaniyatining qulay bo'lgan uslublarini ishlab chiqishga doir faoliyatni ishlab chiqishi va o'z-o'zini kuzatish bilan yutuq va kamchiliklarni taqqoslash.
4. O'zining muloqot madaniyati uslublariga muvofiq keluvchi milliy an'ana va ma'naviyatimizga xos jihatlardan unumli foydalanish.

5. Muloqot madaniyatida pedagogik faoliyat qonuniyatlaridan chetga chiqmaslik, bu

uslubni mustahkamlash (pedagogik amaliyot va malaka oshirish jarayonida).

Pedagogik faoliyatni endigina boshlayotgan yosh o'qituvchilar o'z kasbiy mahoratlarini oshirish maqsadida o'quvchilar bilan muloqot madaniyatini shakllantirish ustida muntazam ish olib borishlari zarur. Ta'lim-tarbiyaviy jarayonni tashkil etishda pedagogik muloqot madaniyati o'qituvchi va o'quvchilarning bevosita o'zaro munosabatini ma'lum bir maqsad sari hamjihatlikka yo'naltiruvchi kuchdir. Bu o'rinda o'qituvchi quyidagi vaziyatlarni e'tiborga olishni alohida ta'kidlash lozim:

- o'qituvchining ilk tarbiyaviy faoliyatidan boshlab muloqot madaniyatiga rioya qilishi, bu jarayonda o'qituvchi va o'quvchilar jamoasi bilan har kungi muomalani vaziyatga qarab rejalashtirishi, har bir harakat, so'z ohangiga e'tibor, an'anaviy muloqotning eng yaxshi xususiyatlarini o'zlashtirishi;

- muloqot asosida sinf jamoasidagi turli vaziyatlarni qayd etish, o'quvchilar hatti-harakatining oldingi holati bilan, tarbiyaviy faoliyatdan keyingi holatini qiyoslab chiqib baho berish;

- o'z muloqot uslubi natijalarini tanqidiy nuqtai nazardan tahlil qilib, kamchiliklarni uzluksiz bartaraf etib borish. Zarur so'z, ovozdagi yoqimli ohang, hulq-atvorni vujudga keltirish;

- pedagogik muloqot madaniyatining samarali kechishi uchun uning shart- sharoitlarini bilib olishning o'zi kifoya qilmaydi, o'quvchilar bilan o'zaro muomalaning "ustoz-shogird" an'alariga xos boshlanishi va o'zaro fikr almashish asosida muhim vazifalarni hal qilish bilan muomala ob'ekting diqqatini o'ziga jalb qilish;

- muloqot ob'ekti, ya'ni o'quvchining diqqatini o'ziga jalb qilish deganda nimani anglash kerak? Buning ma'nosi o'qituvchi o'zining xushmuomalaligi, madaniyati, go'zal xulqi, muloqotda o'quvchilar qalbiga yo'l topa olishi bilan o'z mahoratini namoyish qilib, muloqot madaniyatining tashkiliy shakllariga ijtimoiy- psixologik negizni asos qilib olishidir. Ko'rsatib o'tilgan vaziyatlar asosida pedagogik ta'sir ko'rsatish uchun, o'qituvchining pedagogik muloqot madaniyatiga, etikasi va odob-axloqiga, dilkashligiga, muosarat odobiga alohida talablar qo'yiladi. Ushbu fazilatlar o'qituvchining sinf jamoasida, ota-onalar bilan muloqot qila bilishida, o'quvchilar bilan aniq maqsadni ko'zlagan holda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishida va ularni boshqara olishida muvaffaqiyatlar garovidir. Kasbiy faoliyatning noyob fazilati bo'lmish pedagogik muloqot madaniyatiga amal qiladigan yosh o'qituvchi quyidagi xususiyatlarni o'zida mujassamlashtirishi lozim:

- mamlakatimizning ijtimoiy-siyosiy talablari va ehtiyojlariga mos bo'lgan yuksak ma'naviyat darajasidagi qarashlar, kuchli va barqaror e'tiqod, davlatimiz ideallari, milliy g'oya va istiqloq mafkurasiga sodiqlik, vatanparvarlik, fidoyilik tuyg'ulari shakllangan ijtimoiy-siyosiy faol shaxs;

- o'quvchilarga samimiy mehr-muhabbat, ularning har qanday ehtiyojlari, qiziqishlari, hatti-harakatlari motivlarini, xulq-atvorlarini tushunish ko'nikmasi va malakasining shakllanganligi;

- jamiyatda ro'y berayotgan hodisalar, jahonda ro'y berayotgan voqealar, tabiatga, borliqqa, shaxslararo, guruhlararo, millatlararo munosabatlarga nisbatan pedagogik kuzatuvchanlik, yangilikka, ijodiy izlanishga nisbatan intilish qobiliyatining mavjudligi;

- pedagogik faoliyatning barcha jabhalarida odamlarning hatti-harakatlari, munosabatlaridagi xususiyatlarni oqilona tushunish, o'z faoliyatiga nisbatan refleksiv munosabatni tarkib toptirish;

- har qanday favqulotda vaziyatlarga, jamiyatda ro`y berayotgan yangiliklarga nisbatan hamda ijtimoiy – iqtisodiy o`zgarishlarga omilkorlik va aql idrok bilan munosabatda bo`lish, o`z oldiga to`g`ri maqsad qo`ya olish, reja tuzish, bevosita nazorat qilish, boshqarish va o`z imkoniyatlarini namoyon eta olish;

- pedagogik faoliyatlarda, jamoatchilik tizimida muvaqqat guruhiy munosabatlarda ommaviy harakatlarda tashkilotchilik va boshqaruvchanlik qobiliyatini namoyish etishi;

- dunyoqarashi va tafakkur ko`lamining kengligi, dunyoviy bilimlarni bilishga nisbatan qiziqishining serqirraligi, ilmiy izlanishlarga moyilliligi, muayyan ilmiy salohiyat va pedagogik mahorat darajasini muntazam oshirib borishi;

- o`quvchilar bilan muloqotda layoqatliligi, nutq madaniyatining mantiqan ixcham, ma`noli, ta`sirchan kuchga egaligi, psixologik ta`sir o`tkazish bilan qurollanganligi.

Har bir o`qituvchi uchun o`quvchilarga to`g`ri, omilkor axborot uzatish va unga suhbatdoshini ishonтира olishi kasbiy zaruriyat hisoblanadi. Bunda o`qituvchining muloqot madaniyati, ma`naviy olamining kengligi muhim ahamiyatga ega. O`qituvchining pedagogik faoliyati uzluksizdir, shu sababli u pedagogik muloqot madaniyatini ham muntazam shakllantirib borishida quyidagi yo`nalishlarga e`tibor berishi lozim:

1. yuksak pedagogik faoliyat nuqtai nazaridan o`z-o`zini anglashi, (muomalada o`zining o`zaro fikr almashishga doir sifatlarini, ijobiy va zaif tomonlarini bilishi) va shu asosda o`zaro fikr almashish yo`li bilan o`z-o`zini tarbiyalashi.

2. Kishilar bilan o`zaro munosabatda kommunikativ iqtidorini shakllantirib borishi, muloqot asosida to`g`ri bashorat qilish sezgilarini mashq qildirishi, muloqotda o`zining ideal tasavvurlarini, imkoniyatlarini boshqalar (o`qituvchilar jamoasi, o`quvchilar, ota-onalar) qanday baholashi haqidagi refleksiv tasavvurlarini tahlil qilishi.

3. O`zida muosharat odobining muhim xususiyatlarini rivojlantirish yuzasidan ixtisoslashtirilgan mashqlar asosida ishlashi.

4. O`quvchilar va ota-onalar bilan tarbiyaviy maqsadlarga qaratilgan turli jamoat ishlarini olib borishi, bunda o`zaro fikr almashish asosida pedagogik tashkilotchilik qobiliyatini takomillashtirib borishi.

5. Muloqot jarayonida paydo bo`ladigan salbiy holatlarni yengish ko`nikmalarini shakllantirishi, dilkashlik va xushmuomalalikni rivojlantiradigan vaziyatlar tizimini yaratishi.

O`qituvchi muloqot madaniyati asosida faoliyat olib borgan taqdirda ham, o`quvchilar jamoasi orasida turli tushunmovchiliklar, ziddiyatlar paydo bo`lishi tabiiy hol. Har qanday tajribali o`qituvchining pedagogik muloqoti jarayonida o`ziga xos qiyinchiliklar yuzaga keladi. Sinfda sodir bo`ladigan har qanday pedagogik vaziyatga javobgar shaxs o`qituvchidir. Bu barcha davrlar pedagogik faoliyatida namoyon bo`ladigan tipik hodisa. Ayniqsa, ushbu holat endigina o`z faoliyatini boshlagan yosh o`qituvchilarning pedagogik faoliyatida muammoli vaziyatlarni paydo qiladi. Yosh o`qituvchilarning o`quvchilar bilan olib boradigan ta`lim-tarbiyaviy faoliyatini doimiy nazorat qilish, ularga to`g`ri yo`nalish berish, barcha o`quv muassasalari pedagogik jamoatchiligiga, ustoz o`qituvchilar zimmasiga yuklatilishi lozim. Pedagogik faoliyatda xato va kamchiliklarga yo`l qo`yadigan o`qituvchining yoshiga va ish tajribasi ko`lamiga odatda o`quvchilar hech qachon e`tibor bermaydilar. Chunki, o`quvchilar yoshidan va tajribasidan qat`iy nazar barcha o`qituvchilarni ustoz deb ataydilar. O`zbekistonda ta`lim-tarbiya va pedagogik muloqotning o`ziga xos an`analari,

milliyligimizga mos shakl va metodlari mavjud. Zero, I.A.Karimov asarlarida ta`kidlanganidek, *“Mamlakatimizning istiqlol yo`lidagi birinchi qadamlaridanoq, buyuk ma`naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta`lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg`unlashtirish asosida jahon andozalari va ko`nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berib kelinmoqda”*. Bu ulkan mashaqqatlar evaziga amalga oshirilib kelinayotgan ta`lim- tarbiya sohasidagi islohotlarning asosiy yo`nalishidir. Hozirgi zamon o`qituvchisidan, hayot sinovlariga bardoshli bo`lish, millat qadriyatlarini anglash, jamiyatda o`zining munosib o`rnini topish, yuksak ma`rifatli va ulkan salohiyatli bo`lish, eng so`nggi zamonaviy texnologiyalarni mukammal bilish talab etiladi. Pedagogik muloqotga doir barcha mashqlarning umumiy yo`nalishini mavjud pedagogik vaziyatlarda malaka hosil qilish uchun, har bir muloqot ishtirokchilarining imkoniyatlarini ochishga ko`maklashuvchi uning shaxsiy hislatlarini rivojlantirib borishni ta`minlovchi vositalardan foydalanish taklif qilinadi. Muloqotga ba`zi o`quvchilarning sub`ektiv qarashlarini aniqlash, shu o`quvchi bilan muloqotni oqilona hal qilinishi zarur bo`lgan vazifalarni belgilash, uning xulqini tuzatish yoki unda shunchaki ishonch kayfiyatini yaratish kerak. Mazkur vaziyatlarda o`zaro harakatlarning tizimli vositalari majmuasi quyidagicha belgilanishi mumkin:

- muloqot jarayonida tarbiyalanuvchi ob`ektning javob harakati imkoniyatlarini oldindan ko`ra bilish;
- ob`ektida psixologik to`siq va salbiy qarashlarni keltirib chiqaruvchi vositalarni qo`lga kiritish;
- vaziyatning o`zgarishiga qarab foydalanish mumkin muloqotlarning bir nechta modeliga ega bo`lish;
- o`quvchilar jamoasi fikrlarini tinglash, ularning mulohazalariga qo`shilish, ularga hamdardlik ko`nikmasini rivojlantirib borish;
- o`zaro muloqot natijalarini baholash va erishilgan yutuqlar hamda kamchiliklarni pedagogik-psixologik vositalar asosida taqqoslash.

Pedagogik faoliyat va pedagogik muloqot xarakteri o`qituvchining shaxsi, uning qarashlari nuqtai nazarlarida va xulqida namoyon bo`ladigan g`oyaviy siyosiy saviyasi, professional tayyorgarligi va bilishga intilishi bilan uzviy bog`liq. Bu asosiy hislatlardan tashqari o`qituvchining umumiy va boshqa qobiliyati, uning moyilligi xarakteri, muvaqqat psixik holatlari, shuningdek, to`plangan tajribasi muhim ahamiyatga ega. O`qituvchi shaxsining professional jihatlarini o`z-o`zini tarbiyalash yo`llaridan biri o`zining sifat va hislatlarini, shuningdek pedagogik faoliyat va muloqotlarining barqaror xususiyatlariga, o`qituvchi bilimining saviyasi va tarbiyalanganligi natijasida erishilgan natijalarini tahlil qilishga doir mashqlarda ham namoyon bo`ladi.

Mustaqillikdan keyin amalga oshirilayotgan ta`lim tizimidagi islohotlar tufayli ulkan o`zgarishlar ro`y bermoqda. Odamlarning ongi, dunyoqarashi o`zgardi. Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va ma`naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash, uning har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida namoyon bo`lishiga erishishni nazarda tutadi. Mazkur ijtimoiy talabning amalga oshirilishida, har bir fuqaroning bilim olishida, ijodiy qobiliyatini shakllantirishda, intellektual jihatdan rivojlantirishda o`qituvchining muloqot madaniyati va muomalasi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun ta`kidlash joizki, o`qituvchi kasbiga nisbatan talab va javobgarlik

ham kuchaydi, ularning jamiyat oldidagi vazifalari yanada oshdi. Buyuk ma`naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta`lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg`unlashtirish, uni jahon andozalari darajasiga chiqarish, o`quvchilarda mustaqil va erkin fikr yuritish ko`nikmalarini hosil qilish kabi buyuk vazifalarga javobgarlik o`qituvchilar zimmasiga yuklatildi.

Prezidentimiz I.A.Karimov ta`kidlaganidek, «*Yosh avlodimizning qalbi va ongini asrash, ularni milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, farzandlarimizning dunyoda ro`y berayotgan siyosiy jarayonlarning ma`no- mazmuni va asl sabablarini chuqur anglashi, o`z atrofida sodir bo`layotgan voqealar haqida haqqoniy ma`lumotlarga, eng muhimi, o`z mustaqil fikriga ega, sodda qilib aytganda, oqni qoradan ajratishga qodir bo`lishiga erishish ta`lim- tarbiya va ma`naviy-ma`rifiy ishlarimizning asosiy sharti va mezoni bo`lishi kerak... bugungi vaziyatda mustaqil ong va mustaqil fikrga ega bo`lgan shaxsni tarbiyalash masalasi nafaqat ma`naviy, kerak bo`lsa, muhim siyosiy ahamiyat kasb etadi*». Bu vazifalarning bajarilishiga, ta`lim-tarbiya sohasidagi islohotlarning asosiy amalga oshiruvchisi bo`lgan o`qituvchining o`quvchilar bilan o`zaro muomalaga kirishish madaniyati orqali erishiladi. O`quvchi ma`naviy muhitining shakllanishi o`qituvchining yuksak axloq namunasi orqali namoyon bo`ladi. Bu o`rinda o`qituvchining shaxsiy va ijtimoiy harakati pedagogik muloqot madaniyati zahirida shakllanib, takomillashadi. Pedagogik muloqot madaniyati o`qituvchi faoliyatini muvaffaqiyatga yo`naltiruvchi eng muhim vosita, bunda o`qituvchining muhim fazilati, uning muloqot madaniyatiga asoslangan muomalasidir. Muomala barcha falsafiy va psixologik fanlarda o`ziga xos ta`rifga ega. Pedagogikaning kategoriyasi sifatida **muomala** o`quvchilar qalbiga yo`l topa olish, ularga yondashish uchun mehrini qozonish, pedagogik nuqtai nazardan ta`lim-tarbiya jarayonida o`quvchilar bilan o`zaro aloqa bog`lashga qaratilgan o`qituvchining pedagogik qobiliyatidir. O`qituvchi o`quvchilar bilan muomalaga kirishish asosida:

1. O`z ijodkorligini va pedagogik mahoratini namoyish qiladi.
2. Yosh avlodni milliy mafkuramiz va milliy madaniyatimiz ruhida tarbiyalaydi.
3. Sharqona udum va urf-odatlarimiz asosida barkamol shaxsni shakllantiradi.
4. O`zining ta`lim-tarbiyaviy imkoniyatlarini namoyish etgan holda, har bir o`quvchi qalbiga yo`l topadi.

Muomala o`qituvchi faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo`lib, o`zida ulkan pedagogik imkoniyatlarni mujassamlashtiradi. Pedagogik muomalada o`qituvchi quyidagi faoliyatga qat`iy amal qilishi lozim:

- o`qituvchida tarbiyalash mahoratining shakllanganligi. Uning tarbiyaviy jarayonga oid so`z va ohangni tanlay bilishi va ta`sir o`tkaza olishi;
- muomala ob`ekti bo`lmish o`quvchi diqqatini jalb qiluvchi nutq, pauza, harakat, imo-ishoralarni o`z o`rnida ishlatishi, tarbiyaviy ta`sirni bilishi;
- o`quvchining ichki ruhiyatini, psixologik xususiyatlarini bilgan holda muomalaga jalb etishi, darsni boshlashdan oldin o`quvchilarni ta`lim va tarbiyaviy muloqotga tayyorlashi;
- o`quvchiga og`zaki, o`zaro ta`sir ko`rsatishning tarbiyaviy usullarini bilishi. O`qituvchining nutqi ravon, o`quvchi ongiga ijobiy ta`sir qiladigan bo`lishi. Nihoyat, o`qituvchining o`quvchilar bilan kundalik muomalasi shunga olib keladiki, u o`quvchilarning hatti-harakatlaridagi chuqur ma`no va haqiqiy sabablarni turli

vaziyatlarda payqab oladi, buning uchun namuna sifatida uning o'zi tez-tez qayd qilgan dalillardan va o'quvchilarning xulq-atvop usullaridan foydalanadi. O'qituvchining o'quvchilar bilan muomalasi tarbiyani boshqarish vositasi sifatida qaralib, birlashtiruvchi hamda o'rnini to'ldiruvchi vazifasini bajaradi. Muomala o'zaro munosabatlar doirasida sodir bo'ladi. Boshqarish vositasi bo'lgan muomala pedagogik faoliyatdan oldin sodir bo'ladi.

Pedagogik muloqot o'qituvchining pedagogik faoliyatida o'zaro axborot almashish jarayoni vazifasini bajaradi. O'qituvchi o'quvchilar bilan muloqot jarayonida bevosita o'z tarbiyalanuvchilari, umuman o'quvchilar jamoasi haqida, unda ro'y berayotgan turli ichki hodisalar haqida g'oyat xilma-xil axborotlarga ega bo'ladi va o'zining kelgusi ta'lim-tarbiyaviy rejalarini hamda pedagogik faoliyatini belgilaydi. Shu bilan birga, o'qituvchi muloqot asosida o'z tarbiyalanuvchilariga ma'lum bir maqsadga qaratilgan axborotlar tizimini ma'lum qiladi. Bunda o'qituvchi tomonidan yo'l qo'yiladigan arziyas bir xatolik, adolatsizlik, qo'pollik o'quvchilar bilan o'zaro muloqot madaniyatining buzilishiga sabab bo'ladi va tuzatib bo'lmaydigan og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkin. O'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro muloqot madaniyatiga erishishi natijasida quyidagi holatlar paydo bo'ladi:

- pedagogik muloqot orqali o'qituvchi tarbiyalanuvchi ob'ekt bilan o'ziga xos muomala muhitini yaratadi. Bunday muhitda o'qituvchi o'zining psixologik, mimik, pantomimik, notiqlik san'ati, ta'sir o'tkazish kabi qobiliyatlar tizimini namoyish etadi;
- o'qituvchining shirinsuxanligi, ochiq chehrali bo'lishi, samimiy muomalasi muloqotda ijobiy natijalarga erishish kalitidir;
- o'quvchilar jamoasi bilan muomalada o'qituvchining doimo psixologik bilimlarga tayanishi ta'lim-tarbiyaviy faoliyatda bir xil muvozanatni saqlaydi;
- o'qituvchi o'quvchilar jamoasi bilan o'zaro muloqotga kirishar ekan, yaxshi muomalasi bilan ular hissiyotida yashiringan eng nozik qatlamlarni ham anglab olishga qodir bo'ladi.

Mukammal shakllangan pedagogik muloqot madaniyati asosida ob'ekt va sub'ektning ichki hissiyoti bilan ular harakatlarining uyg'unlashuvi sodir bo'ladi. Ushbu o'zaro uyg'unlashuvni yuzaga keltiradigan muloqotning asosiy bog'lovchisi so'zdir. *So'z – mazmunan o'qituvchining nutqida, ma'ruzasida, dialog, monolog va deklamatsiyalarida o'z ifodasini topadi.*

Pedagogik muloqot madaniyati vositasida o'qituvchi har qanday axborotni qarab chiqar ekan, o'quvchining shaxsi va psixologik xususiyati haqidagi axborotlarning muhimligini alohida e'tiborga olishi lozim. Pedagogik muloqot madaniyati, o'qituvchini g'oyat xilma-xil sharoit va ko'rinishlarga moslashishiga imkoniyat yaratadi. Bular sirdan qaraganda unchalik ahamiyatli bo'lmasada, o'quvchi ichki dunyosida sodir bo'layotgan, uni tushunish uchun juda muhim bo'lgan zarur ichki jarayonlar ko'rinishlarining alomatlarini bilib, ta'lim-tarbiyaviy faoliyat olib boradi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Muomala madaniyati nima?
2. Muomala va munosabatning farqi nimada?
3. SHaxslararo munosabatlarning turlari haqida gapiring.
4. Millatlararo muomala madaniyati nima?
5. Milliy tarbiya nima?
6. Milliy g'oya nima?

7. Milliy dunyoqarash nima?

8. Umuminsoniy qadriyatlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Istiqlol va ma'naviyat. – Toshkent, O'zbekiston, 1994.
 2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
 3. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlovl va taraqqiyot yo'li. – Toshkent, O'zbekiston, 1992.
 4. Karimov I.A. «Barkamol avlod yili» Davlat dasturi. –T.: O'zbekiston, 2010. 5-7-bet.
 5. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni //Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
 6. Pedagogika /O'quv qo'llanma. Munavvarov A. tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1996.
 7. Pedagogika /A.Q.Munavvarovanning umumiy tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1993.
 8. Oliy ta'lim: me'yoriy hujjatlar to'plami. - Toshkent: SHarq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati, 2001. – 18-52-betlar.
 9. Ochilov M, Ochilova M. O'qituvchi odobi. – Toshkent, O'qituvchi, 1998.
 10. Babaeva D.R. Axmedova M.E. "Pedagogika" fani bo'yicha majmua. -T.: TDPU, 2010.

6-mavzu: O'quv tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish

REJA:

1. Tarbiyaning mazmuni va asosiy yo'nalishlari.
2. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarning turlari va ularni tashkil qilish shakllari.
3. Oilada tarbiya asoslari.
4. O'z-o'zini tarbiyalash va kamol toptirish.

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Jamoa, shaxs, tarbiya, qonuniyat, mustaqil, fikr, erkin, shaxs, model.

1. Tarbiya nazariyasining mohiyati. Tarbiya nazariyasi pedagogika fanining muhim tarkibiy qismi bo'lib, tarbiyaviy jarayonning mazmuni, shakl, metod, vosita va usullari hamda uni tashkil etish muammolarini o'rganadi. Hayotga yangicha siyosiy va iqtisodiy nuqati nazardan yondashish o'sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasi bilan bog'liq jarayonni ham qaytadan ko'rib chiqishni taqozo etmoqda.

Tarbiya nazariyasi SHarq mutafakkirlari va xalq pedagogikasining tarbiya borasidagi boy tajribalariga tayanadi. Tarbiya nazariyasi o'z qoidalarini asoslash uchun falsafa, sotsiologiya, etika, estetika, fiziologiya, psixologiya kabi larning ma'lumotlaridan foydalanadi. Tarbiya nazariyasi pedagogikaning boshqa bo'limlari: pedagogikaning umumiy asoslari, ta'lim nazariyasi hamda xalq ta'limi tizimini boshqarish bilan uzviy bog'liq.

Tarbiya jarayonining mazmuni.

Tarbiya – muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni. Boshqacharoq talqin etilganda, tarbiya yosh avlodni muayyan maqsad yo'lida har tomonlama voyaga etkazish, unda ijtimoiy ong va xulq-atvorni tarkib toptirishga yo'naltirilgan faoliyat jarayonidir.

Turli zamon va makonda ijtimoiy tarbiya mohiyati turlicha bo'lib, uning mazmuni ijtimoiy maqsadlardan kelib chiqib asoslangan. Tarbiya g'oyasi turlicha ifodalangan bo'lsada, ammo yo'naltiruvchanlik xususiyati hamda ob'ektiga ko'ra yakdillikni ifoda etadi.

Tarbiya xususida taniqli o'zbek pedagogi Abdulla Avloniy shunday deydi: «Al-hosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo mamot, yo najot - yo falokat, yo saodat – yo falokat masalasidir». Ushbu fikrlardan anglaniladiki, shaxs tarbiyasi xussiy ish emas, balki ijtimoiy, milliy ishdir. Zero, har bir xalqning taraqqiy etishi, davlatlarning qudratli bo'lishi avlodlar tarbiyasiga ko'p jihatdan bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-siyosiy mustaqillikni qo'lga kiritgach, ijtimoiy hayotning barcha sohalarida tub islohotlar olib borilmoqda. Islohotlarning asosiy g'oyasi respublikaning riojlanish va taraqqiyot yo'li deb e'tirof etilgan demokratik, insonparvar, huquqiy jamiyatning barpo etish uchun xizmat qiladi. Demokratik, insonparvar, huquqiy jamiyatning barpo etish vazifasi o'sib kelayotgan yosh avlod zimmasiga yuklanadi. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'qrisida»gi Qonuni, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning qator asar va nutqlari, chunonchi, «Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori», «O'zbekiston XXI asrga intilmoqda» nomli asarlarida mustaqil respublikada ijtimoiy tarbiyani yo'lga qo'yish maqsadi va vazifalari belgilab berilgan.

Tarbiya - shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bo'lib, tarbiyalanuvchining shaxsiga muntazam va tizimli ta'sir etish imkonini beradi.

Tarbiya jarayoni o'qituvchi va o'quvchi (tarbiyachi va tarbiyalanuvchi)lar o'rtasida tashkil etiluvchi hamda aniq maqsadga yo'naltirilgan hamkorlik jarayonidir. Tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchining ongi shakllana boradi, his-tuyg'ulari rivojlanadi, ijtimoiy hayot uchun zarur bo'lgan ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy odatlar hosil bo'ladi.

Tarbiya jarayonida bolalarning hayoti va faoliyatini pedagogik jihatdan to'g'ri uyushtirish g'oyat muhimdir. Faoliyat jarayonida bola tashqaridan kelayotgan tarbiyaviy ta'sirlarga nisbatan ma'lum munosabatda bo'ladi. Bu munosabat shaxsning ichki ehtiyoj va xohishlarini ifodalaydi. Psixolog va pedagoglarning tadqiqotlari shaxsga tashqi omillarning (xoh salbiy, xoh ijobiy) ta'siri bolaning ularga munosabatiga bog'liqligini ko'rsatadi. Bola faoliyatini uyushtirishgina emas, balki tarbiyalanuvchining bu faoliyatga nisbatan turli kechinmalarni qanday anglashi, baholashi, his qilishi, ulardan o'zi uchun nimalarni olayotganligini bilishi zarur. Zero, tarbiya ijtimoiy munosabatlarning murakkablashib borishi asosida kechadi.

Tarbiya jarayonida o'quvchining ongigina emas, balki his-tuyg'ularini ham o'stirib borish, unda jamiyatning shaxsga qo'yadigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan xulqiy malaka va odatlarini hosil qilish lozim. Bunga erishish uchun o'quvchining ongi, hissiyoti va irodasiga ta'sir etib boriladi. Agar bularning birortasi e'tibordan chetda qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi. Tarbiya jarayoniga o'qituvchi rahbarlik qiladi. U o'quvchilar faoliyatini belgilaydi, ularning ijtimoiy jarayonda ishtirok etishlari uchun shart-sharoit yaratadi.

Ijtimoiy jarayonda faol ishtirok etish orqali o'quvchilarning mustaqilligi, ijodiy tashabbuskorligi ortib boradi. Faoliyat o'quvchilar jamoasi manfaati va istagi asosida

uyushtirilsa, bu jarayonda bolaning tengdoshlari va o'zini o'zi anglash jarayoni yuzaga keladi. Bola o'z xulqi, xatti-harakati uchun jamoa oldida javobgarlikni sezishga erishgach, ijrochi emas, balki umumiy ishning faol qatnashchisi bo'lib qoladi.

Tarbiyani samarali yo'lga qo'yish uchun uning harakatlantiruvchi kuchi, tarbiya jarayonining manbaini yaxshi bilish va hisobga olish muhimdir. Bu tarbiya jarayonidagi ichki va tashqi qarama-qarshiliklardan iborat.

Tarbiyada o'quvchilarning tarbiyalanganlik darajasini ham hisobga olish kerak bo'ladi. Bu jihat unutilsa, muayyan qarama-qarshiliklar vujudga keladi.

Faoliyat jarayonida hosil bo'lgan malaka va odatlar axloq me'yorlariga rioya qilishni engillashtiradi.

Demak, tarbiyachi bola shaxsining tez rivojlanadigan davri – o'quvchilik yillarida uning ongiga turli faoliyat (o'qish, mehnat, ijtimoiy ishlar, o'yin, sport, badiiy havaskorlik) yordami bilan maxsus ta'sir etish muhimdir. Aks holda xulq me'yorlari, axloq talablarini yaxshi tushunmay qolishi natijasida shaxs ijtimoiy munosabatlarda beqaror, tasodifiy ta'sirga beriluvchan bo'lib qolishi mumkin.

Tarbiya yaxlit jarayonda amalga oshirilib, uning tarkibiy qismlari ayni bir vaqtda, faoliyatning biror turi asosida namoyon bo'ladi.

Umumiy pedagogika jarayonida tarbiya muhim o'rin tutadi. SHaxsni shakllantirish, boshqarish, nazorat xarakteriga ega bo'lib, bu borada belgilangan vazifalar tasodifiy harakatlar orqali emas, balki oldinda belgilangan va puxta o'ylangan rejalar asosida hal etib boriladi. Tarbiya jarayonida uning maqsadi, shakl va metodlari, shaxsning o'zini-o'zi tarbiyalash va qayta tarbiyalash jihatlari muhim o'rin tutadi. Tarbiya mazmuni ijtimoiy tuzum buyurtmasi asosida belgilanib, uning amalga oshishi uchun ma'lum shart-sharoitlarning mavjudligi talab etiladi. Ushbu g'oyalar yaxlit tarzda quyidagicha aks etadi:

Har qanday ijtimoiy jamiyatda yosh avlod tarbiyasi muayyan maqsad asosida tashkil etiladi. Tarbiya maqsadi ijtimoiy jamiyat taraqqiyoti, uning rivojlanish yo'nalishi, ijtimoiy munosabatlar mazmunidan kelib chiqib belgilanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida tashkil etilayotgan tarbiyaning asosiy maqsadi komil shaxsni tarbiyalab voyaga etkazishdan iborat.

3.Tarbiya tamoyillari. Tarbiya mazmunida oldinga qo'yilgan maqsad va vazifalarga muvofiq o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar, shaxs xulq-atvori hamda sifatlari mohiyati aks etadi. Tarbiya mazmuni shaxsning shakllanishiga qo'yiluvchi ijtimoiy talablar mohiyatidan iborat bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, kishilik munosabatlari mohiyati va darajasi, shuningdek, jamiyat mafkurasi g'oyalari asosda belgilanadi. Zamonaviy tarbiya mazmunida quyidagi tamoyillar yotadi:

Tarbiya maqsadining aniqligi. O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-siyosiy mustaqilligining dastlabki yillaridayoq respublikada, amalga oshirilishi ko'zda tutilayotgan tarbiya maqsadi aniq belgilab olindi. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'qrisida»gi Qonuni hamda «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» g'oyalariga ko'ra ijtimoiy tarbiyaning asosiy maqsadi – erkin, ijodkor, mustaqil fikr egasi bo'lgan komil inson va malakali mutaxassisni tarbiyalab voyaga etkazishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish yo'lidagi asosiy vazifa - bu shaxsda umumiy madaniyat unsurlari, ya'ni, shaxsning aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, iqtisodiy, ekologik, huquqiy, siyosiy hamda mehnat madaniyatini tarbiyalashdan iborat.

Bolalar va kattalarning birgalikdagi faoliyati. O'qituvchilarning bolalar bilan ma'naviy madaniyatini shakllantirishning eng yaxshi namunasini izlash, shu asosida tarbiyachi ishining hayotiy me'yor va qadriyatlarini aniqlash o'quvchining tarbiya jarayonidagi faolligini ta'minlashga olib keladi. Dunyoqarashi hali to'la-to'kis shakllanmagan bolalar uchun kattalarning hayotiy tajribalari, ularning shaxsiy namunalari tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega.

O'z-o'zini anglash. Tarbiya insonda e'tiqod, demokratik qarashlar va hayotiy pozitsiyaning shakllanishiga olib keladi. Tarbiya mazmunining eng muhim unsurlaridan biri – bu insonning hayotiy o'z-o'zini anglashi, uning o'z shaxsiy hayoti va faoliyatining sub'ekti sifatida e'tirof etilishi bilan tavsiflanadi. Inson kamolotida fuqarolik, kasbiy va axloqiy o'z-o'zini anglash jihatlari muhim ahamiyatga egadir.

Tarbiyaning shaxsga yo'naltirilganligi. Mazkur g'oya ta'lim muassasasi amaliyotining markaziy nuqtasida tarbiyaviy ishlar dasturi, tadbirlar, ularning shakl, metod va vositalari emas. Balki o'quvchi turganligini anglatishga xizmat qiladi. Tarbiya jarayonida uning shaxsiy xususiyatlari, qiziqishlari, o'ziga xos xarakteri, o'z qadr-qimmatini anglash tuyg'ulari rivojlantirilib borilishi zarur.

Ixtiyoriylik. Tarbiyalanuvchilarning iroda erkinligisiz tarbiya g'oyalari mohiyatini qaror toptirish mumkin emas. Tarbiya jarayoni, agar u oqilona tashkil etilsa, bir vaqtning o'zida ham o'quvchi, ham o'qituvchi ma'naviyatining boyitilishiga xizmat qiladi. Agar tarbiyachi o'quvchining qiziqishi, faoliyati, o'rtoqlik va fuqarolik burchini anglash, mustaqillikka intilish tuyg'ularini ko'ra va anglay olsagina uning irodali ekanligi ayon bo'ladi. Tarbiyalanuvchining irodali bo'lishi ta'minlangan sharoitda uning shaxsiga ta'sir ko'rsatishga yo'naltirilgan faoliyat jarayonida samaraga erishiladi.

Jamoa yo'nalishi. Tarbiyaviy ishlar mazmunida jamoaga nisbatan ijobiy munosabatni qaror toptirish yotadi. Jamoa yordamida shaxsni har tomonlama kamoloti, uning dunyoni anglash, uni to'laqonli talqin etish, insonparvarlik va o'zaro hamkorlik tuyg'ularini yuzaga kelishi va rivojlanib borishi kabi holat amalga oshiriladi.

4. Tarbiya qonuniyatlari. Ijtimoiy tarbiya maqsadi hamda vazifalarini amalga oshirish uchun tarbiya jarayonining o'ziga xos qonuniyatlarini anglab olish muhim ahamiyatga ega.

Tarbiya jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega. Uning eng muhim xususiyati **aniq maqsadga yo'naltirilganligidir.**

Zamonaviy talqinda tarbiya jarayoni o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muayyan maqsadga erishishga qaratilgan samarali hamkorlik demakdir. Zero, tarbiya jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatlari tashkil etiladi, boshqariladi va nazorat qilinadi. Yagona maqsadga erishish yo'li zamonaviy tarbiya jarayonining maqsadini tavsiflaydi.

Zamonaviy tarbiya mazmuni va ularda ilgari surilgan g'oyalar yaxlit tarzda quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi:

Tarbiya jarayoni ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda tarbiya mohiyatini yoritishga xizmat qiluvchi ichki va tashkil (sub'ektiv va ob'ektiv) omillar ko'zga tashlanadi. Sub'ektiv omillar shaxsning ichki ehtiyojlari, qiziqishlari, hayotiy munosabatlari mazmunini anglashga yordam bersa, ob'ektiv omillar shaxsning hayot kechirishi, shakllanishi, hayotiy muammolarni ijobiy hal etish uchun sharoit yaratadi. Tarbiya faoliyatining mazmuni, yo'nalishi va shakli obektiv sharoitlar bilan qanchalik mutanosib kelsa, shaxsni shakllantirish borasida shunday muvaffaqiyatga erishiladi.

Tarbiya jarayonining tashkil etilishi va boshqarilishida nafaqat o'qituvchi faoliyati, balki o'quvchining yosh va psixologik shaxsiy xususiyatlari, o'y-fikrlari, hayotiy qarashlari ham muhim o'rin tutadi.

Demak, tarbiya jarayoni o'zida quyidagi xususiyatlarni namoyon etadi:

YUqorida bayon etilgan fikr-mulohazalarga tayangan holda mavzuga quyidagicha xulosa qilish mumkin:

Tarbiya muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni bo'lib, har qanday tuzum va zamonda ijtimoiy munosabatlar mazmunini aniqlash, ularni tashkil etish asosi bo'lib kelgan.

YOsh avlod tarbiyasi turli makon va zamonda muayyan maqsad asosida tashkil etiladi. Ijtimoiy tarbiyani yo'lga qo'yish jarayonida bir qator vazifalar hal etiladi. Tarbiyaning maqsad va vazifalari ijtimoiy tuzum mohiyati, taraqqiyot darajasi, ijtimoiy munosabatlar mazmuni, shuningdek, jamiyat fuqarolarining dunyoqarashi, intilishlari, orzu-niyatlari asosida belgilanadi.

Tarbiya jarayonining xususiyatlarini chuqur anglash va ularni inobatga olgan holda tarbiyani tashkil etish oldinga qo'yilgan maqsadga erishish, shuningdek, bu boradagi vazifalarni ijobiy hal etish imkonini beradi.

Mustaqil fikrlovchi erkin shaxsni shakllantirish ta'lim va kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy maqsadi. Ijtimoiy munosabatlar ko'lamining kengayishi o'sib kelayotgan avlodni o'ta murakkab xususiyatga ega munosabatlar jarayoniga har tomonlama etuk etib tayyorlash vazifasini qo'ymoqda. Psixologik, intellektual va fiziologik jihatdan etuk inson hayotiy qarama-qarshilik, xususan, turli buzg'unchi g'oyalar ta'siriga tushib qolish, nosog'lom turmush kechirish va noqonuniy xatti-harakatlarni sodir etishdan o'zini saqlab qola oladi. SHuningdek, shaxsning aqliy salohiyatga egaligi jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omildir. O'zbekiston Respublikasida, demokratik va huquqiy jamiyat barpo etilayotgan mavjud sharoitda yosh avlodning mustaqil va erkin fikrlay olishi ro'y berayotgan voqea-hodisalarga shaxsiy munosabtni bildirishga imkon beradi. Ijtimoiy borliqda kechayotgan o'zgarishlarga nisbatan shaxsiy nuqtai nazarning shakllanishi shaxs faolligini ko'rsatuvchi muhim jihatlardan biridir. Qolaversa, mustaqil fikr egasi bo'lgan shaxs o'z imkoniyatlari, qobiliyatini erkin namoyon eta oladi. Muvaffaqiyatli ravishda olib borilayotgan ta'limiy islohotlarning ham asosiy maqsadi erkin, mustaqil fikriga ega barkamol shaxs va malakali mutaxassisni tarbiyalab voyaga etkazishdan iboratdir. Bu xususida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov quyidagilarni e'tirof etadi: «Amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi har bir fuqaroning shaxs sifatida shakllanishi uchun, o'z qobiliyatini, o'z talantini ishga solib hayotini yanada yaxshilashi, ma'nau boyitishi uchun barcha imkoniyatni yaratib berishdan iboratdir».

Komil insonni shakllanirish masalasi barcha davrda, ham muhim ijtimoiy vazifa sifatida kun tartibiga qo'yilgan. Xususan, zardushtiylik dinida komillikning asosi ezgu fikr, ezgu so'z va ezgu amal (harakat)dan iborat ekanligi ta'kidlansa, islom ta'limoti g'oyalariga ko'ra etuklikning bosh mezoni – ilmlilik, bilimli bo'lishdir.

2.SHaxsning jamoada qaror topishi. SHaxs psixologik jihatdan taraqqiy etgan, shaxsiy xususiyatlari va xatti-harakatlari bilan boshqalardan ajralib turuvchi muayyan jamiyat a'zosi bo'lib, uning shakllanishi ijtimoiy munosabatlar jarayonida kechadi. Mazkur jarayonda qatnashish asosida u jamiyat tomonidan tan olingan ma'naviy-

axloqiy, shuningdek, huquqiy me'yorlar mohiyatini o'zlashtiradi. Jamiyatning a'zosi sifatida uning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi mehnat faoliyatini yo'lga qo'yadi. SHuningdek, shaxsiy ehtiyojlari, manfaatlarini qondirish yo'lida ham atrofdagilar bilan munosabatga kirishadi.

3. **Jamoa** haqida tushuncha. Jamoa (lotincha «kollektivus» so'zining tarjimai bo'lib, yig'ilma, omma, birgalikdagi majlis, birlashma, guruh) bir necha a'zo (kishi)lardan iborat bo'lib, ijtimoiy ahamiyatga ega umumiy maqsad asosida tashkil topgan guruh demakdir. Zamonaviy talqinda «jamoa» tushunchasi ikki xil ma'noda ishlatiladi. Birinchidan, jamoa deganda bir necha kishilarning muayyan maqsad yo'lida birlashuvidan iborat tashkiliy guruhi tushuniladi (masalan ishlab chiqarish jamoasi, zavod jamoasi, o'quv yurti jamoasi, xo'jalik jamosi va hokazo). Ikkinchidan, jamoa deganda yuqori darajada uyushtirilgan guruh tushuniladi. CHunonchi, o'quvchilar jamoasi yuqori darajada uyushtirilgan birlashma hisoblanadi.

Jamoad va jamoa yordamida tarbiyalash - tarbiya tizimida muhim ahamiyatga ega bo'lgan tamoyillardan biridir. SHaxsni shakllantirishda jamoaning etakchi rol o'ynashi to'g'risidagi fikrlar pedagogika fanining ilk rivojlanish davrlaridayoq bildirilgan. Jamoadaning a'zolari o'rtasidagi munosabatning alohida shakli yuzaga keladi, bu esa shaxsning jamoa bilan birgalikda rivojlanshini ta'minlaydi. Lekin har qanday guruhni ham jamoa deb hisoblab bo'lmaydi. Jamoa bir qator belgilarga egadirki, mazkur belgilar jamoani kishilarning etarli darajada uyushgan har qanday guruhdan ajratib turadi.

Jamoa ijtimoiy jamiyatning bir qismi hisoblanadi, unda ijtimoiy hayot va kishilik munosabatlarning barcha me'yorlari o'z ifodasini topadi. Zero, jamoa jamiyatdagi mavjud munosabatlar tizimida namoyon bo'lar ekan, jamoa va ijtimoiy jamiyat maqsadi, intilishida o'zaro birlik, uzviylik, aloqadorlik yuzaga keladi.

YUqorida bildirilgan fikrlardan quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

1. Jamoa bir necha a'zo (kishi)lardan tashkil topgan muayyan guruh bo'lib, u ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan umumiy maqsad asosida birlashadi hamda mazkur maqsadni amalga oshirish uchun yo'naltirilgan faoliyatni tashkil etadi.

2. Jamoa o'zida bir necha xususiyat (belgi)larni namoyon etadi.

3. Jamoani shakllantirish muayyan qonuniyatlarga bo'ysunadigan uzoq muddatli, murakkab jarayon bo'lib, u ko'pchilik tadqiqotchilarning e'tirof etishlariga ko'ra to'rt bosqichdan iborat bo'ladi.

4. Jamoani shakllantirish o'ziga xos metodika asosida amalga oshiriladi. Ushbu metodika doirasida jamoaga nisbatan talablarning qo'yilishi, jamoa faoli (aktivi)ni tarbiyalash masalasi alohida ahamiyatga egadir.

5. Jamoaning mustahkam bo'lishi, uning a'zolari o'rtasida o'zaro yordam hamda hamkorlikning qaror topishida jamoa an'analari muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazorat uchun savollar:

1. Tarbiya jarayonining mohiyatini qisqacha tavsiflang.
2. Tarbiya maqsadi nimadan iborat?
3. Tarbiya jarayonining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
4. Tarbiya jarayonida qanday vazifalar hal etiladi?
5. Jamoa nima?
6. O'quvchilar jamoasining ishlab chiqarish jamoalaridan farqi nimada?
7. Jamoaning o'ziga xos xususiyatlarini tavsiflang.

8. Jamoani shakllantirish bosqichlarini sanang va ularning o'ziga xos xususiyatlariga batafsil to'xtalng.
9. Jamoani tashkil etish metodikasi mazmunini so'zlang.
10. Jamoa an'analari deganda nimani tushunasiz?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li. – Toshkent, O'zbekiston, 1992.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
3. Karimov I.A. «Barkamol avlod yili» Davlat dasturi. –T.: O'zbekiston, 2010. 5-7-bet.
4. Pedagogika. Munavvarov A.Q.ning umumiy tahriri ostida. - Toshkent, O'qituvchi, 1993.
5. Ziyomammedov B. Ma'rifat asoslari. – Toshkent, CHinor ENK, 1998.
6. Podlasъy I.P. Pedagogika. V 2 kn. Kn. 2. – Moskva, Vldos, 1999.
7. Ivanov I.P. Vospitatel kollektivistov. – Moskva, Pedagogika, 1992.
8. Pedagogika. Munavvarov A.Q.ning umumiy tahriri ostida. – Toshkent, O'qituvchi, 1996.

7-mavzu: O'quv faoliyatini tashkil qilish shakllari

REJA:

1. Ta'lim turlari va shakllari hamda ularning tavsifi.
2. Ta'lim pedagogik tizimlarining rivojlanish tendensiyasi.
3. O'qishni tashkil etish shakllari va ularning didaktikada rivojlanishi.
4. Darsda o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil etish zamonaviy shakllarining turlari.
5. Dars-o'qishni tashkil etish asosiy shakli.

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Ta'lim, tur, rivojlanish, dars, o'quvchi, faoliyat, shakl, tavsif, pedagogik tizim, rivojlanish, tendensiya, didaktika, tashkil etish.

Ta'lim turlari va shakllari hamda ularning tavsifi. Didaktik g'oyalar (tizimlar) tarixiy taraqqiyot jarayonida yangi g'oyalar bilan boyib davr talabiga mos keluvchi tizimlarga aylanadi. Didaktik tizimlarning ketma-ketligi o'qitish nazariyasi va amaliyotining umumiy qonuniyatidir. Ta'lim turlari (yunoncha species) alohida, o'ziga xos xususiyatga ega. Pedagogik tizimlar turlari bo'yicha farq qiladi, keng qo'llaniluvchi tizimlar an'anaviy tizimlar deb ham ataladi. Ta'lim turlari o'quv jarayonini tashkil etish va amalga oshirishga nisbatan turlicha yondashuvni ifodalaydi.

«Biz mamlakatimizning kelajagani ko'zda tutgan xolda bugungi kunda taraqqiy topgan ilmiy jamoatchilikning e'tibor markazida turgan eng ilg'or, istiqbolli ilmiy izlanish va tadqiqot ishlarini yurtimizda rivojlantirish maqsadida fanlar akademiyasi va oliy o'quv yurtlari tarkibida yangi laboratoriyalarni tashkil qilish, ularni rivojlangan mamlakatlardagi ilm-fan markazlari bilan samarali hamkorlik aloqalari o'rnatishga erishishimiz kerak», degan edi Prezident I.A. Karimov.

Tushuntiruvchi-namoyish etuvchi ta'lim nomidan mohiyati anglanib turibdi. Ko'rgazmalilik asosida tushuntirishning asosiy metodlari tinglash va eslab qolish

sanaladi.

Tushuntiruvchi-namoyish etuvchi ta'lim turi vaqtni tejash, o'qituvchi va o'quvchilarning kuchlarini asrash, qiyin bilimlarni tushunishni osonlashtirish, ta'lim jarayonini ancha samarali boshqarishni ta'minlaydi. Biroq muayyan kamchilikka ham ega, ya'ni, "tayyor" bilimlarni berish va o'quvchilarni bilimlarni o'zlashtirishda mustaqil hamda mahsuldor fikrlashdan ozod etish, o'quv jarayonini individuallashtirish, differentsiyallashtirish imkoniyatlarining kamligi..

Muammoli o'qitishda o'quv muammolarini hal etish jarayonida bilimlarni mustaqil egallash, o'quvchilarning ijodiy fikrlashlari va idrok etish faoliyatlarini rivojlantirish yo'li bilan ta'lim tashkil etiladi. Uning texnologiyasi turli-tumanligi bilan ajralib turmaydi, chunki o'quvchilarni faol idrok etish faoliyatiga jalb etish bir necha bosqichlardan iborat bo'ladi. Ular ketma-ket tartibda va kompleks amalga oshirilishi kerak.

Bunday o'qitishda muammoli vaziyatni yaratish muhim bosqich hisoblanadi. Bunday vaziyatda fikrlash jarayonida qiyinchilik his etiladi. O'quv muammosi bir qadar qiyin, lekin o'quvchilarning kuchi etadigan bo'lishi kerak. Muammoni ilgari surish bilan birinchi bosqich yakunlanadi. Muammoni hal etishning keyingi bosqichida o'quvchilar savol bo'yicha mavjud muammoni ko'rib chiqadilar, tahlil qiladilar, javob topish uchun ularning etarli emasligini aniqlaydilar va etishmayotgan axborotni topishga intiladilar. Uchinchi bosqich muammoni echish uchun zarur bo'lgan bilimlarni turli usullar bilan egallashga qaratilgan. U hayoliga birdan fikr kelishi bilan yakunlanadi ("Men nima qilishni bilaman!"). SHundan keyin muammoni hal etish, olingan natijalarni tekshirish, dastlabki gipoteza bilan solishtirish, olingan bilimlar, malakalarni tizimlashtirish va umumlashtirish bosqichlari keladi.

Dasturlashtirilgan o'qitish harakat (operatsiya)lar ketma-ketligi tizimini ifodalovchi, ularni bajarish ilgaridan rejalashtirilgan natijaga olib keluvchi "dastur" terminidan kelib chiqadi. Ushbu turning asosiy maqsadi o'quv jarayonini boshqarishni yaxshilashdan iborat. Bunday o'qitish asosini kibernetik yondoshish tashkil etadi. Unga binoan o'qitish murakkab dinamik tizim sifatida qaraladi. Dasturlashtirilgan o'qitish yangi didaktik, psixologik va kibernetik g'oyalar asosida XX asrning 60-yillari boshlarida yuzaga keldi. U o'quvchining bilim egallashi yo'lida har bir qadamni nazorat qilishga imkon beradigan va shuning asosida o'z vaqtida yordam ko'rsatish, qiyinchiliklarini oldini olish, qiziqishini yo'qotmaslik va salbiy oqibatlarining oldini olishga imkon beruvchi o'quv jarayonining texnologiyasini yaratishga yo'naltiradi.

Kompyuterli ta'limning sifati quyidagi ikki asosiy omil bilan aniqlanadi:

o'qitish dasturlarining sifati;

hisoblash texnikasining sifati.

O'qishni tashkil etish shakllari va ularning didaktikada rivojlanishi. Jahon pedagogik fani va amaliyotida ta'limni tashkil etishning turli shakllari mavjud. Jamiyat rivojining har bir yangi bosqichi ta'limni tashkil etishga o'z ta'sirini o'tkazadi.

Ayni vaqtda ta'limning quyidagi shakllari ajratib ko'rsatiladi: individual, individual-guruhli, sinf-dars, leksion-seminarli va sinfdan tashqari, auditoriyadan tashqari, maktab va maktabdan tashqari. Ular o'quvchilarni qamrab olishi, o'quvchilar faoliyatini tashkil etishi, jamoaviy va individual shakllarining nisbatlari, mustaqilligi darajasi va o'qish jarayoniga rahbarlik qilish xususiyatlari kabi belgilariga ko'ra quyidagi uch asosiy turga ajratiladi:

individual;
sinf-darsli;
leksion-seminarli.

Sinf-dars tizimi garchi 350 yil avval asoslangan bo'lsada bugungi kunda ham keng ko'lamda qo'llanilib kelinmoqda.

Sinf-dars tizimining mazmuni o'quv ishlarini tashkil etish o'ziga xos shakli sifatida quyidagilarda iborat:

a) bir xil yoshdagi va taxminan bir xildagi tayyorgarlik darajasiga ega bo'lgan o'quvchilar sinfni tashkil etadi. Bu sinf maktabda o'qishning umumiy davriga asosan doimiy tartibini saqlab qoladi;

b) sinf faoliyati yagona yillik reja va dastur asosida, doimiy dars jadvali bo'yicha tashkil etiladi, buning natijasida bolalar maktabga yilning bir vaqti va oldindan belgilangan kun soatlarida kelishlari kerak bo'ladi.;

v) mashg'ulotlarning asosiy birligi dars hisoblanadi;

g) dars odatda bir fan yoki mavzuga bag'ishlangan bo'ladi, shu bois o'quvchilar sinfda bitta material ustida ishlaydilar;

d) darsda o'quvchilarning ishiga o'qituvchi rahbarlik qiladi, u o'z fani bo'yicha o'qish natijalari, har bir o'quvchini alohida bilimni baholaydi va yil oxirida o'quvchini keyingi sinfga o'tishi haqida qaror qabul qiladi.

Sinf-dars tizimi K.D.Ushinskiy tomonidan yanada rivojlantiriladi. U bu shaklning hamma ustunliklarini ilmiy asoslab berdi. Dars, ayniqsa, uning tashkiliy qurilishi va tipologiyasining ixcham nazariyasini yaratdi. K.D.Ushinskiy har bir darsning bir-biri bilan ketma-ket bog'langan quyidagi uchta qismini ajratib ko'ratadi:

- ilgari o'rganilgan bilimlar asosida yangi bilimlarni anglashni amalga oshirish va o'quvchilarda materialni jadal qabul qilishga maqsadli ko'rsatmani yaratishga qaratiladi. Darsning bu qismi K.D.Ushinskiyning fikricha darsga go'yoki "eshik" hisoblanadi.

- asosiy masalani hal etishga yo'naltiriladi va darsning muhim, markaziy qismi hisobalanadi.

- amalga oshirilgan faoliyatga yakun yasash va bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlashga qaratiladi.

Darsni tashkil etish ilmiy asoslarini ishlab chiqishga A.Disterveg ham katta hissa qo'shdi. U o'qituvchi va o'quvchining faoliyatiga taalluqli o'qitish tamoyillari va qoidalari tizimini ishlab chiqdi, o'quvchilarning yoshi imkoniyatlarini hisobga olishni zarurligini asoslab berdi.

Ta'limning sinf-dars tizimi alohida o'quv fanlarini o'qitish metodikasi va didaktikasiga oid asarlarida uning afzallik va kamchiliklarini ko'rsatib berdi.

Afzalliklari: yaxlit o'quv-tarbiyaviy jarayonning tartibli ketishini ta'minlovchi aniq tashkiliy tizim; jarayonlarning oddiy boshqarilishi: muammoning jamoa bo'lib muhokama qilinishi, masalaning echimini birgalikda izlash jarayonida bolalar o'rtasida o'zaro munosabatlarning shakllanish imkoniyati; o'qituvchining o'quvchilar va ularning tarbiyasiga doimiy emotsional ta'sir ko'rsatishi; ta'limning emotsionalligi (zero, o'qituvchi bir vaqtning o'zida o'quvchilarning katta guruhi bilan ish olib boradi), o'quv faoliyatiga musobaqalashish elementlarini kiritish uchun sharoitning yaratilishi, bilimsizlikdan bilimlarni o'zlashtirish sari harakatlarning muntazamligi va ketma-ketligi.

Kamchiliklari: tizimning asosan bilimlarni o'rtacha darajada o'zlashtiruvchi o'quvchilar uchun mo'ljallanganligi, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar uchun qiyinchiliklarning yuzaga kelishi va kuchli o'zlashtiruvchi o'quvchilar qobiliyatlarining rivojlanish sur'atining ortga surilishi; o'qituvchi uchun o'qitish mazmuni va o'qitish sur'atlari hamda metodlari bo'yicha individual ishlarni tashkil etish, shuningdek, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishdga qiyinchilikning yuzaga kelishi; katta va kichik yoshli o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarning qaror topmasligi.

Bu tizimning mazmuni quyidagilardan iborat: o'quv faoliyatining muvaffaqiyati maktabda ishlash sur'atining har bir o'quvchining imkoniyatlari, ularning qobiliyatlariga moslashtirilishiga bog'liq: ta'lim faoliyati ustun turadigan o'qishni an'anaviy tashkil etish o'quvchining mustaqil o'quv faoliyatining markaziy hisoblanishi, o'qituvchi vazifasining faoliyatni odob bilan tashkil etishdan iboratligi, sinf laboratoriyalarining ustaxonalar bilan almashtirilishi, darslarning bekor qilinishi, o'qituvchining yangi materialni tushuntirmasligi, o'quvchining laboratoriya yoki ustaxonalarda o'qituvchidan olingan topshiriq asosida mustaqil shug'ullanishlari va zarur bo'lgan paytda o'qituvchidan yordam so'rashlari.

Dars-o'qishni tashkil etish asosiy shakli. Ta'lim jarayoni yaxlitligi nuqtai nazaridan o'qishning asosiy tashkiliy usuli dars hisoblanadi. Unda sinf-dars o'qitish tizimining ustunliklari aks ettiriladi, bu shaklda o'quvchilarni ommaviy qamrab olish bilan tashkiliy tartib va o'quv ishlarining muntazamligini ta'minlaydi. Dars iqtisodiy jihatdan foydalidir. O'qituvchining o'quvchilar individual xususiyatlarini va o'quvchilarning bir-birlarini bilishlari sinf jamoasining har bir o'quvchi o'quv faoliyatiga rag'batlantiruvchi ta'sir ko'rsatishidan foydalanish imkonini beradi. Dars doirasida frontal, guruhli va individual ta'lim shakllarini birlashtirish imkoniyati uning rad etib bo'lmaydigan ustunligi hisoblanadi.

Dars o'qituvchining rahbarligi asosida aniq belgilangan vaqt davomida o'quvchilar guruhi (sinf)ni ularning har biri xususiyatlarini hisobga olish, hamma o'quvchilar bevosita mashg'ulot davomida o'rganilayotgan fan asoslarini egallab olishlari, o'quvchilarning idrok etish qobiliyatlari va ma'naviy-axloqiy sifatlarini tarbiyalash hamda rivojlantirish uchun qulay sharoitlarni yaratuvchi ish vositalari, metodlaridan foydalanishning tashkiliy shaklidir.

Dars ta'limning boshqa shakllaridan farq qiluvchi o'ziga xos belgilarga ega, chunonchi: o'quvchilarning doimiy guruhi, o'quvchilar faoliyatiga ularning har biri xususiyatlarini hisobga olish bilan rahbarlik qilish, o'rganilayotgan fan asoslarini bevosita darsda egallab olish (bu belgilari darsning faqat mazmunini emas, balki o'z xususiyatini ham aks ettiradi).

Darsning tuzilishi oddiy va ancha murakkab bo'lishi mumkin. Bu o'quv materialining mazmuni, darsning didaktik maqsadi, o'quvchilar va jamoa sifatida sinfning xususiyatlariga bog'liq.

Zamonaviy didaktikada dars quyidagi turlari ajratib ko'rsatilgan:

- a)aralash darslar;
- b)yangi ma'lumotlar, aniq hodisalar bilan tanishish bo'yicha yoki umumlashtirishlarni anglab etish va o'zlashtirish maqsadiga ega darslar;
- v)bilimlarini mustahkamlash va takrorlash darslari;
- g)o'rganilganlarni umumlashtirish va tizimlashtirish asosiy maqsadiga ega darslar;

d)malaka va ko'nikmalarni ishlab chiqish va mustahkamlash darslari;

e)bilimlarni tekshirish va tekshirish ishlarini o'rganish darsi;

s)o'z tuzilishi bo'yicha oddiy bo'lgan, ya'ni bitta asosiy didaktik maqsadga ega bo'lgan dars turlari (o'rta va katta sinflarda qo'llash uchun mos keladi).

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar yoshlarini hisobga olib o'quv ishlari turli xillaridan foydalanishga, yangi bilimlarni berishni avval ilgari o'rganilganni mustahkamlash, takrorlash bilan birga olib borishga to'g'ri keladi. Hatto tekshirish darslari ham bu erda ko'pincha ishlar boshqa turlarini o'z ichiga oladi: materialni og'zaki etkazish. qiziqarli hikoyani o'qish. Darsning aynan mana shu turi aralash (kombinatsiyalashgan), yoki murakkab tuzilishli deb ataladi. Kombinatsiyalashgan darsning taxminiy tuzilishi: uy vazifalarini tekshirish va o'quvchilar bilan savol-javob, yangi materialni o'rganish, o'zlashtirishini dastlabki tekshirish, mashq misollari davomida yangi bilimlarini mustahkamlash, ilgari o'rganilganlarni suhbat ko'rinishida takrorlash, o'quvchilar bilimlarini tekshirish va baholash, uyga vazifa berish.

O'quvchilarning yangi materiallar bilan tanishish darsi yoki yangi bilimlarni berish (o'rganish) darsi nisbatan keng doiradagi savollarni o'z ichiga olgan va uni o'rganishga ko'p vaqtini talab qiluvchi, o'quvchilarga tanish bo'lmagan yangi material uning mazmuni bo'lgan ta'lim jarayoni. Bunday darslarda uning mazmuni, aniq maqsadi va o'quvchilarning mustaqil ish bajarishga tayyorgarliklariga qarab ba'zi hollarda yangi materialni o'zi bayon etadi. Boshqa hollarda esa – o'qituvchi rahbarligi ostida o'quvchilarning mustaqil ishlari olib boriladi, uchinchi holda – unisi ham bunisidan ham foydalaniladi. Yangi material bilan tanishish darsining tuzilishi: yangi materialni o'rganish uchun asos bo'lgan avvalgi materialni takrorlash. o'qituvchining yangi materialni va darslik bilan ishlashni tushuntirishi, bilimlarni tushunishlarini tekshirish va dastlabki mustahkamlash, uyga vazifa berish.

Bilimlarni mustahkamlash darslarida o'quv ishining asosiy mazmuni ilgari o'zlashtirilgan bilimlarni mustahkam o'zlashtirish maqsadida ularni ikkinchi bor tushunib olish hisoblanadi.

O'quvchilar o'z bilimlarini yangi manbalar bo'yicha anglab oladilar va chuqurlashtiradilar yoki ularga ma'lum bo'lgan qoidaga yangi masalalar ehadilar, ilgari olgan bilimlarini og'zaki va yozma takrorlaydilar yoki ilgari o'rganganlarini yanada chuqurroq va mustahkam o'zlashtirish maqsadida ulardan alohida masalalar bo'yicha axborot beradilar. Tuzilishi bo'yicha bunday darslar quyidagi bosqichlardan o'tishni ko'zda tutadi: uy vazifasini tekshirish, og'zaki va yozma mashqlarni bajarish, topshiriqni bajarishni tekshirish, uyga vazifa berish.

Ko'nikma va malakalarni ishlab chiqish va mustahkamlash darslari bilimlarni mustahkamlash darslari bilan bog'liqdir. Bu jarayon bir necha maxsus darslar jarayonida amalga oshiriladi. Boshqa darslarda yangi mavzularni o'rganishda davom ettiriladi. SHu bilan birga avvaliga mashqni bajarish ishlari bolalar tomonidan o'qituvchi yordamida va ular topshiriqni qanday tushunganlarini daslab jiddiy tekshirish bilan bajarilsa, keyinchalik esa qaerda qanday qoida qo'llanilishini o'quvchilarning o'zlari belgilaydilar. Ular turli vaziyatlarda malaka va ko'nikmalarini qo'llash, shu jumladan, hayotiy amaliyotida qo'llashni o'zlashtirib olishlari kerak.

Umumlashtiruvchi darslari (bilimlarini umumlashtirish va tizimlashtirishlar) ilgari o'tilgan materialdan eng muhim savollari qayta takrorlanadigan va tizimlashtiriladigan, o'quvchilar bilimlarida mavjud kamchiliklari to'ldiriladigan va

o'rganilayotgan kursning muhim g'oyalari ochib beriladigan darslar hisoblanadi. Umumlashtiruvchi darslar mavzu, bo'lim va o'quv kurslarining yakunida o'tkaziladi. Kirish va yakunlash darsning tarkibiy elementi hisoblanadi. Takrorlash va umumlashtirishning o'zi hikoya, qisqacha xabarlar, darslikni o'qib berish yoki o'qituvchining o'quvchilar bilan suhbatlashishi shaklida o'tkazilishi mumkin.

Tekshirish (nazorat) darslari o'qituvchiga o'quvchilarning ma'lum sohadagi bilim, malaka va ko'nikmalari shakllanganlik darajasi, o'quv materialini egallashdagi kamchiliklarni aniqlash, shuningdek, navbatdagi topshiriqlarning bajarish yo'llarini belgilab olishga yordam beradi. Tekshirish darslari o'quvchidan ushbu mavzu bo'yicha uning hamma bilim, ko'nikma va malakalarini qo'llashini talab etadi. Tekshirish og'zaki hamda yozma shaklda ham amalga oshirilishi mumkin.

YUqorida ifodalangan hamma darslarning majburiy elementi tashkiliy va yakuniy bosqich hisoblanadi. Tashkiliy bosqich maqsadlarni qo'yish va ularni o'quvchilar tomonidan qabul qilish sharoitlari ta'minlash, ish sharoitini yaratish, o'quv faoliyati motivlarini dolzarblashtirish va materialni idrok etish, anglash, eslab qolish yuzasidan beriladigan ko'rsatmalarni shakllantirishni ko'zda tutadi. Darsga yakun yasash bosqichida maqsadlarga erishish qayd etiladi, ularga erishishda barcha yoki yakka o'quvchilarning alohida ishtiroki belgilanadi, ishlari baholanadi va istiqbollari belgilanadi.

Ta'limning tashkiliy shakli sifatida **dars** – dinamik hodisadir. U pedagogik jarayonning yaxlitligini ta'minlaydi va **ta'limiy-tarbiyaviy-rivojlantirish** vazifalarini ijobiy echimini topishga imkon beradi.

Dars rivojlanishining asosiy tendensiyalari darsga bo'lgan talablarda o'zining aniq ifodasini topadi.

Zamonaviy darslar quyidagi talablarga javob bera olishi lozim:

1) fanning ilg'or yutuqlari, pedagogik texnologiyalardan foydalanish, darsni o'quv-tarbiyaviy jarayon qonuniyatlari asosida tashkil etish;

2) darsda barcha didaktik tamoyil va qoidalarning optimal nisbatlarini ta'minlash;

3) o'quvchilarning qiziqishlari, layoqati va talablarini hisobga olish asosida ular tomonidan bilimlarning puxta o'zlashtirilishi uchun zarur sharoitlarni yaratish;

4) o'quvchilar anglab etadigan fanlararo bog'liqliklarni o'rnatish;

5) ilgari o'rganilgan bilim va malakalari, shuningdek, o'quvchilarning rivojlanish darajasiga tayanish;

6) shaxsning har tomonlama rivojlantirishni motivatsiyalash va faollashtirish;

7) o'quv-tarbiyaviy faoliyat barcha bosqichlarining mantiqiyliги va emotsionalligi;

8) pedagogik vositalardan samarali foydalanish;

9) zarur bilim, ko'nikma va malakalar, fikrlash va faoliyat ratsional usullarini shakllantirish;

10) mavjud bilimlarni doimo boyitib borish ehtiyojini yuzaga keltirish; har bir darsni puxta loyihalashtirish, rejalashtirish, tashhis va taxmin qilish.

Har bir dars quyidagi uchta asosiy maqsadga erishishga yo'naltiriladi: **o'qitish**, **tarbiyalash**, **rivojlantirish**. Ana shularni hisobga olib darsga umumiy talablar didaktik, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi talablarda aniq ifodalanadi.

Didaktik (yoki ta'lim)iy talablarga har bir darsning ta'lim vazifalarini aniq belgilash, darsni axborotlar bilan boyitish, ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojlarni hisobga olish bilan mazmunini optimallashtirish, idrok etish eng yangi texnologiyalarini kiritish, turli

xildagi shakli, metodlari va ko‘rinishlaridan mos ravishda foydalanish, dars tuzilishini shakllantirishga ijodiy yondoshish, jamoaviy faoliyat usullari bilan birga o‘quvchilar mustaqil faoliyatlarini turli shakllaridan birga foydalanish, operativ qayta aloqani ta‘minlash, amaliy nazorat va boshqaruvni amalga oshirish, ilmiy mo‘ljal va darsni mahorat bilan o‘tkazishni ta‘minlash kabilar kiradi.

Darsga **tarbiyaviy talablar** o‘quv materialining tarbiyaviy imkoniyatlarini aniqlash, darsdagi faoliyat, aniq erishilishi mumkin bo‘lgan tarbiyaviy maqsadlarni shakllantirish va qo‘yish, faqat o‘quv ishlari maqsadlari va mazmunidan tabiiy ravishda kelib chiqadigan tarbiyaviy masalalarni belgilash, o‘quvchilarni umuminsoniy qadriyatlarda tarbiyalash, hayotiy muhim sifatlar (tirishqoqlik, tartiblilik, mas‘uliyatlilik, intizomlilik, mustaqillik, ish bajarishga qobiliyatlilik, e‘tiborlilik, halollik va boshqalar)ni shakllantirish, o‘quvchilarga diqqat-e‘tiborli munosabatda bo‘lib, pedagogik odob talablariga amal qilish, o‘quvchilar bilan hamkorlik va ularning muvaffaqiyat qozonishlaridan manfaatdor bo‘lishdan iborat.

Barcha darslarda doim amalga oshirilib boriladigan **rivojlantiruvchi talablarga** o‘quvchilarda o‘quv-o‘rganish faoliyati ijobiy sifatleri, qiziqish, ijodiy tashabbuskorlik va faollik shakllantirish hamda rivojlantirish, o‘quvchilarning idrok etish imkoniyatlari darajasini o‘rganish, hisobga olish, “rivojlanishning yaqin zonasini loyihalashtirish”, “o‘zib ketish” darajasidagi o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish, rivojlanishidagi yangi o‘zgarishlarni rag‘batlantirish, o‘quvchilarning intellektual, emotsional, ijtimoiy rivojlanishlaridagi «sakrash»larni oldindan ko‘ra bilish, boshlanayotgan o‘zgarishlarni hisobga olish asosida o‘quv mashg‘ulotlarini operativ qayta qurish kabilar kiradi.

Nostandart darslar. XX asr 70-yillari o‘rtalarida milliy maktablarda o‘quvchilarning mashg‘ulotlarga qiziqishlarining pasayish xavfi aniqlandi. Muammoni bartaraf etish maqsadida nostandart darslarning tashkil etilishiga alohida e‘tibor qaratildi. Nostandart dars an‘anaviy tuzilishdagi improvizatsion o‘quv mashg‘ulotidir.

Pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish nostandart darslarning o‘nlab turlari mavjudligini ko‘rsatdi. Ular orasida “berilish” darsi, amaliy o‘yinlar, matbuot konferensiyalari, ijodiy hisobotlar, musobaqalar, KVN turidagi o‘yinlar, tanlov, teatrlashtirilgan darslar, binar, kompyuterli darslar, fantaziyalar, “sudlar”, haqiqatni izlash, “paradokslar”, auksionlar, dialoglar va boshqalar bor.

O‘qituvchining darsga tayyorgarligi. Darsning samaradorligi uning puxta tayyorlanganligi va samarali tashkil etilganligi bilan bog‘liq. YAxshi rejalashtirilmagan, etarlicha o‘ylab chiqilmagan, shoshilinch tuzilgan va o‘quvchilar imkoniyatlariga moslashtirilmagan dars sifatli bo‘la olmaydi. Darsga tayyorgarlik aniq sharoitlarda eng yuqori yakuniy natijaga erishishni ta‘minlovchi o‘quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil etilishini ta‘minlash, kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqishdir.

O‘qituvchining darsga tayyorgarligida quyidagi uchta bosqich ko‘zga tashlanadi: diagnostika (tashhishlash), prognoz (bashorat) qilish, loyihalashtirish (rejalashtirish). SHu bilan birga o‘qituvchi amaliy materiallarni yaxshi bilishi, o‘z fanini erkin olib borishga erishishi lozim. Darsga tayyorgarlik asosini bo‘lajak mashg‘ultning algoritmlari, samaradorligi bog‘liq bo‘lgan omillar va holatlarni hisobga olishni ta‘minlovchi qadamlarni ketma-ket tartib bilan bajarish tashkil etadi.

Algoritmni amalga oshirish aniq sharoitlarni diagnostika qilish bilan boshlanadi. Diagnostika – bu darsni tashkil etishning barcha vaziyatlarini “oydinlashtirib” olishdir. Unda o‘quvchilarning imkoniyatlari, ularning faoliyatlari va xulqlari, motivlari, talab va

layoqatlari, qiziqish va qobiliyatlari, bilimdonlik darajasi, o'quv materialining xususiyati, uning amaliy ahamiyati, dars tuzilishi, yangi axborotni o'zlashtirish, mustahkamlash va tizimlashtirish, bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish hamda tuzatish kabi holatlar namoyon bo'ladi.

Prognoz (bashorat) qilish bo'lajak darsni o'tkazishning turli varianlarini baholash va ulardan qabul qilingan kriteriy bo'yicha eng ma'qulini tanlab olishga qaratiladi.

Loyihalashtirish (rejalashtirish) darsga tayyorlanishning yakuniy bosqichidir. Uning natijasi o'quvchilar idrok etish faoliyatini boshqarish dasturining yaratilishi hisoblanadi. **Boshqarish dasturi** qisqa va aniq, erkin tuzilgan, pedagog o'zi uchun boshqarish jarayoni muhim vaziyatlari (kimdan va qachon so'rash, qaerda mavzuni kiritish, mashg'ulot keyingi bosqichiga qanday o'tish, oldindan ko'zda tutilmagan qiyinchiliklar yuzaga kelganida jarayonni qaysi sxema bo'yicha qayta o'zgartirish)ni belgilab olishga imkon beruvchi hujjatdir. Boshqarish dasturi darsning an'anaviy rejasidan boshqarish ta'sir ko'rsatishlarini aniq va tushunarli belgilab olish bilan farq qiladi.

O'qishning yordamchi shakllari. O'qishning yordamchi shakllari: to'garak, praktikum, seminar, konferensiya va konsultatsiya, fakultativ mashg'ulot, o'quv ekskursiyalari, o'quvchilarning mustaqil uy ishlari va boshqalar sanaladi.

Maktabdan tashqari mashg'ulotlarning asosiy va barqaror turlariga o'qish jarayonining tarkibiy qismi sifatida qaraladigan, o'quvchilarning mustaqil uy ishlari kiradi. Uning asosiy maqsadi – darsda o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarini kengaytirish, chuqurlashtirish, ularni esdan chiqarishning oldini olish, o'quvchilarning individual layoqati, iste'dod va qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Bu ishlar o'quv dasturi talablari, o'quvchilarning qiziqish va ehtiyojlari hamda ularning rivojlanish darajalarini hisobga olib quriladi. O'quvchilarning mustaqil uy ishlari ma'lum didaktik vazifalarni bajaradi. CHunonchi, darsda o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, sinfda ishlab chiqilgan o'quv materialini kengaytirish va chuqurlashtirish, mashqlarni mustaqil bajarish ko'nikmalarini shakllantirish, dasturli material doirasiga kiruvchi hajmda individual topshiriqlarni bajarish asosida mustaqil fikrlashini rivojlantirish, individual kuzatishlar, tajribalar, gerbariy, tabiiy namunalar, otkritkalar, rasmlar, gazeta va jurnal lavhalari statistik ma'lumotlar kabi o'quv qo'llanmalarini to'plash va tayyorlash va boshqalar.

Darslarda pedagogning o'quvchilar tomonidan uy vazifalarining halol bajarishlariga kam e'tibor berayotganliklari, ularni sinfda tekshirishga uninmasliklari, yaxshi o'zlashtirayotgan o'quvchilarni rag'batlantirib bormasliklari ta'lim amaliyotda keng tarqalgan kamchilik hisoblanadi. Uy vazifalarini tushuntirib berishga ko'pincha vaqt etmaydi, ular shoshilinch beriladi. Pedagoglar kamdan-kam hollarda o'quvchilar uy vazifasini bajarayotganda duch keladigan qiyinchiliklarini ko'rsatib beradilar, ularni bartaraf etish yo'lini esa ko'rsatmaydilar. Natijasida mustaqil uy vazifalarining bajarilishi samarasiz bo'lib qoldi.

Ta'limning yordamchi shakllariga ekskursiyalar ham kiradi. Ular frontal, guruhli va kichik guruhli bo'lishi mumkin. O'quv ekskursiyalari alohida fanlar hamda bir qancha fanlar bo'yicha ham rejalashtiriladi. Ekskursiyani muvaffaqiyatli o'tkazish uchun o'qituvchi unga puxta tayyorlanishi: ob'ekt va mashrut bilan oldindan tanishib chiqishi, to'la rejani ishlab chiqishi, o'quvchilarni bo'lajak topshiriqlarni bajarishga jalb

eta olishi kerak. Ekskursiya rejasida mavzu va maqsad, ob'ekt, u bilan tanishish tartibi, o'quvchilar idrok etish faoliyatlarini tashkil etish, topshiriqni bajarish uchun zarur bo'lgan vositalar va uskunalar, yakun yasash ko'rsatiladi. Ekskursiyani o'tkazish metodikasi mavzu, didaktik maqsad, o'quvchilarning yoshi, ularning rivojlanishi hamda ekskursiya ob'ektiga bog'liq bo'ladi.

Maktab o'quv rejasida **turli fakultativ va tanlovi bo'yicha kurslarni** tashkil etishni ko'zda tutadi. Ular o'quvchilar, ularning ota-onalari istak va qiziqishlarini hisobga olish bilan ishlab chiqiladi. Amaliyotda fermerlik, iqtisod, elektro va radiotexnika, elektronika, polimerlar ximiyasi, astrofizika, psixologiya, etika, antik tarix, botanika ba'zi sohalari, ikkinchi chet tili, etnografiya, stenografiya, kutubxona ishi, rassomchilik, musiqa kabi kurslarni fakultativ sifatida o'rganiladi. Fakultativ va fanlarni ro'yxatini aniqlashda faqat o'quvchilar istaklari emas, balki ijtimoiy talablar va maktab imkoniyatidan kelib chiqiladi. Fakultativ va tanlovi bo'yicha mashg'ulotlar majburiy va umumiy o'rta ta'lim fanlari bilan uzviy bog'liqlikda o'tkazilishi kerak.

Nazorat uchun savollar:

1. Zamonaviy ta'limning asosiy turlarini ta'riflab bering.
2. "Ta'limning tashkiliy tizimi" tushunchasi mohiyatini tushuntirib bering.
3. Ta'limning individual shakli afzalliklari nimadan iborat?
4. Sinf-dars tizimining afzalliklari nimalardan iborat?
5. Zamonaviy darsga qanday talablar qo'yiladi?
6. O'quvchilar bilish faoliyatining individual, guruhli, frontal shakllaridan foydalanib mutaxassislik fani bo'yicha dars rejasida va konspektini ishlab chiqing.
7. Har bir darsda o'quvchilar faoliyatini nazorat qilishni amalga oshirish va baholash kerakmi? Agarda zarur deb hisoblasangiz mumkin bo'lgan metodik variantlarini ko'rsatib bering.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
2. Karimov I.A. «Barkamol avlod yili» Davlat dasturi. –T.: O'zbekiston, 2010. 5-7-bet.
3. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
4. O'zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, SHarq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
5. Mavlonova R. va boshq. Pedagogika. – Toshkent, O'qituvchi, 2001.
6. Подласый I.P. Pedagogika. Новый курс. V 2 kn. Kn. 1. – Moskva, Vldos, 1999.

8-mavzu: Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha .

Ta'lim usullari va vositalari

1. Ta'lim jarayoni yagona pedagogik tizim sifatida.
2. Ta'lim tamoyillari
3. Tarbiya metodlari haqida tushuncha

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Metod, tushuncha, funktsiya, tasnif, faoliyat, shakl, jarayon, tur, bilim, mezon, vazifa, natija.

Ta'lim metodlari: tushuncha, funksiya, tasnif. «Metod» so'zining yunoncha tarjimasi «tadqiqot, usul, maqsadga erishish yo'li» kabi ma'nolarni anglatadi. Filofosiya lug'atida ushbu tushuncha umumiy tarzda «maqsadga erishish usullari» deya sharhlangan.

Ayni vaqtda pedagogik manbalarda «ta'lim metodi» tushunchasiga berilgan ta'riflarning xilma-xil ekanligiga guvoh bo'lish mumkin.

SHuningdek, ta'lim metodlarining o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorlikdagi tartibli faoliyatlari usullari ekanligi to'g'risidagi fikrlar ham mavjud.

Keltirilgan ta'riflardan ko'rinib turibdiki, ushbu tushuncha mohiyatan birmuncha murakkab ma'noni ifoda etadi va doimo bir xilda talqin etilmaydi. Asosiy muammo shundaki, keltirilgan ta'riflarda umumiy yondoshuv o'z aksini topib, metodning aynan qanday faoliyatni tashkil etishga yo'naltirilganligi aniq foydalanmagan. SHunday ekan, Prezident I.A.Karimovning ta'lim tizimini isloh qilishda quyidagi fikrlarini keltiramiz: «DTSni o'quv dasturlari va o'quv adabiyotlarini takomillashtirish, Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimida ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklarni bugungi kun talablari nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqish zarur».

«Ta'lim metodlari dastlab pedagog ongida muayyan yo'nalishdagi faoliyatning umumlashma loyihasi tarzida namoyon bo'ladi. Mazkur loyiha amaliyotga o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatining o'zaro tutashuvi, o'qitish va o'qishga qaratilgan aniq harakatlar, amallar yoki usullar majmuasi sifatida joriy etiladi. Metod boshqa shakllarda namoyon bo'lmaydi, buning boisi ta'lim metodi o'zida umumiy holda faoliyatning didaktik modelini ifoda etadi».

Qayd etilayotgan tushuncha mohiyatini to'laqonli yorituvchi ta'rifni aniqlashga bo'lgan urinish bugun ham davom etyapti, yangi-yangi ta'riflar ilgari surilmoqda. Biroq, «ta'lim metodi» tushunchasi mohiyatini yoritishga nisbatan turlicha qarashlarning mavjudligiga qaramay, ularni o'zaro yaqinlashtiruvchi umumiylik mavjud. Aksariyat mualliflar «ta'lim metodlari o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish usullari» degan qarashga yon bosadilar.

Ta'lim metodi ta'lim maqsadini yoritishga xizmat qiladi, u yordamida ta'lim mazmunini o'zlashtirish yo'llari ifoda etiladi, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro harakati, xususiyati aks ettiriladi. Metod, bir tomondan, ta'lim maqsadiga erishish vositasi sifatida namoyon bo'lsa, boshqa tomondan, boshqariluvchan o'qish faoliyatini amalga oshirish sharti hisoblanadi.

Ta'lim metodlari doimo u yoki bu o'qish vositalari yordamida joriy etiladi, shu bois ularning o'zaro shartlanganligini ta'kidlash joiz.

Bildirilgan fikrlardan kelib chiqadigan umumiy xulosalar nimalardan iborat?

Ta'lim metodlari – ta'lim (o'qitish) jarayonining barcha jihatlarini qamrab oladigan murakkab, ko'pqirrali hodisa hisoblanadi.

Ta'lim metodlari o'zida ta'lim jarayonini tashkil etishni aks ettiradi: o'rgatuvchi va o'rganuvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini tashkil etish ta'lim metodlari mavjudligining asosi, o'zagidir.

Tabiiyki, umumiy holda erishilgan natija har doim ham o'qituvchining dars boshida belgilagan maqsadiga mos kelavermaydi. Ta'lim maqsadi o'qituvchi va o'quvchilar faoliyati asosida, shuningdek, ta'lim vositalari yordamida natijalanadi, ushbu jarayonda aniq maqsadga yo'naltirilgan mexanizm ishga tushadi. Ta'lim tizimlari maqsadga erishish jarayonida bosh xalqa aynan qanday va qaysi mexanizm asosida

hamda mavjud tarkibiy unsurlarni qanday ishga solish mumkinligini ifodalashga xizmat qiladi.

3.Ta'lim metodlarini tanlash. Pedagogika fanida o'qituvchilarning amaliy tajribasini o'rganish va umumlashtirish asosida ta'lim metodlarini tanlashga o'quv-tarbiya jarayoni kechayotgan shart-sharoitlar va aniq holatlarga bog'liq muayyan yondashuvlar vujudga keladi. Ta'lim metodlarini tanlashda quyidagi holatlar inobatga olinishi lozim:

zamonaviy didaktikaning etakchi g'oyalari, ta'lim, tarbiya va rivojlantirishning umumiy maqsadlari;

o'rganilayotgan fan mazmuni va metodlari, mavzularining o'ziga xosligi;

___xususiy fanlar metodikasining o'ziga xosligi va umumdidaktik metodlarni saralashga qo'yiluvchi talablarning o'zaro aloqadorligi;

___muayyan dars materialining maqsadi, vazifalari va mazmuni;

___u yoki bu mavzuni o'rganishga ajratilgan vaqt;

___o'quvchilarning yosh xususiyati, bilish imkoniyatlari, darajasi;

o'quvchilarning darsga tayyorgarlik darajasi;

o'quv muassasalari, auditoriyalarning moddiy ta'minlanganlik darajasi, jihozlar, ko'rsatmali qurollar, texnik vositalarning mavjudligi;

o'qituvchining imkoniyatlari, nazariy va amaliy jihatdan kasbiy tayyorgarlik darjasi, pedagogik mahorati, shaxsiy sifatleri;

o'quv muassasalarida fanlararo hamkorlikning o'rnatilganligi.

O'qituvchi bu holatlarni inobatga olib, u yoki bu ketma-ketlikda og'zaki, ko'rgazmali yoki amaliy metodlarni, reproduktiv yoki mustaqil ishlarni boshqarish metodlarini nazorat va o'z-o'zini nazorat metodlarini tanlash borasida aniq echimlar qabul qiladi.

Bu funksiyalar ta'lim metodini qo'llash jarayonida bir-biridan ajratilgan holda yoki ketma-ket joriy etilmaydi, aksincha bir-biriga o'zaro singib ketadi. Misol uchun, tashhisli funktsiya o'qituvchining bir qator metodlardan yaxlit foydalanishi evaziga bajariladi.

«Ta'lim metodi» atamasi bilan birga ko'p hollarda «metodik usul» (sinonimlari – pedagogik usul, didaktik usul) tushunchasi ham qo'llaniladi. U ta'lim metodining tarkibiy qismi, uning muhim unsuri, metodni joriy qilishdagi alohida qadam sifatida ta'riflanadi. Har bir ta'lim metodi muayyan ta'lim usullarini chog'ishtirish orqali joriy etiladi.

Nazorat uchun savollar:

1.Ta'lim metodi nima?

2.Ta'lim vositalariga nimalar kiradi?

3.Ta'lim metodlarining tasnifi nima?

4.Ta'lim jarayonida suhbat metodini qo'llashda nimalarga e'tibor qaratish zarur?

5.Og'zaki bayon metodlarining afzalliklari nimalar ko'rinadi?

6.Ko'rgazmali metodlar turkumini nimalar tashkil etadi?

7.Amaliy metodlar mohiyati nimadan iborat?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Mavlonova R va boshq. Pedagogika. – Toshkent, «O'qituvchi», 2001.

2.Ibragimov X, Abdullaeva SH. Pedagogika nazariyasi. T., 2008 yil.

- 3.Hoshimov K.,Nishonova S. Pedagogika tarixi T., 2005 yil.
4. Omonov X.T, Xo'jaev N.X, Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T.,2009 yil.
5. M.Ochilov,N.Ochilova Oliy maktab pedagogikasi (darslik) lotin Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan T.2008
6. M.Asqarova,M.Hayitboev S.Nishonov. Pedagogika. Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan (lotin) T.2008y
- 7.B.Ziyomammedov,Pedagogik mahorat asoslari ,T.2009yil

9-mavzu: Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash

Reja

- 1.Ta'lim – tarbiya jarayoni sifatini nazorat qilishning maqsad va vazifalari.
- 2.Ta'lim-tarbiya jarayonini nazorat qilish.
- 3.O'quvchilar tarbiyalashning maqsad va vazifalari, o'quvchilarni tarbiyalashga qo'yiladigan talablar.
- 4.O'quvchilarni tarbiyalash metodlari.

TAYANCH TUSHUNCHALAR:

Metod, tushuncha, funksiya, tasnif, faoliyat, shakl, jarayon, tur, bilim, mezon, nazorat, vazifa, natija.

O'quvchilar bilimni tashhis etishning mohiyati. Ta'lim tashhisi mohiyati haqida gapirishdan oldin tashhisni umumiy yondashuv hamda tashhislashni amaliy pedagogik faoliyat jarayoni sifatida qabul qilamiz. **Tashxis** – bu didaktik jarayon kechadigan barcha sharoitlarni oydinlashtirish, uning natijalarini belgilash demak. Tashhissiz didaktik jarayonni samarali boshqarish, mavjud sharoit uchun optimal natijalarga erishish mumkin emas.Ta'lim tashhisida oqibatlar, erishilgan natijalar va ta'lim olganlik farqlanadi. SHuningdek, ta'lim olganlikni tashhislash vaqtida belgilangan maqsadni amalga oshirishda erishilgan daraja sifatida ham qaraladi. Didaktik tashhisning maqsadi o'quv jarayonini uning samaradorligi bilan bog'liq holda aniqlash, baholash va tahlil qilishdan iborat.YUqoridagilardan ma'lum bo'ladiki, tashhis ta'lim oluvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini an'anaviy tekshirishga nisbatan kengroq va chuqurroq ma'no kasb etadi. Ta'limni baholash yoki tekshirish faqat natijalarni qayd etadi, biroq ularning kelib chiqishini izohlamaydi.

O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish, baholash tashhislashning zaruriy tarkibiy qismlari sanaladi. Ular pedagogik texnologiyaning ancha qadimiy usullaridir. Nazorat va baholash maktab amaliyoti rivojining doimiy hamrohi bo'lib kelgan. SHunga qaramay, bugun ham baholashning mazmuni, texnologiyalari haqida qizg'in munozaralar davom etmoqda. Avval bo'lgani kabi pedagoglar baho nimani qayd etishi lozimligini aniqlashga urinmoqdalar. Ularning fikrlaricha, bahoning:

ta'lim oluvchining o'zlashtirish darajasini qat'iy belgilovchi – sifat ko'rsatkichi, yoki;

u yoki bu ta'lim tizimining ustunligi, kamchiliklarini ko'rsatuvchi ko'rsatkich ekanligi aniq belgilanishi zarur.

Ta'limni baholashda ziddiyatli qarashlarning tug'ilishini buyuk pedagog YA.A.Komenskiy ham ta'kidlab o'tgan edi. U pedagoglarni o'zlari ega bo'lgan baholash huquqidan aql bilan foydalanishga chaqirgan. Ta'lim oluvchilarga nisbatan

nazoratning ob'ektiv bo'lishiga erishish didaktik tizimlarning asosida yotadi. Olimlarning ta'kidlashicha, demokratlashgan ta'lim tizimida yuzaki (formal) nazorat bo'lmasligi lozim, Didaktik nazorat ta'limning o'ziga xos metodi sifatida aniq ifodalangan ta'lim beruvchi, rivojlantiruvchi xususiyatga ega bo'lishi o'z-o'zini nazorat qilish bilan birlashishi, eng avvalo, ta'lim oluvchining o'zi uchun zarur va foydali bo'lishi lozim. Ta'lim tizimini demokratlashtirish bilim, ko'nikma va malakalarni nazorat va baholashdan emas, balki baho yordamida o'qishga undashning murakkab shakllaridan voz kechishni talab qiladi. O'quvchilarning o'quv mehnatini rag'batlantirishning yangi usullarini izlash, ta'lim va tarbiya sohasida kuch to'plab borayotgan shaxsiy foyda tamoyili yangicha yondashuvlarni belgilab beradi. Tashhislash tizimida baho rag'batlantirish vositasi sifatida bir qator afzalliklarga ega. Birinchi navbatda, baholovchi fikrlar (ballar) qo'llanishi mumkin bo'lgan tashhislash natijalari shaxsning etuklik darajasini belgilashga ko'maklashadi, bu esa raqobatli ta'lim sharoitlarini yaratishda muhim omil sanaladi. Ta'lim (shuningdek, nazorat)ning ixtiyoriyligi tamoyili bilan boyitilgan baho o'tmishda o'quvchilar uchun majburiy bo'lgan ta'limning zaruriy vositasidan shaxsiy reyting – shaxsning jamiyatdagi mavqei ko'rsatkichini tadrijiy aniqlash usuliga aylanadi.

Ta'lim jarayonida nazorat va hisobga olishning vazifalari. Ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismlaridan biri - nazorat va hisobga olishdir. Bu tushunchalar o'ziga xos mohiyat va xususiyatlarga ega. O'qituvchi nazorat va hisobga olishni to'g'ri tashkil etsa, ta'lim jarayonining samaradorligi ortadi. Buning uchun o'qituvchi o'quvchining o'quv materiallarini o'zlashtirish darajasini aniqlab berishi lozim.

Nazorat tushunchasi ta'lim oluvchining bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlash, o'lchash va baholashni anglatadi. Aniqlash va o'lchash esa tekshirish deb ham ataladi.

Tekshirish – nazoratning tarkibiy qismi bo'lib, uning asosiy didaktik vazifasi o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida teskari aloqani ta'minlash, pedagog tomonidan o'quv materialini o'zlashtirish haqida ob'ektiv axborot olinishi, bilimlardagi kamchilik va nuqsonlarni o'z vaqtida aniqlashni ta'minlashdir. Tekshirishning maqsadi nafaqat o'quvchining bilim darajasi, sifati, shuningdek, uning o'quv mehnati hajmini ham aniqlashdan iborat.

Tekshirish tizimidagi birinchi bosqich ta'lim oluvchilarning bilim darajasini oldindan aniqlash hisoblanadi. Odatda, u o'quv yili boshida o'quvchilar tomonidan avvalgi o'quv yilida o'zlashtirilgan bilimlari darajasini aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Bu kabi tekshirish, shuningdek, o'quv yilining o'rtasida yangi bo'lim (kurs)ni o'rganishga kirishilganda ham o'tkazilishi mumkin va o'rinli.

Bilimlarni tekshirishning ikkinchi bosqich har bir mavzuni o'zlashtirish jarayonidagi **joriy tekshirishdir**. Joriy tekshirish ta'lim oluvchilar tomonidan o'quv dasturida belgilangan ayrim alohida elementlarni o'zlashtirish darajasini tashhislash imkonini beradi. Mazkur tekshirishning asosiy vazifasi alohida olingan muayyan vaziyatni o'rganishdir. Bunday tekshirish shakl va metodlari turlicha bo'lib, ular o'quv materialini mazmuni, murakkabligi, o'quvchilarning yoshi va tayyorgarligi, ta'lim bosqichi va maqsadlari, muayyan pedagogik sharoitlarga muvofiq belgilanadi.

Takroriy tekshirish bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirishning uchinchi bosqichi sanalib, joriy tekshirish kabi mavzuli bo'lishi mumkin. Yangi mavzuni o'rganish bilan birga o'quvchilar avval o'zlashtirilganlarni takrorlaydilar. Takroriy tekshirish bilimlarni mustahkamlashga ko'maklashadi, biroq o'quv ishlari bosqichini

tavsiflash, bilimlarning mustahkamlik darajasini tashhislash imkonini bermaydi. Tashhisning boshqa shakl va metodlari bilan birga qo'llanilsagina ushbu tekshirish kutilgan samarani beradi.

Tizimning to'rtinchi bosqichi – o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini yaxlit bo'lim yoki kursning alohida mavzusi bo'yicha **davriy tekshirish** hisoblanadi. Mazkur tekshirishning maqsadi – kursning turli qismlarida o'rganilgan o'quv materialining strukturaviy elementlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni o'zlashtirish sifatini tashhislash. Davriy tekshirishning asosiy vazifasi – tizimlashtirish va umumlashtirish.

Tekshirishni tashkil etishda beshinchi bosqich ta'lim oluvchilarning ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida egallangan bilim, ko'nikma va malakalarini yakuniy tekshirish va hisobga olishdir. O'zlashtirishning yakuniy hisobi har bir chorak va o'quv yili oxirida o'tkaziladi. U olingan baholarni qo'shib, o'rtacha arifmetik ballni mexanik tarzda chiqarishdangina iborat bo'lmasligi lozim. Bu, avvalo, mazkur bosqichda belgilangan maqsadga muvofiq tarzda mavjud bilim darajasi (sifati)ni tashhislashdir.

Tekshirishdan tashqari nazorat o'z ichiga baholash (jarayon sifatida) va baho (natija sifatida) ham oladi. O'zlashtirish tabellari, sinf, guruh jurnallari, reyting daftarchalari va shu kabilarda baholar shartli belgilar, kod signallari, xotiralash belgilari va hokazolar baho ko'rinishida qayd etiladi. O'quvchining o'zlashtirish darajasini baholash uchun nazorat yakunlari (natijalari) asos bo'ladi. Bunda o'quvchilar ishining ham sifat, ham miqdor ko'rsatkichlari hisobga olinadi. Miqdor ko'rsatkichlari ko'proq ballar yoki foizlarda. Sifat ko'rsatkichlari esa a'lo, yaxshi, qoniqarli va hokazo baholovchi fikrlar yordamida qayd etiladi. Har bir baholovchi fikrga oldindan kelishilgan (belgilangan) ma'lum ball, ko'rsatkich (masalan, o'rin – 1, 2, 3, 4 va hokazo) tayinlanadi. Bunda baho o'lchash va hisoblashlar natijasida olinadigan son emas, balki baholovchi fikrga yuklangan ma'no ekanini unutmaslik muhim. Baholovchi son sifatida qo'llashga berilib ketishning oldini olish uchun bir qator mamlakatlarda baholar harfli (A, V, S, D va hokazo) ifodaga ega.

Bahoni amalda egallangan bilim, ko'nikma va malakalar bilan davlat ta'lim standartiga ko'ra o'zlashtirilishi belgilangan bilim, ko'nikma va malakalar umumiy hajmi o'rtasidagi nisbat sifatida tushunish (ta'riflash)dan ta'lim darajasining miqdoriy mazmuni kelib chiqadi. O'zlashtirish (ta'lim samaradorligi) ko'rsatkichi B-A-T yuz foiz nisbat asosida hisoblanadi. Bunda:

B – o'zlashtirish (ta'lim samaradorligi) bahosi;

A – amalda o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarning hajmi;

T – o'zlashtirish nazarda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalarning to'liq hajmi.

Ko'rinib turibdiki, o'zlashtirish ko'rsatkichi (baho) bu o'rinda 100 foiz – axborotni to'liq o'zlashtirish va 0 foiz – uning umuman mavjud emasligi o'rtasida bo'ladi. Ma'dlumki, baholash funksiyasi ta'lim darajasini qayd etish bilangina cheklanmaydi. Baho - pedagog ixtiyoridagi o'qish, ijodiy motivatsiyani rag'batlantirish, shaxsga ta'sir ko'rsatish vositasi. Aynan xolis (ob'ektiv) baholash ta'sirida o'quvchilarda adekvat o'z-o'zini baholash, shaxsiy muvaffaqiyatlarga tanqidiy munosabat yuzaga keladi. SHu bois bahoning ahamiyati, vazifalarining xilma-xilligi o'quvchilar o'quv faoliyatining barcha jihatlarini aks ettiradigan va ularni aniqlashni ta'minlaydigan ko'rsatkichlarni izlab topishni taqozo etadi.

O'quvchilarning o'zlashtirish natijalarini hisobga olishda quyidagilarga e'tiborni qaratish lozim:

o'quv dasturi asosida mavzu va bulimni o'rganishda o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini har tomonlama nazorat qilish;

har bir yakunlangan mavzu bo'yicha o'quvchilarning faoliyati to'g'risida xulosa chiqarish;

o'rtacha arifmetik ma'lumotlarga tayanibgina o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini baholamaslik;

o'quvchilarning mavjud bilimlariga aniq, batafsil ma'lumot (tavsif) berish uchun ularning bir necha o'quv yilidagi statistik o'zlashtirish ma'lumotlarga asoslanib tahlil etish.

Nazorat qilish vazifasi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarining qanday darajada ekanligini aniqlashdan iborat. Bu o'quv materiallarini o'rganishning keyingi bosqichiga o'tish imkoniyatlarini aniqlashtiradi va o'qituvchining o'quv metod hamda usullarini to'g'ri tanlaganini nazorat qiladi. Nazorat qilish vazifasi o'quv materiallarini o'rganishning maqbul yo'llarini topish bilan bog'liqdir.

Har bir fan bo'yicha o'quvchining o'quv faoliyatini nazorat qilish va baholash chorak yoki yarim yillik davomida muntazam ravishda olib boriladi va quyidagi nazorat turlari orqali baholanadi:

joriy nazorat;

oraliq nazorat;

yakuniy nazorat.

Joriy nazorat – bu o'rganilayotgan mavzularni o'quvchilar tomonidan qanday o'zlashtirayotganini muntazam ravishda dars jarayonida nazorat qilishdan iborat. Bu nazorat o'qituvchi tomonidan o'tkazilib, o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash fanning har bir mavzusi bo'yicha kundalik ballar qo'yib borishni nazarda tutadi.

Oraliq nazorat – bu mazkur fan bo'yicha o'tilgan (mavzular bo'yicha yozma, og'zaki, test shaklida o'tkaziladi) bir necha mavzularni o'z ichiga olgan bo'lim bo'yicha o'quvchilarning bilimlarni aniqlash.

Yakuniy nazorat – bu nazorat chorak yoki yarim yillik uchun belgilangan mavzular to'liq o'tib bo'lingach, o'tilgan mavzular bo'yicha yozma, og'zaki, test shaklida o'tkaziladi.

O'quvchilarning faoliyatini hisobga olish metodlari og'zaki, yozma, test hamda amaliy topshiriqlarni bajarishga asoslangan bo'lishi mumkin.

Og'zaki tekshirish. Bu metod bilimlarni nazorat qilish va baholashning ancha keng tarqalgan an'anaviy usullaridan biridir.

Og'zaki tekshirishning mohiyati shunda ko'rinadiki, o'qituvchi o'quvchilarga o'rganilgan mavzuning mazmunidan kelib chiqib, ularning o'zlashtirish darajasini aniqlaydi. Og'zaki tekshirish o'quvchilarning bilimlarini tekshirishni savol-javob usuli asosida amalga oshiriladi. Ushbu usul ayrim hollarda suhbat usuli deb ham atashadi. Og'zaki tekshirishda o'qituvchi o'rganilayotgan mavzuni alohida qismlarga ajratadi va ularni har biridan o'quvchilarga savollar beradi. Biroq, o'quvchilarning nutqini o'stirish hamda ularning chuqur va mustahkam bilimga ega bo'lishlari uchun ulardan shu yoki oldingi mavzuni butunlay esga tushirishni talab qilish mumkin. Ko'pgina fanlarda og'zaki tekshirish o'quvchilarning javoblarini yozma mashqlarni tashkil etish asosida to'ldirib boriladi. Masalan, o'quvchilarning «Qo'shma gaplar» mavzusini qanday o'zlashtirganliklarini tekshirishda ana shunday yo'l tutish mumkin. Ular o'z javoblarini isbotlash uchun misol keltiradilar. Bu misollarni doskaga yozib, sintaktik va grammatik

jihtadan tahlil qiladilar. Matematika, fizika va ximiyadan ogʻzaki tekshirish qoidaga muvofiq misol va toptiriqlarni amaliy koʻnikma va malakalar baholash maqsadidan kelib chiqib hal etiladi. Keng tarqalganligi va samarali ekanligiga qaramay oʻquvchilarning bilimlarini nazorat qilish va baholashda ogʻzaki tekshirish ayrim kamchiliklarga ham ega. **«Reyting»** inglizcha soʻz boʻlib, uning lugʻaviy maʼnosi inson faoliyatidagi ijobiy va salbiy sifatlarning doimiy ravishda oʻzgarishib turishini anglatadi. Reyting tizimi oʻquvchilarning bilim sifatini nazorat qilish turi, metodi va shakli boʻlib, uning yordamida oʻquv fani taʼlim standartining barcha imkoniyatlari boʻyicha oʻzlashtirilgan bilimlar sifatini baholash jarayonini taʼminlab beradi.

Oʻquvchilarning bilim, koʻnikma va malakalarini baholash mezonlari.

Oʻquvchilarning bilim, koʻnikma va malakalarini baholash mezonlari hamma vaqt bahstlab mavzu boʻlib kelgan. SHu bois u turli adabiyotlarda turlicha yoritilgan. Biroq mavjud qarashlarni umumlashtirib aytish mumkinki, oʻquvchilarning bilim, koʻnikma va malakalarini baholash mezonlari har bir fanning maqsad va vazifalari, shuningdek, sinf (guruh)dagi oʻquvchilarning oʻzlashtirish darajasiga tayangan holda belgilanadi. SHuningdek, baholash mezonlarini ishlab chiqishda oʻquvchilarning ogʻzaki javob berishlari, koʻnikma va malakalariga alohida-alohida yondashiladi. Masalan, ximiya darsidan baholash mezonlariga oʻquvchilarning ogʻzaki javoblari, amaliy topshiriqlarni bajara olishlari va amalda mavjud bilimlarini namoyish eta olishlari inobatga olinadi. Buni «4» baho misolida aniqlashtiramiz: ogʻzaki javob berish jarayonida «4» baho qoʻyiladi, quyidagi holatlar namoyon boʻlsa:

oʻrganilayotgan mavzu yuzasidan toʻgʻri javoblar berilsa;

material mantiqiy ketma-ketlikda aniq bayon etilsa;

oʻqituvchi talabi bilan tuzatilgan ikki-uchta unchalik ahamiyatga ega boʻlmagan xatolar yoʻl qoʻyilsa yoki toʻliq boʻlmagan javob aytilsa.

YOzma topshiriqni bajarishda «4» baho qoʻyiladi, quyidagi holatlar namoyon boʻlsa:

masalani echishda va izohlashda muhim xato boʻlmasa;

topshiriqni bajarish va izohlashda muhim ahamiyatga ega boʻlmagan bir-ikki xatoga yoʻl qoʻyilsa yoki bitta izohning mohiyati ochib berilmagan boʻlsa.

Amalda bilimlarni namoyish etishda «4» baho qoʻyiladi, quyidagi holatlar namoyon boʻlsa:

ishni toʻliq, muhim xatolarsiz bajarsa, biroq natija chiqara olmasa;

ishni bajarishda, tajribani tugallashda ikki-uch muhim boʻlmagan xatolarga yoʻl qoʻyilsa.

Bildirilgan fikrlarga tayangan holda shunday xulosa chiqarish mumkin: oʻquvchilarning bilimlari uchun besh balli tizimda baholar quyidagi holatlarda qoʻyiladi:

«5» baho: a) oʻquvchi materialni toʻliq oʻzlashtirib olgan boʻlsa; b) oʻrganilgan mavzu boʻyicha asosiy maʼlumotlarning mohiyatini ochib bera olsa; v) egallangan bilimlarni amalda qoʻllay olsa; g) oʻrganilgan mavzuni bayon qilishda, oʻzma ishlarda xatolarga qoʻl qoʻymasdan, maʼlumotlarni tushuntirib bera olsa qoʻyiladi.

«4» baho: a) oʻquvchi oʻrganilgan mavzuning mohiyatini bilsa; b) oʻqituvchining savollariga qiynalmasdan javob bera olsa; v) egallangan bilimlarni amaliyotda qoʻllay olsa; g) ogʻzaki javob berishda jiddiy xatolarga yoʻl qoʻymasdan, oʻqituvchining qoʻshimcha savollari bilan xatolarini toʻgʻrilay olsa hamda yozma ishda

uncha jiddiy bo'lmagan xatoga yo'l qo'ysa;

«3» baho: a) o'quvchi o'rganilgan mavzuni o'zlashtirgan, lekin mustaqil tushuntirish berishda o'qituvchining aniqlashtiruvchi savollariga ehtiyoj sezsa; b) savollarning mantiqiy tuzulishini o'zgartirib berganda, javob berishga qiynalsa; v) yozma ishda xatolari bor bo'lsa.

«2» baho: o'quvchi o'rganilgan mavzu haqida tushunchaga ega, biroq mavzuni o'zlashtirmagan, yozma ishda qo'pol xatolarga yo'l qo'ysa.

Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash Har qanday ta'lim-tarbiya muassasalari faoliyati va uni nazorat qilishning maqsadlari bir-birini taqozo etuvchi va uzviy aloqador: ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni ko'zda tutadi. Bu maqsadlar bir-birlari bilan uzviy aloqadorligi sababli ularning har birini shartli ravishda alohida-alohida quyidagicha ko'rsatish mumkin:

I. Ta'limiy maqsad - mavzu bo'yicha o'quv materialini mazmuniga ko'ra aniqlanib, o'quvchilarda o'rganilayotgan ob'ektning muhim xususiyat (jihatlari, namoyon bo'lish shakllari haqida bilim va ulardan amaliyotda (kasbiy faoliyatda yoki umuman hayotda) foydalanish bo'yicha ish-harakat usullarini shakllantirishni ko'zda tutadi.

II. Tarbiyaviy maqsad - o'rganilayotgan ob'ektning jamiyat va tabiat hayoti, manfaati uchun qanday ahamiyatga egaligini ko'zda tutib, o'quvchi shaxsida shakllanishi lozim bo'lgan shaxsiy (ijobiy va salbiy)

xislat hamda fazilatlarni ko'zda tutadi. III. Rivojlantiruvchi maqsad - tahsil materialini ahloqi va bir vaqtda shakllantirilishini ko'zda tutadi. ob'ektning muhim o'ziga xos xususiyatlarini anglab etish va mushohada yuritish uchun diqqatni qaratilishini talab etadi.

Ta'lim-tarbiya ishida quyidagilar hisobga olinmog'i zarur:

1. Ta'lim-tarbiya ishini yakka va jamoaviy shakllarini uyg'unlashtirish.

2. Har bir o'quvchining kuchli va kuchsiz jihatlarni hisobga olish va undan o'zlashtirishi natijasida bilimi, shu kabi shaxsiy mantiqiy tafakkur fazilatlarini (fikr yuritish) oluvchining tajribasi, rivojlantirish fikr yuritish dasturiy odob- bilan qobiliyatlarining o'rganilayotgan olish idrok oqilona foydalanish.

3. Har bir o'quvchiga mos keladigan vazifalarni kuchiga ishonitirish.

4. O'quv masalalarining muammolilik va qiyinlik asta-sekinlik bilan oshirib borish.

5. Mashg'ulotlarda barcha o'quvchilarning faolligiga erishish. berib o'z darajasini

6. Ko'zlangan umumiy maqsadga har bir o'quvchining o'z kuchi bilan erishish shart-sharoiti metodlari va vositalarini oldindan topish.

7. Dars vaqtidan unumli foydalanishga erishish.

8. O'zlashtirilgan bilim va ish-harakat usullarini mustahkamlash va qo'llash maqsadlarida o'quvchilarni ijodiy mustaqil ishlarini tashkil etish va shu kabilar.

Ta'lim jarayonini nazorat qilish Kasb-hunar kollej ta'lim muassasalarida ta'limiy jarayonini nazorat qilish o'quv yurtining rahbariyati (O'quv yurti direktori, direktorning o'quv ishlari bo'yicha muovini, fanlar bo'yicha metod yuirlashmalar) tomonidan amalga oshiriladi. Bu ish pedagogik jamoaga rahbarlik qilishning ma'lum bir shakli hisoblanib, unda ta'lim-tarbiya ishini takomillashtirishga oid hujjatlarga asoslaniladi.

Quyidagilar nazorat ob'ektlari bo'lib xizmat qilishi mumkin:

1. O'quvchilarning umumta'lim, umumkasbiy va kasbiy tayyorgarlik darajasi; ularning bilim, ish-harakat usullari va shaxsiy fazilatlarning o'zlashtirganlik darajasi;

2. O'qituvchi va muhandis-pedagoglar tomonidan o'tkazilayotgan mashg'ulotlarning

ilmiy, g'oyaviy, siyosiy, iqtisodiy va uslubiy saviyasi.

3. O'quv rejasi, dasturini bajarilish holati va rejalashtirish hamda hisobga olish, hujjatlarini yuritilishi

4. O'qituvchi va ishlab chiqarish ta'limi ustalarini darslarga tayyorgarlik ko'rishi

5. O'quvchilar bilan sinfdan va ta'lim muassasasidan tashqari ishlarni olib borilishi

6. O'quv xonalari, laboratoriyalar va ustaxonalarning o'quv moddiy bazasi bilan ta'minlanganlik holati va shu kabilar.

Nazariy va ishlab chiqarish ta'limi darsmashg'ulotlarini tahlil qilish Darsni tahlil qilishdan ko'zlangan asosiy maqsad o'qituvchining ilg'or ish uslubini o'rganish, umumlashtirish va ommalashtirish zarur hollarda uslubiy yordam berish, ta'lim-tarbiya ishining samaradorligini oshirishdan iborat: Nazariy va ishlab chiqarish ta'limi darsmashg'ulotlarini tahlil qilish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Nazoratchi (tekshiruvchi)ning tayyorgarligi

2. Darsni tahlil qilishning taxminiy sxemasi

3. Darsni tashkil etish mazmuni va metodikasi

4. Yordamchi kuzatishlar

5. Darsdan kutiladigan natijalar 6. Nazorat qilish va baholash

Ta'limida tarbiya jarayonini nazorat qilish Tarbiya jarayonida "o'quvchi" tushunchasi bilan bir qatorda "shaxs" tushunchasidan foydalaniladi. Bu bilan tarbiya jarayoni avvalambor o'quvchini shaxs sifatida shakllantirishga qaratilganligi ta'kidlanadi. "SHaxs" nutq qobiliyatiga ega bo'lgan va mehnat faoliyatiga layoqatli aqlli zot-insondir». SHaxs atrofidagi odam bilan o'zaro faol munosabat jarayonida, jamiyatda, jamoada, boshqa odamlar bilan muomalada shakllanadi.

Tarbiyaning muayyan maqsadlari yoshlarda qanday fazilatlar tarbiyalanishi, uning shaxsining mazmuni aniq qanday bo'lishi haqidagi ravshan tasavvurdan kelib chiqadi. Mana shu fazilatlarini aniq belgilash tarbiyaning asosiy, eng muhim maqsadlarini belgilash demakdir. Ilmiy-metodik adabiyotni va o'qituvchilar tarbiyaviy ishida vujudga kelgan tajribani umumlashtirib o'quvchilarda shakllantiriladigan asosiy fazilatlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ular jumlasiga quyidagilar kiradi.

- g'oyaviy-siyosiy tarbiya fazilatlarini va xususiyatlarini;

- mehnatga hayotiy zarurat, jamiyatda o'zini qaror toptirishning asosiy usuli sifatida munosabatda bo'lish;

- ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, ish sifatini yaxshilash uchun kurashda o'z muayyan o'rnini topadi;

- ishni yaxshiroq, tezroq, puxtaroq, tejamliroq, bajarishga intilish va uning yo'llarini izlash davlat mulkiga munosabat tejamkorlik, egalik tuyg'usi tashabbuskorlik;

- yuksak burch tuyg'usi, o'z ishi natijalari uchun mas'uliyat;

- axloqiy fazilatlar, ijtimoiy burchga ongli munosabat; ongli ahloq va mehnat intizomi;

- jamoatchilik, o'zaro yordam, kattalarga hurmat, insonparvarlik;

- halollik, haqqoniylik, o'ziga talabchanlik, vijdonlilik, mas'uliyat, so'zining ustidan chiqish, intizom, kamtarlik;

- qo'yilgan maqsadlarga erishishda iroda, qat'iyat va sobit qadamlik.

Ta'lim muassasalarida **tarbiya jarayonini nazorat qilish** o'quv yurtining rahbariyati (O'quv yurti direktori, direktorning ma'naviy – ma'rifiy ishlar bo'yicha muovini, guruh murabbiylari) tomonidan amalga oshiriladi. Bu ish pedagogik jamoaga rahbarlik qilishning ma'lum bir shakli hisoblanib, unda ta'lim-tarbiya ishini

takomillashtirishga oid hujjatlarga asoslaniladi. Tarbiyaning samaradorligi tarbiyaviy ish usullarini to'g'ri tanlash va tadbir etishga hal qiluvchi darajada bog'liqdir. KXX larda o'quvchilarni tarbiyalash va tarbiya jarayonini nazorat qilishga bir qancha talablar qo'yiladi

Ularning asosiylari quyidagilar:

Pedagogik talab Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarga talab bevosita va bilvosita shaklda

quyilishi mumkin. Bevosita talablar buyruq, ko'rsatma, yo'l-yo'riqdir. Ular jamoa endi tarkib topayotgan paytda guruh bilan ishlashning dastlabki bosqichi uchun xosdir. Bilvosita talablar-iltimos, maslahat, shama qilish va hokozolar o'quvchilarda muayyan darajada shakllangan e'tiqod, motivlar, to'g'ri xulq - atvor, odamlar bo'lishini taqozo etadi. Talablarning bilvosita shakli ko'pincha bevosita talablardan samaraliroq bo'ladi.

Jamoatchilik fikri

Jamoaning baholari, mulohazalari, irodasini birlashtiruvchi jamoatchilik fikri mohir pedagog qo'lida katta tarbiyaviy samara beradigan faol va ta'sirchan kuchdir. O'quvchilarning yig'ilishlardagi nutqlari, mavjud kamchiliklar xususida aytilgan tanqidiy mulohazalar, devoriy gazetadagi maqolalar, o'quvchilar o'z- o'zini boshqarish organlarining qarorlari, jamoatchilikning ma'qullashi yoki qoralashi, jamoa talabi va hokozolar jamoatchilik fikri ifodasining shaklidir. Rivojlangan jamoada jamoatchilik fikrining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. SHu bilan birga jamoatchilik fikri stixiyali tarzda shakllanmaydi. U o'qituvchi va boshqa pedagoglar tomonidan guruhdagi tarbiya jarayonining boshqarilishi qanday bo'lishiga bog'liq.

Nazorat uchun savollar:

1. Ta'limni tashhis etish nima? Uning mohiyati haqida gapirib bering.
2. Ta'limni baholash yoki tekshirish va tashhis o'rtasidagi farq nimalarda ko'rinadi?
3. Nazorat va tekshirish tushunchalarini izohlab bering.
4. Tekshirish tizimi qanday bosqichlardan tashkil topadi?
5. Nazorat (tekshirishdan tashqari) o'z ichiga qanday tushunchalarni oladi? Ular haqida ma'lumot bering.
6. Ta'lim jarayonini nazorat qilish va hisobga olishning vazifalari nimalardan iborat?
7. Ta'lim natijalarini tekshirish va baholashga qo'yiladigan pedagogik talablar nimalardan iborat?
8. O'quv faoliyati natijalarini hisobga olishning turlari va ularning vazifalarini ko'rsatib bering.
9. Reyting tizimi nima? U qanday afzalliklarga ega?

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Mavlonova R va boshq. Pedagogika. – Toshkent, «O'qituvchi», 2001.
2. Ibragimov X, Abdullaeva SH. Pedagogika nazariyasi. T., 2008 yil.
 3. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi T., 2005 yil.
 4. Omonov X.T, Xo'jaev N.X, Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T., 2009 yil.
 5. M.Ochilov, N.Ochilova Oliy maktab pedagogikasi (darslik) lotin Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan T.2008
 6. M.Asqarova, M.Hayitboev S.Nishonov. Pedagogika. Oliy vao'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etgan (lotin) T.2008y
 7. B.Ziyomammedov, Pedagogik mahorat asoslari, T.2009yil

V. AMALIY MASHG'ULOTLAR UCHUN MATERIALLARI

1-seminar mashg'ulot: Zamonaviy ta'lim-tarbiya va uning mohiyati.

Pedagogikani o'rganish zaruriyati

Ishdan maqsad: Talabalarga Pedagogika haqida to'liq ma'lumot berish, pedagogika fanining mazmuni, maqsadi va vazifalari haqida to'liq ma'lumot berish va uning kategoriyalari tushuntirish va lar xaqida bilim, malaka va ko'nikmalar shakllantirish.

Masalaning qo'yilishi: Pedagogika fanidan talabalarga tezkor so'rov-savollarini qo'llagan holda kichik guruhlarda ishlash ,klaster va Pinbord usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Vazifalar:

1. Pedagogika fani, uning asosiy kategoriyalari va tushunchalari.
2. Pedagogikaning metodlari, tarmoqlari va boshqa fanlar bilan o'zaro aloqadorligi.
1. Bilimlar - ta'lim mazmunining asosiy tarkibiy qismi ekanligi.
2. Dunyoqarash, uning tarkibiy qismlari, shakllari va turlari.
3. Pedagogik qobiliyat va layoqat.

Talaba bilishi lozim: pedagogika fanini maqsadi, vazifalari xaqida umumiy tushuncha berish, fanni o'quv jarayonida tutgan o'rni bilan tanishtirish; o'quv predmeti xaqida umumiy tushuncha berish va asosiy adabiyotlar bilan tanishtirish; pedagogika fanining asosiy tarmoqlari xaqida ma'lumot berish; asosiy pedagogik kategoriyalarni tushuntirish, shaxs rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar xaqida ma'lumot berish, bilimlar - ta'lim mazmunining asosiy tarkibiy qismi ekanligi, dunyoqarash, uning tarkibiy qismlari, shakllari va turlari.

Fanlararo va fan ichidagi bog'liqlik: "Kasbiy pedagogika", "Psixologiya", "Pedagogika nazariyasi tarixi", "Pedagogik mahorat", "Kasb ta'limi metodikasi" kabi pedagogik fanlar bilan uzviy bog'liq.

Motivatsiya: O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi islohotlarining mazmun mohiyati, pedagogikasining rivojlanish bosqichlari, kasb mahorati, ta'lim va uning rivojlanish darajasi, ta'lim-tarbiyaga bo'lgan e'tiborning ortib borayotganligidan xabardor qilishdir.

Tayanch atama va iboralar. Pedagogika, didaktika, tarbiya nazariyasi, kategoriya, ta'lim, bilim, ko'nikma, malaka, ma'lumot, rivojlanish, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi», Kadrlar tayyorlash miliy modeli, Kadrlar tayyorlash miliy modelining tarkibiy qismlari, o'qituvchi shaxsiga qo'yilayotgan talablar, dunyoqarash.

Ishni bajarish uchun namuna

Kichik guruhlarda ishlash qoidasi

1. Talabalar ishni bajarish uchun zarur bilim va malakalarga ega bo'lmog'i lozim.
2. Guruhlarga aniq topshiriqlar berilmog'i lozim.
3. Kichik guruh oldiga qo'yilgan topshiriqni bajarish uchun etarli vaqt ajratiladi.
4. Guruhlardagi fikrlar chegaralanmaganligi va tayziqqa uchramasligi haqida ogohlantirilishi zarur.
5. Guruh ish natijalarini qanday taqdim etishini aniq bilishlari, o'qituvchi ularga yo'riqnoma berishi lozim.
6. Nima bo'lganda ham muloqotda bo'ling, o'z fikringizni erkin namoyon eting.

“Tezkor- so'rov savolari”

1. Pedagogika fani nimani o'rganadi?
2. pedagogika fanining vazifalari nimadan iborat?
3. sharq pedagogikasi namoyondalaridan kimlarni bilasiz?
4. Tarbiya nima?
5. ta'lim nima?
6. Ma'lumot nima?
7. Ta'lim va tarbiyada muhim metodlarni qo'llashning ahamiyati nimada deb o'ylaysiz

1 guruhga beriladigan topshiriq

O'qitish (o'rgatish, ta'lim berish) - bu nima?

To'g'ri javobni aniqlang. Keltirilgan javoblardan ikkitasi xato ekanligini isbotlang.

1. O'qitish tarbiyalanuvchilarni hayotga tayyorlash maqsadida tarbiyachining bilimlarini talabalarga berish.
2. O'qitish jarayoni - bilim, mahorat, malakaga ega bo'lish maqsadida talabalarning mustaqil ta'lim olishini tashkil qilishdir.
3. O'qitish - tarbiyachining bilim, mahorat va malakasini talabalarga berish, hayotga tayyorlashga yo'naltirilgan faoliyatidir.
4. O'qitish - bu bilim, mahorat va malaka tizimlarini ongli va mustahkam egallashi uchun yo'naltirilgan pedagog va talabalarning ikki tomonlama faoliyatidir. Bunda aqliy qobiliyatlari va bilish manfaatlari rivojlanadi, bilish faoliyatining uslublarini egallash amalga oshiriladi, ilmiy dunyoqarash shakllanadi.
5. O'qitish - pedagogning talabalar bilan munosabatlari, bunda bilim, ko'nikma va malaka beriladi.

2 – guruhga beriladigan topshiriq.

Pedagogika tizimiga kiradigan fanlar qaysi guruhga kiritilganligini ko'rsating.

1. Didaktika, psixologiya, tarix, falsafa, maktabshunoslik, tarbiya nazariyasi, maktab gigienasi, solishtirma pedagogika.
2. Umumiy pedagogika, yosh davrlar pedagogikasi, ijtimoiy pedagogika, alohida predmetlarni o'rganish uslubiyoti, maxsus pedagogika, pedagogika tarixi.

3. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi, maktab pedagogikasi, oliy maktab pedagogikasi, kasb – xunar – texnika ta’lim pedagogikasi.

4. Umumiy pedagogika, etika, estetika, yoshga doir pedagogikasi, maktabgacha tarbiya pedagogikasi, maktabshunoslik.

3 – guruhga beriladigan topshiriqlar.

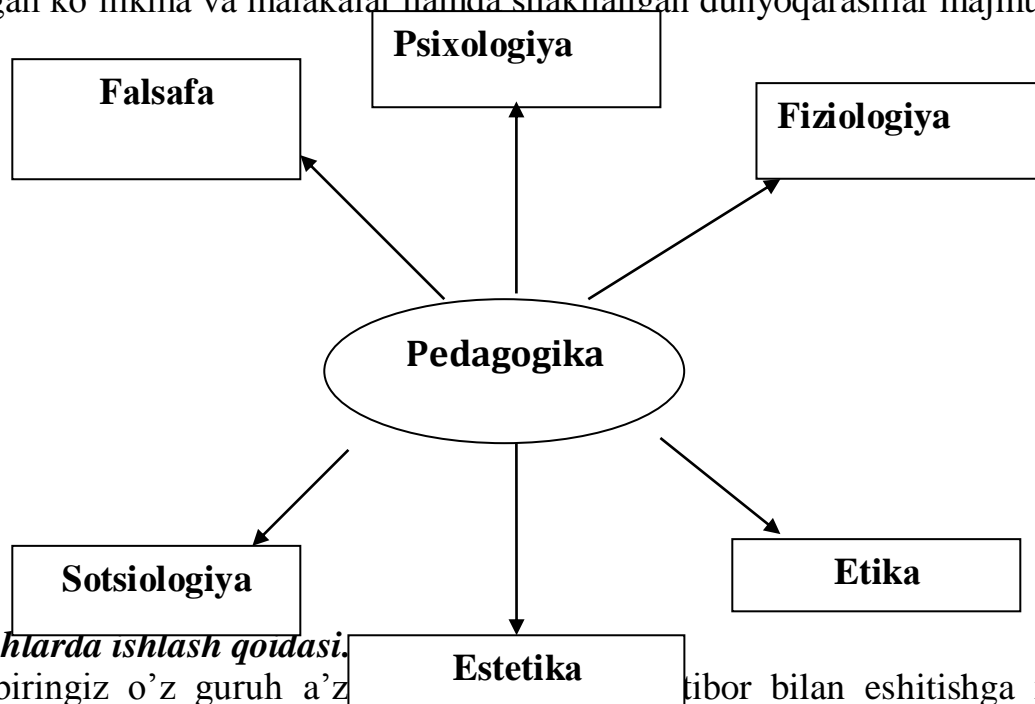
Tarbiya jarayoniga qaysi qatorda to’g’ri ta’rif keltirilgan.

1. Tarbiya bu o’quvchilarni bilim, ko’nikma malakalar bilan qurollantirib bilim qobiliyatlari rivojlantiruvchi jarayondir.

2. Tarbiya chegaralangan bo’lib, ikki yoqlama olib boriladigan jarayondir.

3. Tarbiya bu tarbiyachi o’zi xoxlagan sifatlarini tarbiyalanuvchilar ongiga singdirish uchun ularning ruhiyatiga maqsadga muvofiq tizimli ta’sir ko’rsatishidir.

4. Tarbiya – ta’lim tarbiya natijasida olingan va tizimlashtirilgan bilim, xosil qilingan ko’nikma va malakalar hamda shakllangan dunyoqarashlar majmuidir.

Guruhlarda ishlash qoidasi.

Har biringiz o’z guruh a’zosi sifatida faollik bilan eshitishga xarakat qiling.

Guruhning har bir a’zosi faol, xamkorlikda ishlashi va topshirilgan topshiriqqa mas’uliyat bilan yondoshishi kerak.

Har kim o’ziga yordam kerak bo’lganda so’rashi mumkin.

Hamma qat’iy tushunishi kerak:

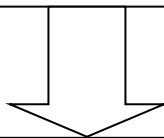
- boshqalarga yordam berib o’zimiz ham o’rganamiz.

-biz bitta qayiqdamiz: yoki barobar suzib chiqamiz, yoki barobar cho’kamiz.

Muammoni pinboard texnikasi

Hal qilishga oid fikrlarni tizimlashtirish va guruhlashni amalga oshirishga (inglizhdan pin – mahkamlash board – doska) kollektiv tarzda yagona yoki aksincha qarama – qarshi shakldagi pozitsiyani shakllantirishga imkon beradi

O'qituvchi taklif etgan muammo bo'yicha o'z nuqta'l nazarlarini bayon qilishni so'raydi. To'g'ridan to'g'ri yoki ommaviy aqliy hujumni boshlanishini tashkil qiladi (rag'batlantiradi)

Fikrlarni taklif qiladilar va muhokama qiladilar, baholaydilar hamda eng optimal fikrni tanlaydilar. Ularni tayanch xulosaviy fikr (2ta so'zdan ko'p bo'lmagan) sifatida alohida qog'ozlarga yozadilar va doskaga mahkamlaydilar.

Guruh namoyondalari doskaga chiqadilar va maslaxatlashgan xolda:

- 1.xato bo'lgan yoki takrorlanayotgan fikrlarni olib tashlaydilar;
- 2.baxsli bo'lgan fikrlarni oydinlashtiradilar;
- 3.fikrlarni tizimlashtirish mumkin bo'lgan belgilarini aniqlaydilar;
- 4.shu belgilar asosida doskadagi barcha fikrlarni (qog'oz varaqlaridagi)guruxlarga ajratadilar;
- 5.ularning o'zaro munosabatlarini chiziqlar yoki boshqa belgilar yordamida ko'rsatadilar: kollektivning yagona yoki qarshi pozitsiyalari ishlab chiqiladi.

Guruhlarda ishlashni baholash.

Guruhlar.	Javobning to'liqligi. (1,0)	Sxemalar da berilgan ligi (0,4)	Guruh ishtirokchisining faolligi 0,6)	Ballar.	Bahosi.
1					
2					
3					
4					
5					
6					

Ekspert varog'I № 1

1. Kuzatish metodi qnday metod?
2. Kuzatish metodining qanday turlari mavjud?
3. Kuzatish metodiga bo'g'liq hayotiy misollar keltiring

Ekspert varog'I № 2

4. Eksperiment metodi qanday metod?
5. Eksperiment metodining qanday turlari mavjud?
6. Eksperiment metodiga bo'g'liq hayotiy misollar keltiring

Ekspert varog'I № 3

7. Suhbat metodi qanday metod?
8. Suhbat metodining qanday turlari mavjud?
9. Suhbat metodiga bo'g'liq hayotiy misollar keltiring

Ekspert varog'I № 4

10. Test – so'rovnoma metodi qanday metod?
11. Test metodining qanday turlari mavjud?
12. Test – so'rovnoma metodiga bo'g'liq hayotiy misollar keltiring

Ekspert varog'I № 5

13. Bolalar ijodini o'rganish metodi qanday metod?
14. Bolalar ijodini o'rganish metodining qanday turlari mavjud?
15. Bolalar ijodini o'rganish metodiga bo'g'liq hayotiy misollar keltiring

Guruhlarda ishlash qoidasi.

Har biringiz o'z guruh a'zolaringizni diqqat, e'tibor bilan eshitishga xarakat qiling.

Guruhning har bir a'zosi faol, xamkorlikda ishlashi va topshirilgan topshiriqqamas'uliyat bilan yondoshishi kerak.

Har kim o'ziga yordam kerak bo'lganda so'rashi mumkin.

Hammaqat'iy tushunishi kerak:

- boshqalarga yordam berib o'zimizham o'rganamiz.

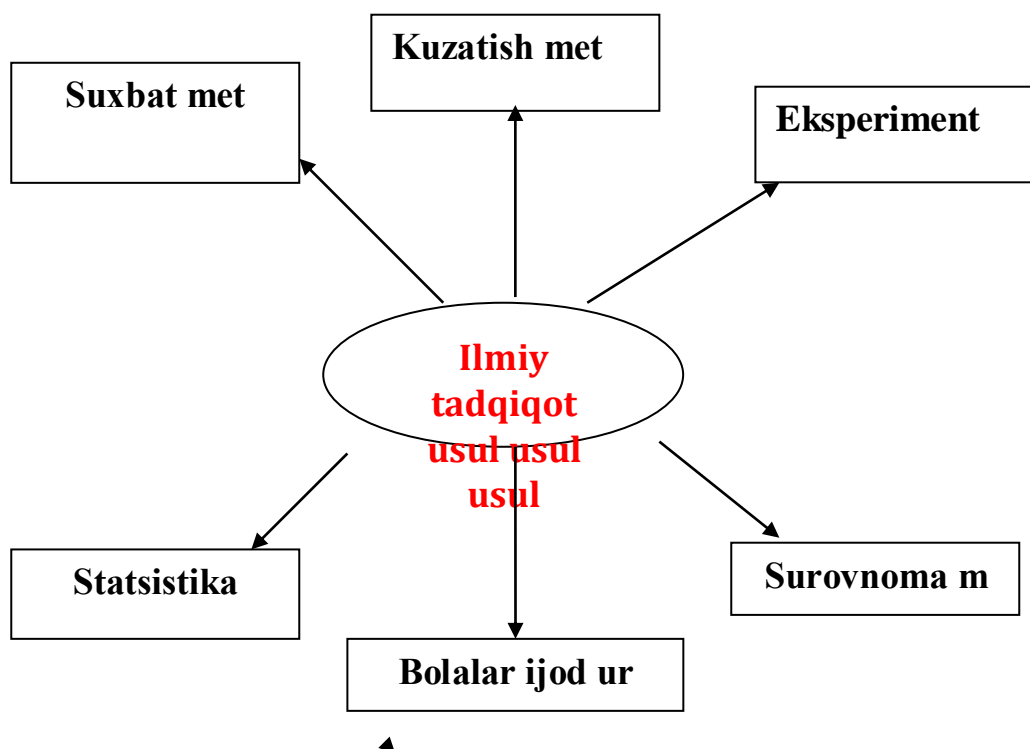
-biz bitta qayiqdamiz: yokibarobar suzib chiqamiz, yoki barobar cho'kamiz.

Guruhlarda ishlashni baholash.

Guruhlar.	Javobning to'liqligi. (1,0)	Sxemalarda berilganligi (0,4)	Guruh ishtirokchisining faolligi 0,6)	Ballar.	Bahosi.
1					
2					
3					
4					
5					
6					

«Aqliy xujum» metodini qo'llaganda quyidagi eslatmaga rioya qiling.

- O'rtoqlarni fikrini hurmat qil;
- Qancha fikr ko'p bo'lsa shuncha yaxshi;
- Agar fikrlar takrorlansa ajablanma va jahlingni chiqarma;
- Boshqalar fikrini tanqid qilma; fikrlar ko'pligi yangi fikrlar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi;
- Fikrlaringda bir oz shubha bo'lsa ham, ularni aytishga harakat qil;

Pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari quyidagilardan iborat:

1. *Pedagogik kuzatish metodi.*
2. *Suhbat usuli (yakka tartibda, guruh bilan)*
3. *Bolalar ijodini o'rganish usuli.*
4. *Test usuli*
5. *Ma'lumotlarni tahlil qilish usuli.*
6. *Eksperiment-tajriba-sinov usuli.*
7. *Statistika ma'lumotlarini taxlil qilish usuli.*
8. *Matematika va kibernetika usuli.*

Talabalar bilimini quyidagi savollar bilan mustahkamlanadi:

1. Pedagogika fani nimani o'rganadi?
2. Pedagogika fanining vazifalari nimalardan iborat?
3. SHarq pedagogikasi namoyondalaridan kimlarni bilasiz?
4. Ma'lumot nima?
5. Maxsus pedagogika deganda nimani tushunasiz?
6. Ta'lim va tarbiyaning birligi deganda nimani tushunasiz?

2-seminar mashg'ulot: Ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti va tarixiyliigi. Pedagogik texnologiyalar.

Ishdan maqsad: Ma'rifatparvar olimlarning ta'lim-tarbiya qo'shgan hissasi haqida hamda pedagogik texnologiya to'g'risida bilimlarni va to'liq tasavvurni shakllantirish.

Masalaning qo'yilishi: Pedagogika fanidan tinglovchilarga "INSERT", "T-chizma" usuli interfaol usullarini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Vazifalar:

1. Ma'rifiy (pedagogik) fikrlar va ularning tarixiyliigi haqida tushuncha.
2. Jahon ma'rifiy fikrlarining tarixiy-pedagogik tahlili.
3. SHarq uyg'onish davri va ma'rifiy qarashlari
4. XIV-XVI asrlarda maktab va ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti
5. XVII-XX asr boshlarida maktab va ma'rifiy fikrlar taraqqiyoti.
6. "Pedagogik texnologiya tushunchalari.
7. Pedagogik texnologiyalarning tuzilishi.
8. "Pedagogik texnologiya"ning mohiyati va unga qo'yilgan talablar.
9. Pedagogik texnologiya fanining metodologik asoslarini ochib berish;

Talaba bilishi lozim: mavzu bo'yicha bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish; bilimlarni taqqoslashni, umumlashtirishni, tahlilni izimlashtirish ko'nikmasini hosil qilish; o'z fikrni shakllantirish va bildirish jarayonini tashkil qilish.

Fanlararo va fan ichidagi bog'liqlik: "Kasbiy pedagogika", "Psixologiya", "Pedagogika nazariyasi tarixi", "Pedagogik mahorat", "Kasb ta'limi metodikasi" kabi pedagogik fanlar bilan uzviy bog'liq.

Motivatsiya: O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi islohotlarining mazmun mohiyati, pedagogikasining rivojlanish bosqichlari, kasb mahorati, ta'lim va uning rivojlanish darajasi, ta'lim-tarbiyaga bo'lgan e'tiborning ortib borayotganligidan xabardor qilishdir.

Tayanch atama va iboralar: Marifatparvar olimlar qarashlari, Sharq uyg'onish davri, ta'lim-tarbiya mudarris, ustoz shogird, xotira maktabi, jadidchilik harakati namoyondalari, adaptatsiya, ijodiy izlanish, grafikvorganayzerlar, interfaol o'yinlar, innovatsiya, modulli o'qitish, reproduktiv ta'lim.

Ishni bajarish uchun namuna

"Insert" metodi

Mazkur metod talabalarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o'zlashtirilishini engillashtirish maqsadida qo'llaniladi, shuningdek, bu metod talabalar uchun xotira mashqi vazifasini ham o'taydi.

➤ o'qituvchi mashg'ulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan input-matnni tarqatma yoki taqdimot ko'rinishida tayyorlaydi;

➤ yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta'lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko'rinishida namoyish etiladi;

➤ ta'lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o'z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda talabalar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	1-matn	2-matn	3-matn
“V” – tanish ma'lumot.			
“?” – mazkur ma'lumotni tushunmadim, izoh kerak.			
“+” bu ma'lumot men uchun yangilik.			
“– ” bu fikr yoki mazkur ma'lumotga qarshiman?			

Belgilangan vaqt yakunlangach, ta'lim oluvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo'lgan ma'lumotlar o'qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to'liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashg'ulot yakunlanadi.

Tarqatma materiallar

Abu Nasr Farobiy ustoz O'Qituvchiga shunday talab qo'yadi: "Ustoz shogirdlariga katta zulm ham haddan tashqari ko'ngilchanglik ham qilmaslik lozim." Chunki ortiqcha zulm shogirdga ustozga nisbatan nafrat uygotadi-yu, ustoz juda ham yumshoq bo'lsa shogird uni mensimay qo'yadi va u beradigan bilimdan sovib ham qoladi. U o'qituvchiga bolalarning fe'l-atvoriga qarab tarbiya jarayonida "qattiq" yoki "yumshoq" usullardan foydalanishni maslahat beradi. Uning fikricha:

1. Tarbiyalanuvchilar o'qish-o'rganishga moyillik bildirsalar, ularga ta'lim - tarbiya jarayonida yumshoq usul qo'llaniladi.
2. Tarbiyalanuvchilar o'zboshimcha itoatsiz bo'lsalar, qattiq usul (majburlov) qo'llaniladi.

Abu Ali ibn Sino jahon madaniyatiga katta hissa qo'shgan mashhur entsiklopedist olim, tabiatshunos, faylasuf, astranom, matematik, musiqashunos, huquqshunos, filolog, yozuvchi va shoir. Evropada Avitsena nomi bilan mashhur bo'lgan Ibn Sino jahon fani taraqqiyoti tarixida muhim rol o'ynaydi,

Ibn Sinoning gumanistik ta'limida birinchi masala inson kamolatidir, insonni olamdagi mavjudodlardan yuqori qo'yishdir. Abu Ali ibn Sinoning ijodiy faoliyati juda xilma-xil va rang barangdir. Uning asarlarida falsafa, tarix, filologiya, etika, pedagogika, psixologiya, she'riyat, tabobat, terapiya, xirurgiya, diagnostika, gigiena va tabiatshunoslik fanlarining har qaysisiga doir mustaqil fikrlar va hulosalar bor. Ibn Sino buyuk olim. U insonning aqli har tomonlama rivojlanishiga tabiat sirlari va haqiqatni bilish mumkinligiga qattiq ishongan. Isbotlab misollar keltirgan. U o'zining ilm-fan sohasidagi katta fazilatlari bilan jahon ma'rifati va madaniyatining namoyondasi sifatida tanildi.

Sohibqiron Amir Temur ham o'z hukumronligi davrida ilm ahillari, muallimlarga hurmat bilan qaraydi. Kishilarga mansab berishda ham ularning ilmlarini hisobga oladi. Jamiyatning rivojida ularning o'rne muhim deb biladi. Ko'plab kollej madrasalar ochadi. Ularga muallim va mudarislar tayin etadi, o'zining ustozlarini ham juda qadrlaydi.

Sa'diy SHeroziy ta'lim-tarbiyada muallimning talabchanligi bilim va tarbiya berishda qattiqqullik bo'lishining tarafdori bo'ladi "Guliston" da ustoz shogird munosabatiga oid hikoyat keltiriladi: "Bir odam kurash san'atida zo'r mahorat qozondi, u 300 hiylani bilar va har kuni bir hiylani ishlatib ko'rishar edi. SHogirdlaridan biriga 259 hiylani o'rgatdi. Ammo bir hiylani o'rgatmadi. Ustozning hurmatini bilmagan shogird ustozidan ham ustunligini aytib maqtanadi. Bu suz podshoga yoqmaydi. Ular kurash tushmoqlarini buyuradi. Ustoz ohirgi hiylasini ishlatib shogirdini engadi. Ustoz hurmatini bilmagan shogird esa haloyiq, va podshoxning nafratiga uchraydi".

Muallim - ustozga nisbatan hurmatda bo'lishning ifodasi shuki, shogird muallimdan oldin yurmaslik uning o'rniga borib o'tirmaslik lozim. Mashg'ulotlar davomida o'quvchilar muallimdan uzoq: bo'lmasinlar, ular orasi o'q-yoy oralig'ida bo'lsin, mana shunda ilmga intiluvchilarni o'z ustozlariga hurmati ma'lum bo'ladi.

Umar Hayyom - o'zining jahonshumul ilmiy asarlari bilan emas, nozir poetik asarlari ruboiylari bilan olamga mashhur bo'ldi. SHoir o'z ruboiylarida olam sirlari haqida fikr yuritdi, zuravonlikni, jaholatni, riyokorlikni fosh etdi, shaxs erkinligini qo'ydi. Umar Hayyom insonni ulug'laydi, uni dunyodagi eng oliy mavjudot sifatida qo'llaydi. Umar Hayyom dunyoqarashida inson va uning hayoti muammolari, inson hayoti bilan bog'liq bo'lgan tashvishlar, gumanizm masalalari markaziy o'rin egallaydi.

Umar Hayyom kishilarni ahillik va do'stlikka, ittifoqlikka chaqiradi, har qanday mushkul ishni hal qilishda ittifoqlik, do'stlik, juda katta kuch ekanini qayta-qayta ta'kidlaydi. Az-Zamahshariy "Nozik iboralar" risolasida ilmi fan ahillari o'qituvchilarga nisbatan hurmat- e'tiborning pasayib ketganidan kuyunib yozadi. "O'tgan zamonlarda ilmu-fazilat sohiblari podshoxlaridan o'z og'irliklariga barabar oltin hadya olardilar, asta-sekin zamonlar o'tishi bilan ularning qiymatlari kamayib itlari, olmaxonlar ulardan afzal bo'lib qoldi, ya'ni nodonlar oltinlardan ortiq ko'riladigan bo'lib qoldi.

SHarq mumtoz madaniyatning butun dunyoga mashhur namoyondalaridan biri

Abu Rayhon Beruniyning qarashlari progressiv mazmun kasb etadi, Mutafakkirning gumanistik qarashlarida rostguylik bilan adolat himmatga ega bo'lgan sifatlardir. Olim hulqlarni yaxshiva yomon hulqlar deb 2 qutbga bo'lib ko'rsatadi. Uning fikricha yaxshihulqlar- rostgo'ylik, adolat, mardlik, botirlik, himmat va shu kabilardir. Bu haqida u shunday deydi: hammaning tabiatida adolat bevosita sevimli va hamma uning yaxshiligiga qiziqadigan bo'lgani kabi rostgo'ylik ham shunday; lekin rostgo'ylikning shirinligini tatimagan yoki shirinligini bilsa ham, totishni istamaydigan kishi uni sevmaydi:

Abu Rayhon Beruniy O'rta Osiyo xalkining mashhur qomuschi olimi, o'zining ilmiy mulohazalari bilan barchani hayratda qoldirgan, filosofiya, tarix, filologiya, pedagogika, tabiatshunoslik fanlarining aktual masalalari sohasida o'z davrigacha bo'lgan bilimlarni umumlashtirdi, kamchiliklarni tuzatdi va keyingi avlodlar ham faxrlanadigan asarlar qoldira oldi. Real hayotda u faqat fan, ma'rifatga berilgan odam bo'lgan butun vaqtini kuch-quvvatini ilm fanga bag'ishlagan ijtimoiy va tabiiy fanlarning eng muhim sohalarida barakali ishladi va shunday asarlar yaratdiki, ular jahon fani va madaniyatini yanada yuqori pog'onlarga ko'tarishda hizmati katta bo'lgan.

Alisher Navoiy o'zbek halqning ulkan shoiri va mutafakkiri, ulug' olim va davlat arbobi, jahon adabiyotining siymolaridan biri, SHoir butun hayoti va faoliyatini insonning baht-saodati uchun kurashga, halqning san'at va adabiyot taraqqiyotiga bag'ishladi. Navoiy o'zining hamma asarlarida insonning er yuzidagi haqiqiy inson degan nomni yuqori darajaga qo'yadi. Inson huquqi bilan yashashni, inson shaxsining ozodligini e'zozlaydi.

Alisher Navoiy ijodida ham muallimlar ishi ularga munosabat masalalriga keng o'rin beriladi. U yoshlarga chuqur bilim berish uchun muallimlar mudarislar hamda ustoz murabbiylarning o'zlari ham bilimli va tarbiyali bo'lishi zarurligini uqtiradi. U nodon mutassib johil domlarni tanqid etadi va o'qituvchi ma'lumotli o'qitish yo'llarini biladigan muallim bo'lishi zarur deydi. Masalan: "Mahbub ul qulub" asarida maktabdorlar doirasida fikr yuritar ekan, ularni o'ta qattiqqul, johil va ta'magirliklarini qoralaydi. Darhaqiqat johil muallimlar gunohsiz yosh bolalarga jafu qiluvchidir, U yosh bolalarning azoblashga, kaltaklashga o'rgangan, g'azabli qoshi chimirilgan gunohsizlar bilan achchiqlanishga odatlangan. Ularning ko'pchiligida ko'ngil qattiq qo'lligi va ta'b hastaligi oshkor. Buning ustiga ular aql kamligiga ham griftor. Ular kiyinish yo'li bilan bolalar ko'nglini o'zlariga rom qilmoqchi va kichkintoylarning beqaror tabiatini do'q-po'pisa bilan tartibga solmoqchi bo'ladilar. Ulardagi ko'rinib turgan qo'pollik, yosh bolalardagi kelishmagan hatti-harakatni silliqlashga yirik egovdir. Ular ishi odam qo'lidan kelmas, odam emas, balki dev qila olmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga ojizlik qiladi. Lekin ustoz bolaga ilm va odob o'rgatadi, Darhaqiqat muallim bu kabi hollarda yuzlab mashaqqat chekadi. SHu jihatdan olganda bolalarda uning haqi ko'p, agar shogird ulg'aygach podshoxlik martabasiga erishsa ham o'z muallimga qulluq qilsa arziydi, shuning uchun ham Alisher Navoiy yozadi.

Haq yo'lida kim senga bir harf o'qitmish ranj ila,

Aylamoq bo'lmas ado oning haqin yuz ganch ila.

Husayin Voiz Koshifiy o'z asarlarida ustoz-shogird munosabatlariga keng to'xtaladi; "Agar shogirdlikning binosi nimani ustiga quriladi deb so'rasalar irodat ustiga deb javob bergin. Agar irodat nima deb so'rasalar samo' va toatdir deb aytgin. Agar samo' etish va toaat nima deb so'rasalar nimani ustoz aytsa uni jon qulog'i bilan eshitish, chin dili bilan qabul qilish va vujud a'zolari orqali amalda ado etishidir deb ayt".

U shogirdlikning 8 ta odobini ko'rsatadi:

1. Birinchi bo'lib salom berish.
2. Ustozning oldida oz gapirish.
3. Boshni oldinga egib turish.
4. Ko'zni har tomonga yugurtirmaslik.
5. Gap so'ramokchi bo'lsa oldin ustozdan ijozat olish.
6. Ustoz javobiga e'tiroz bildirmaslik.

7. Ustoz oldida boshqalarni g'iybat qilmaslik.

8. O'tirib turishda hurmat saqlash.

Koshifiy ustozlik shartlarini ham ko'rsatadi. "Bilgilkim hech bir ish ustozsiz amalga oshmagay va kimki ustozsiz bir ishni qilur ersa ul ishni asosi mustahkam bo'lmagay."

Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir" degan fikrini ko'p mushohada qilamiz.

Buyuk ma'rifatparvarning bu so'zlari asrimiz boshida millatimiz uchun qanchalar muhim va dolzarb bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda biz uchun ham shunchalik, balki undan ham ko'ra muhim va dolzarbdir.

CHunki ta'lim-tarbiya - ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan omildir.

Binobarin, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib ongni o'zgartirib bo'lmaydi. Ongni, tafakkurni o'zgartirmasdan turib esa biz ko'zlagan oliy maqsad - ozod va

obod jamiyatni barpo etib bo'lmaydi.

Talabalar bilan pedagogik texnologiyaning qo'llanishini afzallik va kamchiliklari "T-chizma" usuli orqali taqqoslab chiqiladi.

Pedagogik texnologiya	
Afzalligi	Kamchili

Jonlantirish uchun savollar:

1. Dunyoqarash nima?
2. Ilmiy dunyoqarash tushunchasi qanday ma'noni anglatadi?
3. SHarq mutafakkirlarining shaxs dunyoqarashini shakllantirish borasida qarashlardan namunalar keltiring.
4. Pedagogik texnologiya nima?
5. Pedagogik texnologiya ning qanday turlarini bilasiz?
6. Pedagogik texnologiyaning asosy xususiyatlari nimalardan iborat?
7. Pedagogik texnologiyaning vazifalariga nimalardan tashkil topgan?

**3-seminar mashg'ulot: Pedagogik muloqot.
O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish.**

Ishdan maqsad: Pedagogik muloqot va o'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirishning o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirish va pedagogic faoliyatni rivojlantirishni o'rgatishdan iborat.

Masalaning qo'yilishi: Pedagogika fanidan talabalaraga "FSMU" metodi interfaol usulini dars jarayoniga qo'llash lozim.

Vazifalar:

1. Muloqot - pedagogik hamkorlik vositasi sifatida.
2. Muloqotning mohiyati va tuzilishi.
3. Tarbiyaning mazmuni va asosiy yo'nalishlari.
4. O'quv tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirish.
5. Oila shaxs tarbiyasi va kamolotining muhiti va sub'ekti sifatida.
6. O'z-o'zini tarbiyalash va kamol toptirish

Talaba bilishi lozim: mavzuni mustaqil o'rganadi; muloqot tushunchasiga ta'rif beradi; muloqotning mohiyati va tuzilishini sanab o'tadi, o'zining erkin fikrini namoyon etadi; rivojlanishda shaxs faoliyatining roli haqida tushuntirib beradi. tarbiyaning mazmuni va asosiy yo'nalishlariga izoh beradi, yoritadi.

- tarbiya jarayoni tushunchasiga ta'rif beradi; oiladagi tarbiyaning asosiy vazifalariga izoh berishi lozim.

Fanlararo va fan ichidagi bog'liqlik: "Kasbiy pedagogika", "Psixologiya", "Pedagogika nazariyasi tarixi", "Pedagogik mahorat", "Kasb ta'limi metodikasi" kabi pedagogik fanlar bilan uzviy bog'liq.

Motivatsiya: O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi islohotlarining mazmun mohiyati, pedagogikasining rivojlanish bosqichlari, kasb mahorati, ta'lim va uning rivojlanish darajasi, ta'lim-tarbiyaga bo'lgan e'tiborning ortib borayotganligidan xabardor qilishdir.

Tayanch atama va iboralar: Muloqot, pedagogik muloqot, avtaritar, liberal, demokratik, tarbiya nazariyasi, loyihalashtirish, rejalashtirish, oilaning maqsadi, o'z-o'zini tarbiyalash.

Ishni bajarish uchun namuna

Pedagogika fanini o'qitishda "FSMU" usulini qo'llanilishi
FSMU texnologiyasi

Ushbu texnologiya munozarali masalalarni xal etishda, baxs –munozaralar o'tkazishda yoki o'quv seminari yakunida, yoki o'quv rejasi asosida biron bir bo'lim o'rganib bo'lingach qo'llanilishi mumkin. Chunki bu texnologiya tinglovchilarni o'z fikrlarini ximoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshkalariga o'tkazishga, ochik xolda baxslashishga, shu bilan bir katorida o'quvchi –talabalarni, o'quv jarayonida egallagan bilimlarini taxlil etishga, kay darajada egallaganliklarini baxolashga xamda tinglovchilarni baxslashish madaniyatiga o'rgatadi.

Maksad :Ushbu texnologiya talaba va o'quvchilarni tarkatilgan oddiy qog'ozga o'z fikrlarini anik va kiska xolatda ifoda etib, tasdiklovchi dalillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi.

Ushbu texnologiya bir necha bosqichda o'tkaziladi:

1-Bosqich

- trener tinglovchilar bilan birga baxs mavzusini yoki muxokama etilishi kerak bo'lgan muammoni, yoki urganilgan bulimni belgilab oladi;
- trener ukuv mashgulotida avval har bir tinglovchi yakka tartibda ishlashi, keyin esa kichik guruxlarda ish olib borilishi va nixoyat dars oxirida jamoa bo'lib ishlanishi xakida tinglovchilarga ma'lumot beradi
- mashgulot davomida har bir tinglovchi uz fikrini erkin xolda to'liq bayon etishi mumkin ekanligi eslatib o'tiladi.

2-Bosqich

- Har bir tinglovchiga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan qog'ozlar tarkatiladi:

Har bir tinglovchi yakka tartibda tarkatilgan qog'ozdagi FSMU ning 4 bosqichini uz fikrlarini yozma bayon etgan xolda to'latadi.

-bir tinglovchi o'z qog'ozlarini tulatib bolgach, okituvchi ularni kichik guruxlarga bulinishlarini iltimos kiladi yoki uzi turli guruxlarga bo'lish usullaridan foydalangan xolda tinglovchilarni kichik guruxlarga bo'lib yuboradi;

-trener har bir guruxga FSMU texnologiyasining 4 bosqichi yozilgan katta formatdagi qog'ozlarni tarqatadi; trener kichik guruxlarga har birlari yozgan qog'ozlardagi fikr va dalillarni katta formatda umumlashtirilgan xolda 4 bosqich bo'yicha yozishlarini taklif etadi.

3-Bosqich.

-kichik guruxlarda avval har bir tinglovchi yozgan har bir bosqichdagi fikrlari bilan gurux a'zolarini tanishtirib o'tadi. Gurux a'zolarining barcha fikrlari o'rganilgach, kichik gurux a'zolari ularni umumlashtirishga kirishadi;

Gurux a'zolari FSMU ni 4 bosqichini har biri buyicha umumlashtirib, uni ximoya kilishga tayyorgarlik ko'radilar;

4-Bosqich

Fikrlarni umumlashtirish vaqtida har bir tinglovchi o'z fikrlarini ximoya etishi, isbotlashi mumkin.

5-Bosqich.

kichik guruxlar umumlashtirilgan fikrlarini ximoya kiladilar:

gurux, vakilari har bir bosqichni aloxida ukiydi iloji boricha izox bermagan xolda. Ba'zi bo'limlarni isbotlashi, ya'ni guruxning aynan nima uchun shu fikrga kelganini aytib o'tishi mumkin.

6-Bosqich.

- trener mashgulotga yakun yasaydi, bildirilgan fikrlarga o'z munosabatini bildiradi;
- quyidagi savollar bilan tinglovchilarga murojaat kiladi:
ushbu trening yordamida nimalarni bilib oldingiz va nimalarga o'rgandingiz?
- ushbu texnologiyani o'quv jarayonida qo'llanilishi qanday samara berdi?
- qatnashchilarga mavzuga oid bo'lgan yakuniy xulosa yoki g'oya taklif etiladi;

- har bir ishtirokchiga FSMU texnologiyasining bosqichlari yozilgan qog'ozlar tarqatiladi.

Jonlantirish uchun savollar:

1. Muomala madaniyati nima?
2. Muomala va munosabatning farqi nimada?
3. SHaxslararo munosabatlarning turlari haqida gapiring.
4. Millatlararo muomala madaniyati nima?
5. Milliy tarbiya nima?
6. Milliy g'oya nima?
7. Milliy dunyoqarash nima?
8. Umuminsoniy qadriyatlar.
9. O'quv-tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalashtirishdan maqsad?

4-seminar mashg'ulot: O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari. Ta'lim usullari, vositalari va metodlari. Ta'lim - tarbiya usullari to'g'risida umumiy tushuncha.

Ishdan maqsad: O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari va ta'lim-tarbiya usullari, vositalari bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirish va mustahkamlash.

Masalaning qo'yilishi: O'quv faoliyatni tashkil qilish shakllari ta'lim usullari, vositalari bo'yicha "ESSE", "CHALKASHLIKNI ANIQLANG", "ASSESSMENT" texnologiyasini qo'llashi lozim.

Vazifalar:

1. Ta'lim turlari va shakllari hamda ularning tavsifi.
2. Ta'lim pedagogik tizimlarining rivojlanish tendentsiyasi.
3. Ushbu tashkil etish shakllari va ularning didaktika rivojlanishi.
4. Darsda o'quvchilar o'quv faoliyatini tashkil etish zamonaviy shakllarining turlari.
5. Dars-o'quv tashkil etish asosiy shakli.
6. Ta'lim usullari va vositalari. Ta'lim shakllari

Talaba bilishi lozim: Ta'limning maqsad va vazifalarini, o'quv faoliyatini tashkiliy shakllarini, tarixan paydo bo'lishini, sinf-dars tizimiga qo'yilgan talablarni, darsning turlarini va ta'lim tarbiyaning usullari bilan vositalarini.

Fanlararo va fan ichidagi bog'liqlik: "Kasbiy pedagogika", "Psixologiya", "Pedagogika nazariyasi tarixi", "Pedagogik mahorat", "Kasb ta'limi metodikasi" kabi pedagogik fanlar bilan uzviy bog'liq.

Motivatsiya: O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi islohotlarining mazmun mohiyati, pedagogikasining rivojlanish bosqichlari, kasb mahorati, ta'lim va

uning rivojlanish darajasi, ta'lim-tarbiyaga bo'lgan e'tiborning ortib borayotganligidan xabardor qilishdir.

Tayanch atama va iboralar: Таълим, тури, ривожланиш, дарс, ўқувчи, фаолият, шакл, тавсиф, педагогик тизим, ривожланиш, тенденция, дидактика, ташкил этиш, modulli o'qitish, reproduktiv ta'lim.

Ishni bajarish uchun namuna

“Sevimli o'qituvchinning darsi qiziqarli bo'lishining sababi shundaki...” mavzusida asoslangan esse

Topshiriqni bajarish tartibi:

1. Mazkur mavzu yuzasidan o'z nuqtai nazingizni bayon eting.
2. Nuqtai nazingizni asoslash uchun dalillar kiring.
3. Mavzu yuzasidan aniq xulosalar chiqaring.

Dars va unga qo'yiladigan talablarning o'zlashtirilishiga doir ijodiy test topshirig'i

1. Kerakli so'z yoki jumlani topib qo'ying.

...bevosita o'qituvchi rahbarligida aniq belgilangan vaqt davomida muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta'lim jarayonining asosiy shakli.

2.gapni davom ettiring.

Dars ta'limning boshqa shakllaridan farq qiluvchi quyidagi o'ziga xos belgilarga ega: ...

3.gapni tugallang.

Darsga qo'yiladigan didaktik (yoki ta'lim)iy talablarga har bir darsning ta'lim vazifalarini aniq belgilash, darsni axborotlar bilan boyitish, ijtimoiy va shaxs ehtiyojlarni hisobga olish bilan mazmunini optimallashtirish, idrok etish eng yangi texnologiyalarini kiritish, turli xildagi shakli, metodlari va ko'rinishlaridan mos ravishda foydalanish ...

4. Kerakli so'zni topib qo'ying.

O'quv materialining tarbiyaviy imkoniyatlarini aniqlash, darsdagi faoliyat, aniq erishilishi mumkin bo'lgan tarbiyaviy maqsadlarni shakllantirish va qo'yish, faqat o'quv ishlari maqsadlari va mazmunidan tabiiy ravishda kelib chiqadigan tarbiyaviy masalalarni belgilash, o'quvchilarni umuminsoniy qadriyatlarda tarbiyalash, hayotiy muhim sifatlar (tirishqoqlik, tartiblilik, mas'uliyatlilik, intizomlilik, mustaqillik, ish bajarishga qobiliyatlilik, e'tiborlilik, halollik va boshqalar)ni shakllantirish kabilarning darsga qo'yiladigan ... talablarni o'zida aks ettiradi.

5.gapni davom ettiring.

Darsga qo'yiladigan rivojlantiruvchi talablarga o'quvchilarda o'quv-o'rganish faoliyati ijobiy sifatleri, qiziqish, ijodiy tashabbuskorlik va faollik

shakllantirish hamda rivojlantirish, o'quvchilarning idrok etish imkoniyatlari darajasini o'rganish, hisobga olish, "rivojlanishning yaqin zonasini loyihalashtirish", "o'zib ketish" darajasidagi o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish ...

"Chalkashlikni aniqlang" didaktik o'yini

O'yinni o'tkazish tartibi:

1. O'qituvchi doskaga yoki proektor orqali dars turlaridan birining tuzilishini yozadi. Darsning tuzilish o'rnini almashtirish yoki boshqa dars turiga xos belgini yozish orqali chalkashlikka yo'l qo'yadi.

2. Talabalar darsturi bilan tanishadilar va uning tuzilishida yo'l qo'yilgan xatolikni topadilar.

1) aralash dars:

- a) tashkiliy qism;
- b) o'rganilganlarini takrorlash va mustahkamlash;
- v) o'quvchilarni baholash;
- g) yangi mavzuni bayon qilish;
- d) uy vazifasi.

2) yangi bilimlarni bayon qilish darsi:

- a) yangi mavzuni bayon qilish;
- b) o'rganilganlarini mustahkamlash;
- v) o'quvchilarni baholash;
- g) uy vazifasi.

3) o'rganilganlarini takrorlash va mustahkamlash darsi:

- a) tashkiliy qism;
- b) o'quvchilarni baholash;
- v) uy vazifasi.
- g) o'rganilganlarini takrorlash va mustahkamlash;

4) o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish darsi:

- a) tashkiliy qism;
- b) o'rganilganlarini takrorlash;
- v) o'quvchilarning bilimlarini tekshirish va baholash;
- g) uy vazifasi.

ASSESSMENT usuli

<p style="text-align: center; color: red; font-weight: bold;">TEST</p> <p>1. Ta'lim jarayonining mohiyatini nima tashkil etadi? A.O'qish, bilim, rivojlanish. B.Bilim, tarbiya, ma'lumot. C.Bilim, ko'nikma, malaka. D.Bilim, o'qitish, rivojlanish.</p> <p>2. Pedagogik ta'sir ko'rsatishning asosiy usullari qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan? A.Darsni to'g'ritashkil etish, nutq, tashabbuskorlik, qobiliyat. B. Talab, istiqbollar belgilash, rag'batlantirish, jazolash, jamoatchilik fikri. C.Mehnatsevarlik, iroda, jazolash, muomala. D.Suxbat, badiiy adabiyot, muomala.</p> <p style="text-align: right; color: blue;">0,5</p>	<p style="text-align: center; color: red; font-weight: bold;">MUAMMOLI VAZIYAT</p> <p>Muammo: Darsni boshladingiz, auditoriyada tinchlik xukmron surmoqda. Birdan kimdur kulib yubordi. Siz kulib turgan talabaga savol va xayrat nazari bilan qaradingizda, u sizga tik qarab gapirdi: "Men uchun sizga qarash doim kulgili va kulgim keladi" deya javob qaytardi. Sizning munosabatingiz.</p> <p style="text-align: right; color: blue;">0-5</p>
<p style="text-align: center; color: blue; font-weight: bold;">SIMPTOM</p>	<p style="text-align: center; color: blue; font-weight: bold;">AMALIY KO'NIKMA.</p> <p style="text-align: center; color: blue; font-weight: bold;">Pedagogik faoliyatda qanday ta'lim usullaridan foydalanasiz</p> <p style="text-align: right; color: blue;">0-5</p>

Kichik guruhlarda ishlashga mo'ljallangan an'anaviy va noan'anaviy dars turlarini tashkil etishga doir amaliy topshiriqlar

1-topshiriq. Kichik guruhlarda hamkorlikda ishlash asosida aralash darsni ko'rsatib berish.

1-guruh darsning tashkiliy qismi va o'tilgan mavzuni takrorlashni ko'rsatib beradi;

2-guruh: yangi o'quv materialini bayon qilish tartibini tushuntirib beradi;

3-guruh: o'rganilganini mustahkamlash, o'quvchilarni baholash va uyvazifasi berishni amalga oshiradi.

Mazkur topshiriqni bajarishda o'qituvchi zig-zag metodiga asoslanadi. YA'ni har bir kichik guruh o'ziga berilgan topshiriqni bajarib bo'lgach, bir-birlari bilan o'zaro almashinuv asosida o'tkaziladigan dars haqida yaxlit tasavvur hosil qilinadi. Talabalarda o'tkaziladigan dars haqida yaxlit tasavvur hosil bo'lgach, kichik guruhlar navbati bilan o'zlariga berilgan vazifalarning taqdimotini o'tkazishadi.

Topshiriqni bajarish oldidan guruh bilan kelishilgan holda, mutaxassislik bilan bog'liq biror mavzuni tanlab olish maqsadga muvofiq.

2-topshiriq. Kichik guruhlarda nostandart darslardan lavha ko'rsatish.

- 1-guruh uchun: konferensiya darsini o'tkazilishini ko'rsatibberish.
- 2-guruh uchun: musobaqa turidagi darsni tashkil etish.
- 3-guruh uchun: o'yin tipidagi darsni namoyish etish.

Nazorat savollari

1. Ta'lim mazmuni (didaktika) haqida tushuncha.
2. Ta'limning tashkiliy shakllari.
3. O'quvchilar bilimni nazorat qilish - ta'lim sifatini baholashning asosiymaqsadi.
4. Baholash, uning funktsiyalari va turlari.

5-seminar mashg'ulot: Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash.

Ishdan maqsad: O'quv faoliyatni tashkil qilishda pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirish va mustahkamlash.

Masalaning qo'yilishi: Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash bo'yicha "Nima uchun" usuli va muammoli vaziyat texnologiyasini qo'llashni o'rganish.

Vazifalar:

1. Ta'lim – tarbiya jarayoni sifatini nazorat qilishning maqsad va vazifalari.
2. Ta'lim-tarbiya jarayonini nazorat qilish.
3. O'quvchilar tarbiyalashning maqsad va vazifalari, o'quvchilarni tarbiyalashga qo'yiladigan talablar.
4. O'quvchilarni tarbiyalash metodlari.

Talaba bilishi lozim: seminar mashg'ulot rejalari bilan oldindan tanishib chiqib, tayyorgarlik ko'radi; didaktikaning predmeti, maqsadi va vazifalariga ta'rif beradi; ta'limning funktsiyalari va kategoriyalari. sanab o'tadi, o'zining erkin fikrini namoyon etadi; talim sifati tushunchasiga izoh beradi, yoritadi; talim sifatini nazorat qilishning mazmuni, shakllari, metodlari va turlari haqidagi tushunchalarni o'rganadi;

Fanlararo va fan ichidagi bog'liqlik: "Kasbiy pedagogika", "Psixologiya", "Pedagogika nazariyasi tarixi", "Pedagogik mahorat", "Kasb ta'limi metodikasi" kabi pedagogik fanlar bilan uzviy bog'liq.

Motivatsiya: O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi islohotlarining mazmun mohiyati, pedagogikasining rivojlanish bosqichlari, kasb mahorati, ta'lim va uning rivojlanish darajasi, ta'lim-tarbiyaga bo'lgan e'tiborning ortib borayotganligidan xabardor qilishdir.

Tayanch atama va iboralar: bilim, ko'nikma, malaka, tekshirish, nazorat, Oraliq nazorat, kundalik nazorat, yakuniy nazorat, тушунча, функция, тасниф, фаолият, шакл, жараён, тур, билим, мезон, nazorat, вазифа, натижа.

Ishni bajarish uchun namuna

Muammoli seminar mashg'uloti jarayonida va mashg'ulot yakunida talablar tomonidan bajariladigan topshiriqlar

Dars boshlanishida

- Mashg'ulot muammoli seminar shaklida borishini ma'lum qiladi va talabalardan mavzuga oid muammoli savollar berishni so'raydi, berilgan savollar orasidan eng maqbullarini mavzu uchun muammoli savollar sifatida belgilaydi;

- Talabalar oldiga mavzu mazmunini to'liq ochib beruvchi, buning uchun talabalarni izlanishga majbur qiluvchi muammoli savollar qo'yiladi va ularga javob topish bilan muammoli masalani echish va shu orqali mavzuni mukammal o'zlashtirish vazifasi qo'yiladi.

Dars yakunida

Talabalarga **“Besh minutlik esse”** yozdiriladi. YOzma topshiriqning ushbu turida talabalardan quyidagi ikki topshiriqni bajarish:

- mazkur mavzu bo'yicha ular nimalarni o'rgangan-liklarini mustaqil bayon etish;

- javobini ololmagan savollarini berish so'raladi.

ASOSIY ADABIYOTLAR

- 1.Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: SHarq, 1998. 63 b.
- 2.Karimov I.A. YUksak ma'naviyat – engilmas kuch. –T.: O'zbekiston, 2008. -173 b.
- 3.Avazboev O.I., Isyanov R.G., Odilboev X. Mehnat ta'limi uslubiyotidan amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari. Toshkent, 1993.
- 4.Tolipov O'.Q., Barakaev M., SHaripov SH.S. Kasbiy pedagogika (ma'ruzalar matni). –T.: “Ofset-print” matbaasi, 2001. –100 b
- 5.Olimov Q. T. Kasb ta'limi uslubiyati. O'quv qo'llanma. –T.: 2006. 164 b.
- 6.SHaripov SH. va b. Kasb ta'lim pedagogikasi (metodik qo'llanma). -T.:TDPU, 2006 y.
- 7.Rashidov H.F. va boshqalar. “Kasbiy pedagogika” blokini o'qitish metodikasi. O'quv-uslubiy qo'llanma (Malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari uchun). –T.: O'MKHTTKMO va UQTI, 2007. – 200 b.
8. Nishonaliev U.N. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. O'quv qo'llanma. –T.: TDPU, 2007y.
- 9.Abdiquddusov.O.,Rashidov. H. Kasb-xunar ta'limi pedagogikasi.O'quv qo'llanma.. O'MKHTTKMOvaUQT instituti, T. – 2009. 120 b.

Muammoli masalani taqdim etish

1. Uzluksiz ta'limda ta'lim – tarbiya jarayonini nazorat qilishning nima uchun zarur?
2. Uzluksiz ta'limda ta'lim jarayonini nazorat qilish nima uchun kerak?
3. Uzluksiz ta'limda tarbiya jarayonini nazorat qilish nima maqsadda amalga oshiriladi?

Muommoli savollar asosidagi muammoli vaziyatlar

1-muammoli savol

Kasb - hunar ta'limida ta'lim – tarbiya jarayonini nazorat qilishdan maqsad nimada? Tarbiya jarayonini nazorat qilish nima uchun kerak? Olib boriladigan tahlillar asosida nimalarga erishiladi?

2-muammoli savol

Kasb - hunar ta'limida ta'lim jarayonini nazorat qilishning o'ziga xos tomonlari nimada? Izohlab bering? Izohlash jarayonida aniq misollar keltiring?

3-muammoli savol

Kasb - hunar ta'limida tarbiya jarayonini nazorat qilishning o'ziga xos tomonlari nimada? Izohlab bering? Izohlash jarayonida aniq misollar keltiring?

Ta'lim jarayonini nazorat qilish

Kasb-hunar kollej ta'lim muassasalarida ta'limiya jarayonini nazorat qilish o'quv yurtining rahbariyati (O'quv yurti direatori, direktorning o'quv ishlari bo'yicha muovini, fanlar bo'liyaa metod yuirlashmalar) tomonidan amalga oshiriladi. Bu ish pedagogik jamoaga rahbarlik qilishning ma'lum bir shakli hisoblanib, unda ta'lim-tarbiya ishini takomillashtirishga oid hujjatlarga asoslaniladi.

Quyidagilar nazorat ob'ektlari bo'lib xizmat qilishi mumkin:

1. O'quvchilarning umumta'lim, umumkasbiy va kasbiy tayyorgarlik darajasi; ularning bilim, ish-harakat usullari va shaxsiy fazilatlarining o'zlashtirganlik darajasi;

2. O'qituvchi va muhandis-pedagoglar tomonidan o'tkazilayotgan mashg'ulotlarning ilmiy, g'oyaviy, siyosiy, iqtisodiy va uslubiy saviyasi.

3. O'quv rejasi, dasturini bajarilish holati va rejalashtirish hamda hisobga olish, hujjatlarini yuritilishi

4. O'qituvchi va ishlab chiqarish ta'limi ustalarini darslarga tayyorgarlik ko'rishi

5. O'quvchilar bilan sinfdan va ta'lim muassasasidan tashqari ishlarni olib borilishi

6. O'quv xonalari, laboratoriyalar va ustaxonalarning o'quv moddiy bazasi bilan ta'minlanganlik holati va shu kabilar.

Nazariy va ishlab chiqarish ta'limi darsmashg'ulotlarini tahlil qilish

Darsni tahlil qilishdan ko'zlangan asosiy maqsad o'qituvchining ilg'or ish uslubini o'rganish, umumlashtirish va ommalashtirish zarur hollarda uslubiy yordam berish, ta'lim-tarbiya ishining samaradorligini oshirishdan iborat:

Nazariy va ishlab chiqarish ta'limi darsmashg'ulotlarini tahlil qilish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Nazoratchi (tekshiruvchi)ning tayyorgarligi

2. Darsni tahlil qilishning taxminiy sxemasi

3. Darsni tashkil etish mazmuni va metodikasi

4. Yordamchi kuzatishlar

5. Darsdan kutiladigan natijalar

6. Nazorat qilish va baholash

Pedagogik nazorat va ta'lim sifatini baholash

Har qanday **ta'lim-tarbiya muassasalari faoliyati va uni nazorat qilishning maqsadlari** bir-birini taqozo etuvchi va uzviy aloqador: ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni ko'zda tutadi. Bu maqsadlar bir-birlari bilan uzviy aloqadorligi sababli ularning har birini shartli ravishda alohida-alohida quyidagicha ko'rsatish mumkin:

I. Ta'limiy maqsad - mavzu bo'yicha o'quv materialini mazmuniga ko'ra aniqlanib, o'quvchilarda o'rganilayotgan ob'ektning muhim xususiyat (jihatlari), namoyon bo'lish shakllari haqida bilim va ulardan amaliyotda (kasbiy faoliyatda yoki umuman hayotda) foydalanish bo'yicha ish-harakat usullarini shakllantirishni ko'zda tutadi.

II. Tarbiyaviy maqsad - o'rganilayotgan ob'ektni jamiyat va tabiat hayoti, manfaati uchun qanday ahamiyatga egaligini ko'zda tutib, o'quvchi shaxsida shakllanishi lozim bo'lgan shaxsiy (ijobiy va salbiy) xislat hamda fazilatlarini ko'zda tutadi.

III. Rivojlantiruvchi maqsad - tahsil oluvchining dasturiy materialni o'zlashtirishi natijasida bilimi, tajribasi, odob-ahloqi va shu kabi shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish bilan bir vaqtda mantiqiy tafakkur (fikr yuritish) qobiliyatlarining shakllantirilishini ko'zda tutadi. Fikr yuritish o'rganilayotgan ob'ektni muhim o'ziga xos xususiyatlarini anglab olish idrok etish va mushohada yuritish uchun diqqatni qaratilishini talab etadi.

Ta'lim-tarbiya ishida quyidagilar hisobga olinmog'i zarur:

1. Ta'lim-tarbiya ishini yakka va jamoaviy shakllarini uyg'unlashtirish.
2. Har bir o'quvchining kuchli va kuchsiz jihatlari hisobga olish va undan oqilona foydalanish.
3. Har bir o'quvchiga mos keladigan vazifalarni berib o'z kuchiga ishonitirish.
4. O'quv masalalarining muammolilik va qiyinlik darajasini asta-sekinlik bilan oshirib borish.
5. Mashg'ulotlarda barcha o'quvchilarning faolligiga erishish.
6. Ko'zlangan umumiy maqsadga har bir o'quvchining o'z kuchi bilan erishish shart-sharoiti metodlari va vositalarini oldindan topish.
7. Dars vaqtidan unumli foydalanishga erishish.
8. O'zlashtirilgan bilim va ish-harakat usullarini mustahkamlash va qo'llash maqsadlarida o'quvchilarni ijodiy mustaqil ishlarini tashkil etish va shu kabilar.

Ta'limida tarbiya jarayonini nazorat qilish

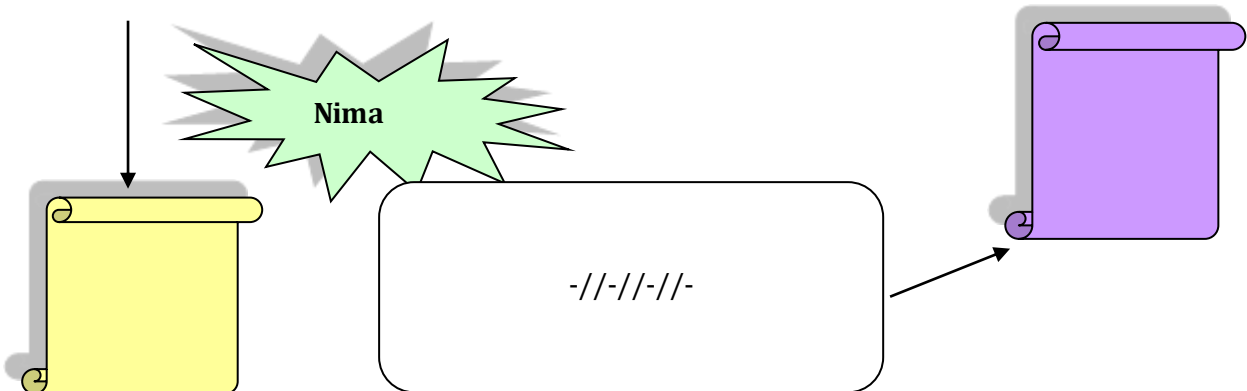
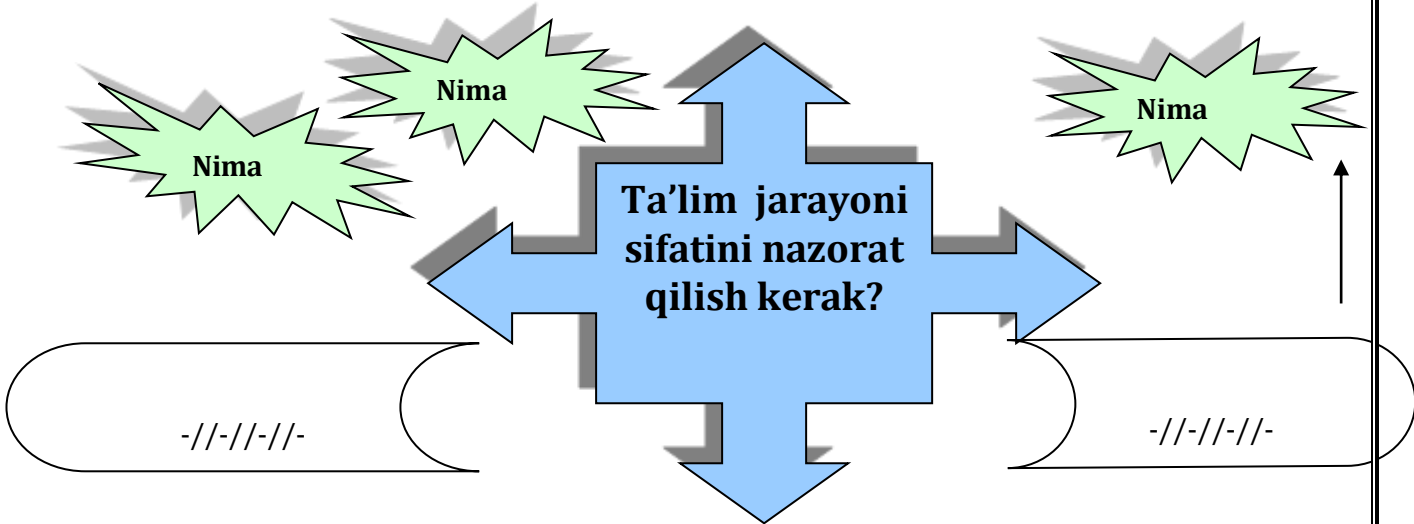
Tarbiya jarayonida “o'quvchi” tushunchasi bilan bir qatorda “shaxs” tushunchasidan foydalaniladi. Bu bilan tarbiya jarayoni avvalambor o'quvchini shaxs sifatida shakllantirishga qaratilganligi ta'kidlanadi. “SHaxs” nutq qobiliyatiga ega bo'lgan va mehnat faoliyatiga layoqatli aqlli zot-insondir». SHaxs atrofidagi odam bilan o'zaro faol munosabat jarayonida, jamiyatda, jamoada, boshqa odamlar bilan muomalada shakllanadi.

Tarbiyaning muayyan maqsadlari yoshlarda qanday fazilatlar tarbiyalanishi, uning shaxsining mazmuni aniq qanday bo'lishi haqidagi ravshan tasavvurdan kelib chiqadi. Mana shu fazilatlarni aniq belgilash tarbiyaning asosiy, eng muhim maqsadlarini belgilash demakdir. Ilmiy-metodik adabiyotni va o'qituvchilar tarbiyaviy ishida vujudga kelgan tajribani umumlashtirib o'quvchilarda shakllantiriladigan asosiy fazilatlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ular jumlasiga quyidagilar kiradi.

- g'oyaviy-siyosiy tarbiya fazilatlarini va xususiyatlarini;
- mehnatga hayotiy zarurat, jamiyatda o'zini qaror toptirishning asosiy usuli sifatida munosabatda bo'lish;
- ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, ish sifatini yaxshilash uchun kurashda o'z muayyan o'rnini topadi;
- ishni yaxshiroq, tezroq, puxtaroq, tejamliroq, bajarishga intilish va uning yo'llarini izlash davlat mulkiga munosabat tejamkorlik, egalik tuyg'usi tashabbuskorlik;
- yuksak burch tuyg'usi, o'z ishi natijalari uchun mas'uliyat;
- axloqiy fazilatlar, ijtimoiy burchga ongli munosabat; ongli ahloq va mehnat intizomi;
- jamoatchilik, o'zaro yordam, kattalarga hurmat, insonparvarlik;
 - halollik, haqqoniylik, o'ziga talabchanlik, vijdonlilik, mas'uliyat, so'zining ustidan chiqish, intizom, kamtarlik;
- qo'yilgan maqsadlarga erishishda iroda, qat'iyat va sobit qadamlik.

“Nima uchun” sxemasi

Nima uchun

“Nima uchun” sxemasini tuzish bo'yicha Metodik tavsiya

maqsad va Yangi mavzuni bayon qilingandan so'ng, **“Nima uchun”** sxemasini to'ldirishni tushuntirib beriladi. Har bir guruh yoki talaba yangi mavzu bo'yicha tushunmagan qismlarini muammoli savol sifatida yozib chiqadilar.

SHundan so'ng, tayyorlangan sxemalar guruhlar yoki talabalar o'rtasida almashtiriladi va savollarga javoblar yozib chiqiladi. Dars so'nggida, **“Nima uchun”** sxemasi o'qituvchi rahbarligida guruhlar yoki talabalar o'rtasida umumlashtiriladi.

“NIMA UCHUN” SXEMASI

“Nima uchun” sxemasi - muammoning dastlabki sabablarini aniqlash bo'yicha fikrlar zanjiri. Tizimli, ijodiy, tahliliy fikrlashni rivojlantiradi va faollashtiradi. **“Nima uchun”** sxemasini tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Alohida kichik gurhlarda muammoni ifodalaydilar. Nima uchun? savolini beradilar va chizadilar, shu savolga javob yozadilar. Bu jarayon muammoning dastlabki sababi aniqlanmagunicha davom etadi. Kichik guruhlariga birlashadilar, taqqoslaydilar, o'zlarining chizmalarini to'ldiradilar.

Umumiy chizmaga keltiriladi. SHundan so'ng, ish natijalarining taqdimoti amalga oshiriladi. **“Nima uchun”** chizmasini tuzish qoidalari Aylana, to'g'ri to'rtburchak yoki boshqa turdagi shakllardan foydalanishni talabning o'zi tanlaydi.

CHizmaning ko'rinishini, mulohazalar zanjirini to'g'ri chiziqimi, to'g'ri chiziqli emasligini talabning o'zi tanlaydi.

“Besh minutlik esse”

YOzma topshiriqning ushbu turida talabalardan quyidagi ikki topshiriqni bajarish: mazkur mavzu bo'yicha ular nimalarni o'rganganliklarini mustaqil bayon etish va javobini ololmagan bitta savol berish so'raladi.

1-muammoli savol

Kasb-hunar ta'limida ta'lim – tarbiya jarayoni sifatini nazorat qilishning vazifalari nimalardan iborat?

2-muammoli savol

Kasb-hunar ta'limida o'quv ta'lim jarayonini nazorat qilishning o'ziga hos tomonlari nimada? Izohlab bering? Izohlash jarayonida aniq misollar keltiring?

3-muammoli savol

Kasb-hunar ta'limida tarbiya jarayonini nazorat qilishning o'ziga hos tomonlari nimada? Izohlab bering? Izohlash jarayonida aniq misollar keltiring?

Metodik tavsiya

Yangi mavzuni bayon qilingandan so'ng, "Nima uchun" sxemasini to'ldirishni tushuntirib beriladi. Har bir guruh yoki talaba yangi mavzu bo'yicha tushunmagan qismlarini muammoli savol sifatida yozib chiqadilar. SHundan so'ng, tayyorlangan sxemalar guruhlar yoki talabalar o'rtasida almashtiriladi va savollarga javoblar yozib chiqiladi. Dars so'nggida, "Nima uchun" sxemasi o'qituvchi rahbarligida guruhlar yoki talabalar o'rtasida umumlashtiriladi.

"NIMA UCHUN" SXEMASI

"Nima uchun" sxemasi - muammoning dastlabki sabablarini aniqlash bo'yicha fikrlar zanjiri tizimli, ijodiy, tahliliy fikrlashni rivojlantiradi va faollashtiradi.

"Nima uchun" sxemasini tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Alohida kichik gurhlarda muammoni ifodalaydilar. Nima uchun? savolini beradilar va chizadilar, shu savolga javob yozadilar. Bu jarayon muammoning dastlabki sababi aniqlanmagunicha davom etadi

Kichik guruhlarga birlashadilar, taqqoslaydilar, o'zlarining chizmalarini to'ldiradilar. Umumiy chizmaga keltiriladi. SHundan so'ng, ish natijalarining taqdimoti amalga oshiriladi.

"Nima uchun" chizmasini tuzish qoidalari

1. Aylana, to'g'ri to'rtburchak yoki boshqa turdagi shakllardan foydalanishni talabalarning o'zlari tanlaydi.

2. CHizmaning ko'rinishini, mulohazalar zanjirini to'g'ri chiziqlimi, to'g'ri chizikli emasligini talabalarning o'zlari tanlaydi.

Uyga vazifa, mustaqil ish uchun topshiriqlar

I. Quyidagi masalalarni o'qib, o'rganib kelish:

1. Ta'lim – tarbiya jarayonini nazorat qilishning maqsad va vazifalari.
2. Ta'limida ta'lim jarayonini nazorat qilish.
3. Ta'limida tarbiya jarayonini nazorat qilish.

II. Darslik va o'quv qo'llanmalardan foydalanib mavzu bo'yicha uning mazmunini mustaqil o'rganish, referat va taqtimot materiallari tayyorlab kelish hamda ximoya qilish.

Jonlantiruvchi savvollar:

1. Ta'limni tashhis etish nima? Uning mohiyati haqida gapirib bering.
2. Ta'limni baholash yoki tekshirish va tashhis o'rtasidagi farq nimalarda ko'rinadi?
3. Nazorat va tekshirish tushunchalarini izohlab bering.
4. Tekshirish tizimi qanday bosqichlardan tashkil topadi?
5. Nazorat (tekshirishdan tashqari) o'z ichiga qanday tushunchalarni oladi? Ular haqida ma'lumot bering.
6. Ta'lim jarayonini nazorat qilish va hisobga olishning vazifalari nimalardan iborat?

7. Ta'lim natijalarini tekshirish va baholashga qo'yiladigan pedagogik talablar nimalardan iborat?

8. O'quv faoliyati natijalarini hisobga olishning turlari va ularning vazifalarini ko'rsatib bering.

9. O'quvchilar faoliyatini hisobga olishning qanday metodlarini bilasiz? Ularning har biri haqida ma'lumot bering.

10. Reyting tizimi nima? U qanday afzalliklarga ega?

1-keys

Pedagogika bo'yicha yaratilgan adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, ularda "ta'lim jarayoni" tushunchasining mohiyati turlicha yoritilgan.

Ta'lim jarayoni – bu:

1. O'quvchilarga bilimlarni berib, ularda ko'nikma, malakalarni berish orqali u yoki bu darajada ularning o'zlashtirilishini ta'minlash (o'qitish)ga qaratilgan faoliyat.

2. O'quvchilar tomonidan BKMning o'zlashtirilishi (o'qishi)ni ta'minlovchi jarayonini boshqarishga yo'naltirilgan o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati (chunki o'qitish va o'qitish – ta'limning o'zaro aloqador va o'zaro shartlangan tomonlaridir).

3. O'qituvchining o'quvchilar tomonidan BKMni ongli va puxta o'zlashtirilishiga yo'naltirilib, bu jarayonda bilimlarning mustahkamlanishi, aqliy va jismoniy mehnat madaniyati elementlarini o'zlashtirish, dunyoqarashni boyitish va o'quvchilar xulq-atvorining shakllanishini ta'minlovchi rahbarligi va harakatlarning izchilligi.

4. O'quvchilarning o'qituvchi rahbarligida BKMni o'zlashtirish, qobiliyatlarini rivojlantirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga qaratilgan faol bilish faoliyati.

Savollar:

1. Ulardan qaysi biri ta'lim jarayonining mohiyatini to'la yoritadi?
2. Fikringizni qanday asoslaysiz?

Talabalarga tavsiya etiladigan manbalar:

“Pedagogika” faniga oid bir necha manbalar.

Talabalar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (jufflikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O‘qituvchining echimi

1. O‘z mohiyatiga ko‘ra barcha ta’riflar ham ta’lim jarayonining mohiyatini yoritishga xizmat qiladi. Biroq, har bir fan har bir kategoriya bo‘yicha o‘zining aniq terminologiyasiga ega bo‘lishi, tushunchalar voqea, hodisa yoki jarayonning umumiy tavsifini, ob’ekt va predmetlarga xos muhim belgilarni yoritishga xizmat qilishi zarur.

2. Keltirilgan ta’riflar asosiy tegishli jarayonga xos umumiy tavsiflar negizida tushunchani quyidagicha sharhlash maqsadga muvofiq: Ta’lim jarayoni – o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida tashkil etilgan holda ilmiy bilim, ularni amaliyotda qo‘llash ko‘nikma, malakalarini o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan pedagogik jarayon.

2-keys

Rus tili darsida o‘qituvchi o‘quvchilarga: “O‘rtog‘ingdan ko‘chirma!”, “O‘zing yoz, birovlarning daftariga qarama!”, “Obbo, ko‘chiradigan odamingni ham topibsanzmi-a! Uning o‘zi xatto ko‘chirib olishni ham qoyillata olmaydi-yu!” singari zaharxanda so‘zlar bilan bir necha bor qattiq tanbeh berdi.

Boshqa sinfda esa o‘qituvchi darsiga yo‘l-yo‘lakay, albatta, ammo ta’sirli qilib: “Bolalar bir-biringizdan berkitmanglar, bu yaxshi emas, hech kim sizlardan ko‘chirayotgani yo‘q!”, - dedi.

Savollar:

Ta’lim jarayonida individual nazorat topshiriqlarini har bir o‘quvchi mustaqil bajarishi lozim.

1. Birinchi o‘qituvchining o‘quvchilarga bu boradagi yondashuvi to‘g‘rimi? Pedagogik talabni shunday tarzda qo‘yish qanchalik to‘g‘ri?

2. Ikkinchi o‘qituvchi tomonidan pedagogik talab buzilmoqda. O‘qituvchining xatti-harakatini oqlash mumkinmi?

Talabalarga tavsiya etiladigan material:

“Pedagogik talab” va uning mohiyatini yoritishga oid materiallar.

Talabalar uchun ko‘rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1. Birinchi o'qituvchi tomonidan garchi pedagogik talab qo'yilayotgan bo'lsa-da, biroq, bu talabning yuqoridagi kabi ifodalash mumkin emas. Aslida o'qituvchining yondashuvi pedagogik talabni ifodalashi lozim. Ammo qo'pollik, qo'rslik bilan qo'yilgan pedagogik talab hech qanday tarbiyaviy ahamiyat kasb etmaydi, aksincha, ta'sir ko'rsatadi. Qolaversa, o'qituvchining yondashuvi bilan o'quvchilarda bir-birlariga nisbatan ishonchsizlik, bir-birini hurmat qilmaslik kabi sifatlar qaror topishiga zamin yaratib beradi.

2. Bir qaraganda ikkinchi o'qituvchi tomonidan pedagogik talab buzilmoqda. Ammo, o'quvchilarga nisbatan xayrixohlik, samimiylik o'quvchilarga aksincha ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining o'zlariga nisbatan xayrixohligini his etgan o'quvchilar pedagogik talabga zid ish qilmaslikka harakat qilishadi.

3-keys

Bir kuni algebra darsida, - deb o'quvchi qiz hikoya qiladi, - men darsga quloq solmay, hech narsaga e'tibor qilmay, kitob o'qib o'tirgan edim. Birdan o'qituvchi meni doskaning oldiga chaqirdi. Men buni eshitmadim, ammo orqa partada o'tirgan sinfdoshlarim mening elkamga niqtay boshlashdi. Avval bundan jahlim chiqdim va hech narsaga tushunmay atrofga alanglab qaray boshladim. Butun sinf o'quvchilari mening ustimdan kulishdi. O'qituvchi: "Nima bo'ldi?", deb so'radi. Men xotirjam holda "Bilmadim" dedim va doskaning oldiga chiqdim. O'qituvchining savolari juda yaxshi javob berdim va joyimga o'tirdim. O'qituvchi esa men u to'g'risida sinfdoshlarimga nimadir deganligim uchun ular kulishdi, deb o'ylagan bo'lsa kerak, o'sha kundan boshlab menga g'alati qaraydigan bo'ldi. Men ham bolalar nima uchun kulishganligini o'qituvchiga ochiq ayta olmadim va o'qituvchidan qochib yuradigan bo'ldim. Bu holat deyarli bir yil davom etdi. Men algebra fani asoslarini puxta o'zlashtirdim, biroq, bu fandan bo'ladigan darslarga borish men uchun azob bo'ldi".

Savollar:

1. O'qituvchining pedagogik xatosi nimada edi?

2. Bu vaziyatda o'qituvchi qanday yo'l tutishi zarur?

Talabalarga tavsiya etiladigan manbalar:

Pedagogik faoliyat, ta'limni tashkil etish va yosh xususiyatlariga oid manbalar.

Talabalar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.
3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.
4. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.
5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1. O'qituvchining pedagogik xatosi vaziyatni to'g'ri baholay olmaganligida. Avvalo, yumor yordamida vaziyatni aniqlashtirib olishi zarur edi.
2. Bu vaziyatda o'qituvchi o'quvchilarning kulgusini bartaraf etish uchun insonning diqqati bir ob'ektdan ikkinchi ob'ektga tez ko'chishini, fikrlash tezligi esa optik tezlikka nisbatan sust ekanligini, shu sababli miya tomonidan axborotlarni qabul qilishda ba'zan noqulay holatlar ro'y berishi mumkinligini tushuntirib o'tishi, nima uchun kulgu ko'tarilganligining sababini esa tanaffusda o'quvchi bilan muloqotni tashkil etgan holda aniqlab olishi mumkin edi.

4-Keys.

9 – sinf o'qituvchisi Javlonning ota-onasi o'zaro qattiq ziddiyatda edilar. Otasi muhandis, spirtli ichimlikka berilib, rafiqasini haqoratlardi. Hattoki munosabatlarini yumshatishni istab uning bu qilmishlariga chidab kelardi. Lekin o'g'li Javlon aralashib otasidan onasini taqqirlashni bas qilishini talab qiladi. Ish mushlashishgacha borib etadi.

SHundan so'ng Javlon darslarga bormay qo'yadi. Sinf rahbari shoshilincha chora ko'radi, ya'ni Javlonning otasi ishlaydigan joyga borib tushuntirish ishlarini olib boradi. SHundan so'ng oilada vaziyat asta sekin yaxshilana boradi. Ona ham, o'g'il ham o'qituvchining ota bilan suhbatlashganini bilishmaydi.

Keysni bajarish bosqchilari va topshiriqlar:

1. Keysdagi muammoni keltirib chiqargan asosiy sabablar va hal etish yo'llarini jadval asosida izohlang (individual va kichik guruhda).

Muammo turi	Kelib chiqish sabablari	Hal etish yo'llari

5-Keys.

«Ota o'z 10 yashar o'g'li bilan daladan qaytayotib, yo'l ustida tushib yotgan bir taqani ko'radi va o'g'liga deydi: Taqani ol!

- Eski taqa uchun egilib o'tiramanmi – deb gap qaytardi o'g'li. Otasi indamasdan o'zi egilib, taqani oladi-da, yo'lida davom etadi. Kun issiq edi. Bola chanqay boshlaydi. Bir oz yo'l yurganidan keyin olcha sotib o'tirgan baqqol ko'rinadi. Otasi boyagi taqani olchaga almashtirib, belbog'iga tugib oladi. O'g'liga ko'z-ko'z qilib, bir dona olchani og'ziga tashladi-da, bir donasini erga tashladi. O'g'li darrov egilib olchani oladi va chanqog'ini bostirmoqchi bo'lib og'ziga soladi. Otasi olchani ketma-ket tashlaydi. O'g'li o'n-o'n besh marta egilib, olchalarni terib olib eganidan so'ng nihoyat otasi to'xtaydi va belbog'ida qolgan olchalarni o'g'liga uzata turib deydi:
- Ko'rdingmn o'g'lim, sen taqani ko'tarib olish uchun bir marta egilishga eringan eding, olchalarni terib olish uchun o'n-o'n besh marta egilding. Bundan keyin esingda bo'lsin, agar engil mehnatni og'ir deb hisoblasang, undan battar og'iriga duch kelasan».

Bu ertakdagi pedagogik ta'sirning salbiy va ijobiy ko'rinishlarini bolalarga izohlashda o'qituvchi quyidagi savollar orqali tarbiyaviy mahorat bilan aniqladi.

Keysni bajarish bo'yicha topshiriqlar:

- otani talabi to'g'ri-mi, yoki yo'q-mi? Sababini ochib bering.
- otani bolaga mehnatdan bosh tortmaslik uchun tutgan ish usuli to'g'ri-mi? Bolaga dastlab o'z harakati bilan o'rnak bo'lib, so'ng xatosini tushuntiradi.
- bu borada sizlarnpng fikr va munosabatlaringiz qanday?

Keysni bajarish bosqchilari va topshiriqlar:

2. Keysdagi muammoni keltirib chiqargan asosiy sabablar va hal etish yo'llarini jadval asosida izohlang (individual va kichik guruhda).

Muammo turi	Kelib chiqish sabablari	Hal etish yo'llari

6- Keys:

Zamonaviy pedagogik atamalar topshiriq. Tinglovchilar keys bilan tanishadilar va pastda ko'rsatilgan jadval asosida uning echimini topadilar.

“Farmakogniziya” kafedrasida “Zamonaviy pedagogik atamalar” mavzusiga bag'ishlangan seminar -trending o'tkazildi. Seminar-trendingda Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan “metodika”, “texnologiya”, “interfaol metod”, “strategiya”, “grafik organayzerlar” kabi atamalar tahliliga alohida e'tibor qaratildi. Seminar-trendingda pedagogik texnologiyalar sohasiga doir qator izlanishlar olib borgan mutaxassis olimlar taklif etildi.

Moderator birinchi bo'lib so'z navbatini “metodika” va “texnologiya” tushunchalari mohiyatini aniqlashtirib berish uchun pedagogika fanlari doktori, professor F.F.Urmanovaga berdi. U o'z nutqida “Metodika – qat'iy ketma-ketlikka (algoritmik xarakterga), ilgari o'rnatilgan reja (qoida), tizimga aniq rioya qilish bo'lib, biror bir ishni maqsadga muvofiq o'tkazish metodlari, yo'llari majmuasi”ni, “texnologiya - bu rejalashtirilgan o'qitish natijalariga erishish jarayoni tavsifi”ni ifoda etadi, degan umumiy fikrni berdi. SHundan so'ng, “Ijtimoiy fanlar” kafedra katta o'qituvchisi A.Jabborov F.F.Urmanovaga shunday savol bilan murojaat etdi: “Domla, kechirasiz, sizningcha, metodika va texnologiyaning bir-biridan farqi nimada?”. F.F.Urmanova qisqa qilib “Metodika o'rgatadi, texnologiya faollashtiradi” degan javobni berdi. A.Jabborov javobni tushunmasdan hayron bo'lib, indamay qo'ydi. Olim unga “Nega siz javobdan qoniqmadingizmi?” savol nazari bilan qaradi, M.Alieva esa indamadi. Kafedra o'qituvchisi G.Yo'ldosheva A.Jabborovga “Nimaga tushunmaysiz, domla aytmoqchilarki, o'qitish metodikasi talabalarni faollashtira olmaydi, texnologiya esa ta'lim oluvchini faollashtirib, o'yin asosida mashg'ulotlarni qiziqarli o'tishini ta'minlaydi” deb tushuntirgan bo'ldi.

F.F.Urmanova o'z chiqishini yakunlagach, moderator so'zni pedagogika fanlari doktori, professor D.Ilesovga berdi va “zamonaviy pedagogik texnologiyalar” haqida ma'lumot berishni so'radi. D.Ilesov bugungi kunda ko'plab zamonaviy pedagogik texnologiyalar mavjudligi, ularga Aqliy hujum, B-B-B, kaskad, pinbord, klaster, zigzag, tarmoqlar, o'yinli texnologiyalar kabilar borligini aytib, ularga qisqa-qisqa izoh berdi. D.Ilesov so'zini yakunlagach, dotsent V.Ganiev unga quyidagi savol bilan murojaat etdi: “Ustoz, meni bir savol ko'p vaqtdan beri qiziqtiradi: “Texnologiya bilan interaktiv metod” tushunchasi bir narsami? Har doim ularni aralashtirib qo'llayveramiz, shu to'g'rimi?”. D.Ilesov savolga quyidagicha javob berdi: “Siz manimcha, savolni man yuqorida bir nechta texnologiyani sanab o'tganimdan kelib chiqib beryapsiz. Ularni

“texnologiya” deb aytish ham, “interfaol metodlar” deb nomlash ham mumkin” degan javobni berdi. Javobni eshitgach, V.Ganiev “unda birini qo‘llayversak bo‘lmaydimi?” degan savol nazari bilan qaradi. Unga javoban olima “Istaganigizni ishlatavering” deb javob berdi. SHu bilan D.Ilesov ham chiqishini yakunladi.

Siz nima deb o‘ylaysiz, seminar-trening oldiga qo‘yilgan maqsad to‘liq amalga oshdimi? Zamonaviy ta‘lim-tarbiya jarayoni bilan bog‘liq holda qo‘llanilayotgan tushunchalarning mohiyati etarlicha aniqlashtirildimi? Siz mazkur tushunchalarni qanday izohlagan bo‘lar edingiz? Seminar-treningda qaysi tushuncha mohiyatiga umuman e‘tibor qaratilmadi? “Metodika” va “texnologiya” tushunchalarini farqlashga doir F.F.Urmanova tomonidan berilgan javobga siz qanday munosabat bildirasiz? D.Ilesovning o‘z nutqida Aqliy hujum, B-B-B, kaskad, pinbord kabilarni texnologiya deb ishlatishi to‘g‘rimi? Z.Zaripovanning “metod” va “texnologiya” tushunchalariga nisbatan aytan fikrini qanday baholaysiz? Grafik organayzerlarni “ta‘lim vositasi”mi yoki “metod” sifatida talqin etish maqsadga muvofiqmi?

Keys echimi uchun taklif etilgan g‘oyalar taqdimoti uchun chizma namunasi

Muammo (asosiy va kichik muammolar)	Echim	Natija

7-Keys.

Kasbiy ta‘lim metodikasi bo‘yicha yaratilgan adabiyotlarni o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, ularda “ta‘lim jarayoni” tushunchasining mohiyati turlicha yoritilgan.

Ta‘lim jarayoni – bu:

1. Talabalarga bilimlarni berib, ularda ko‘nikma, malakalarni berish orqali u yoki bu darajada ularning o‘zlashtirilishini ta‘minlash (o‘qitish)ga qaratilgan faoliyat.

2.Talabalar tomonidan BKMning o‘zlashtirilishi (o‘qishi)ni ta‘minlovchi jarayonini boshqarishga yo‘naltirilgan o‘qituvchi va talabalarining birgalikdagi faoliyati (chunki o‘qitish va o‘qitish – ta‘limning o‘zaro aloqador va o‘zaro shartlangan tomonlaridir).

3.O‘qituvchining talabalar tomonidan BKMni ongli va puxta o‘zlashtirilishiga yo‘naltirilib, bu jarayonda bilimlarning mustahkamlanishi, aqliy va jismoniy mehnat madaniyati elementlarini o‘zlashtirish, dunyoqarashni boyitish va talabalar xulq-atvorining shakllanishini ta‘minlovchi rahbarligi va harakatlarning izchilligi.

4.Talabalarining o‘qituvchi rahbarligida BKMni o‘zlashtirish, qobiliyatlarini rivojlantirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga qaratilgan faol bilish faoliyati.

Keysni bajarish bo‘yicha topshiriqlar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

5. Echimni bayon eting.

ishtirokida muhokama qilinadi.

8-Keys.

Markaziy Osiyo davlatlarida individual ta‘lim usuldan qadim davrlarda unumli foydalanganlar.

Ushbu („Me‘mor“ romanining „Ustoz va shogird“) bobidan keltirilgan parchada individual ta‘lim olish uchun borgan tolibning sinovdan o‘tganligi haqida hikoyat qilingan. Zulfiqor sinovdan qanday o‘tdi.

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar: „Me‘mor“ romanining „Ustoz va shogird“ bobidan keltirilgan parcha .

Keysni bajarish bo‘yicha topshiriqlar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

5. Echimni bayon eting.

7-Keys. Kasbiy ta‘lim metodikasi darsida o‘qituvchi talabalarga: “O‘rtog‘ingdan ko‘chirma!”, “O‘zing yoz, birovlarning daftariga qarama!”, “Obbo, ko‘chiradigan odamingni ham topibsanmi-a! Uning o‘zi xatto ko‘chirib olishni ham qoyillata olmaydi-yu!” singari zaharxanda so‘zlar bilan bir necha bor qattiq tanbeh berdi.

Boshqa sinfdan esa o‘qituvchi darsiga yo‘l-yo‘lakay, albatta, ammo ta‘sirli qilib: “Talabalar bir-biringizdan berkitmanglar, bu yaxshi emas, hech kim sizlardan ko‘chirayotgani yo‘q!”, - dedi.

Talabalarga tavsiya etiladigan material:“Pedagogik talab” va uning mohiyatini yoritishga oid materiallar.

Keysni bajarish bo‘yicha topshiriqlar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Manbalar asosida muammoning echimini toping.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko‘proq dahldor bo‘lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga harakat qiling.

5. Echimni bayon eting.

9-keys

Sobir o‘rta maktabning 9-sinfini tamomladi. SHahodatnomasida “uch” baholar ko‘p bo‘lganligi, salbiy xulqqa egaligi sababli, Sobir hech bir kasb-hunar kollejiga qabul qilinmadi. Har bir kollejning rahbari Sobirni boshqa akademik litsey va kasb-hunar kollejiga kirishini tavsiya etdi. Biroq, Sobirning ota-onasi

har gal o'g'illarini o'zlari yashaydigan tumandagi kasb-hunar kollejida ta'lim olishini, shundagina uni nazorat qilib turishlari mumkinligi aytishardi.

Savollar:

1. Ayting-chi, kasb-hunar kollejarining rahbarlari Sobirni o'qishga qabul qilmaslikka haqlimlar?
2. Sobirning ota-onalari-chi?
3. Ayni vaziyatda Sobirning qanday huquqlari buzilyapti?

Talabalarga tavsiya etiladigan manbalar:

“Inson huquqlari deklaratsiyasi”, “Bola huquqlari haqida”gi Konvensiya, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni.

Talabalar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

1. Talaba sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

2. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

3. Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

4. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

Kasb-hunar kolleji rahbarlari ijtimoiy xavf bo'lmagan holda “uch” bahoga o'qiganligi va xulqida salbiy holatlar ko'zga tashlanishi uchungina Sobirni o'qitishga qabul qilmaslikka haqli emaslar. Ular shaxsning bilim olishga bo'lgan huquqini poymol etishgan. Qolaversa, kasb-hunar kollejarida ta'lim olish majburiy-ixtiyoriy xarakterga ega. SHu sababli Sobir va uning ota-onasi kasb-hunar kollejini o'zlari tanlay oladi.

Bordi-yu, kollejga qabul qilish sinov, imtihonlar asosida olib borilsa va Sobirning o'zi ularga puxta tayyorlanmaganligi sababli sinovdan o'ta olmasa, u holda ana shu kasb-hunar kollejiga qabul qilinmaydi.

Bu vaziyatda Sobirning bilim olish huquqi (O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonunining 4-moddasi) poymol etganliklari sababli kasb-hunar kollejarining rahbarlari ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

VII.MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Tinglovchilarning mustaqil ishi o'rganilayotgan mavzu yuzasidan ma'lumotlarni axborot texnologiyalarining imkoniyatlaridan keng foydalangan xolda yig'ish, olingan ma'lumotlarni mustaqil ravishda ishlab chiqish, tahlil qilish va amaliyotda qo'llay olishdan iborat bo'lib, uning shakllari turli ko'rinishda bo'lishi mumkin. Mustaqil ishga mo'ljallangan mavzular quyida keltirib berilgan.

Tinglovchilarning mustaqil ishiga shuningdek, bitiruv malakaviy ishlarini bajarilishi borasida olib boradigan faoliyati ham kiradi.

Mustaqil ishni bajarish natijalari baholanadi. Uyga vazifalarni bajarish, qo'shimcha darslik va adabiyotlardan yangi bilimlarni mustaqil o'rganish, kerakli ma'lumotlarni izlash va ularni topish yo'llarini aniqlash, internet tarmoqlaridan foydalanib ma'lumotlar to'plash va ilmiy izlanishlar olib borish, mustaqil ravishda ilmiy manbalardan foydalanib ilmiy maqola va ma'ruzalar tayyorlash kabilar tinglovchilarning mashg'ulotlarda olgan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi.

Mustaqil ta'lim mavzulari

- 1.O'zbek pedagogikasida ma'rifiy qadriyatlar. Ma'rifat va uning mohiyati.(5 soat)*
- 2.Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta'lim-tarbiya (ayrim mamlakatlar misolida). (5soat)*
- 3. Pedagogik mahoratning mohiyati va tuzilishi. Pedagogik faoliyat funksiyalari va pedagog shaxsiga qo'yilgan talablar. (5 soat)*
- 4. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi qonunlari ta'lim tizimini boshqarish haqida. (5soat)*
- 5. Ta'lim tizimini boshqarish organlarining vakolatlari. Ta'lim muassasasini boshqarish.(6soat)*

VIII. TEST

Darajali testlar

1. Rasmda berilgan ukituvchining dars utish usulini aniqlang.

1		Avtoritar	2
		Demokratik	3
		Liberal	1

2

3

2. Rasmda berilgan “pedagog-talaba(lar)” munosabatining tashkil etilishini ta’minlovchi ta’limiy xarakterdagitexnologiya nomini aniqlang?

	<i>N_o</i>	<i>Ta’lim texnologiyalari turlari</i>
	A	Kompyuterli ta’lim
	B	Erkin ta’lim
	C	Hamkorlik ta’limi
	D	An’anaviy ta’lim
	E	Dasturlashtirilgan ta’lim
	K	Tabaqalashtirilgan ta’lim

To’g’ri javob: S Hamkorlik ta’limi

3. Kadrlar tayyorlash milliy modeliga keltirilgan ta’riflar bilan juftlang.

1	SHaxs	A	Malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo’lib, ta’limning barcha turlarini, davlat ta’lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko’rsatish muhitini o’z ichiga oladi;
2	Davlat va	B	Kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub’ekti va ob’ekti, ta’lim sohasidagi

	jamiyat		xizmatlarning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi;			
3	Uzluksiz ta'lim	S	Ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilishning kafillari;			
4	Fan	D	Uzluksiz ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimi barcha uchun ochiq bo'lishini va hayot o'zgarishlariga moslashuvchanligini ta'minlaydi.			
5	Ishlab chikarish	E	YUqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi vaulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi; Ishlab chiqarish kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuning dekularning tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi,			
javob		1- b	2-s	3-a	4-e	5-d

4. Ta'lim metodlarining tarkibiy qismlari bilan juftlang.

1	Ko'rgazmali metod	A	Faxriy erliklar berish eki ogoxlantirish		
2	Amaliy metod	B	Ma'ruza, suxbat, xikoya		
3	Og'zaki metod	S	Mashq, instruktaj, laboratoriya		
4	Ragbatlantirish va tanbex berish	D	Tabiiy namunalalar, ilyusturatsiya, demontstratsiya		
javob		1- d	2-s	3-v	4-a

5. Pedagogika faninng asosiy kategoriyalarini berilgan ta'riflar bilan juftlang

1	Ta'lim	A	Ta'lim-tarbiya natijasida olingan va tizimlashtirilgan bilim, xosil kilingan kunikma va malakalar xamda tarkib topgan dunyokarashlar majmui.		
2	Tarbiya	B	Maxsus tayyorlangan mutaxassis raxbarligida shaxsni bilim kunikma va malaka bilan kurollantirish.		
3	Ma'lumot	S	Avtomatlashgan, urganib kolingan, muayyan usul bilan bexato bajariladigan xarakatdir.		
4	Malaka	D	SHaxsda muayyan jismoniy, ruxiy, axloviy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga karatilgan amaliy pedagogik jarayon.		
Javob		1-b	2-d	3-a	4-s

6. Ta'lim metodlarini ularning turlari bilan juftlang.

1)	og'zaki bayon qilish metodlari	a)	namoyish, tasvirlash, ekskursiya
2)	ko'rgazmali metodlar	b)	mashq, laboratoriya, amaliy ishlar
3)	amaliy metodlar	c)	“Klaster”, “Venn diagrammasi”, “Debat”
4)	interfaol metodlar	d)	hikoya, tushuntirish, suhbat, ma'ruza

7. Dars turlarini xususiyatlari bilan juftlang.

1	Yangi bilimlarni o'rganish darsi	A	Mavzu va ko'zlangan maqsad aytilib, yangi o'quv materiali bayon etiladi va o'quvchilarning mustaqil ishlashi uyushtiriladi, uyga topshiriqlar beriladi, o'quv materialini o'zlashtirish oson hollarda o'tkaziladi.
2	O'tilgan materialni mustaxkamlash darsi	B	Bu ukuv dasturining ma'lum bir kismi utib bulganidan keyin utiladigan dars.
3	Ta'lim oluvchilarning bilim kunikma va malakalarini tekshirish darsi darsi.	S	darlarda mavzu, bo'lim yuzasidan og'zaki savol-jaoblar, test yordamida yozma yoki grafik usulda tekshirish ishlari o'tkaziladi
4	Takroriy-umumlashtiruvchi dars	D	Oldin o'rganilgan materiallar yuzasidan o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkaziladi, bilimlar esga solinadi, faktlar va natijalar o'quvchilarning xotirasida mustahkamlanadi
Javob	1- a	2-d	3-s 4-b

8. Ta'lim va tarbiya turlariga mos rakamlarni aniklang va jadvalning ung tomoniga yozing,

1)Iktisodiy, 2)Masofaviy, 3)Ekologik, 4)Muammoli 5)Mexnat, 6) Dasturli 7)Innovatsion, 8)Xukukiy, 9) Fikr 10)Individual

<i>Ta'lim va tarbiya turlari</i>	<i>Javob raqamlari</i>
Ta'lim	2,4,6,7,10
Tarbiya	1,3,5,8,9

9. Iqtisodiy va mexnat tarbiyasiga taalukli fazilatlariga mos rakamlarni jadvalning ung tomoniga yozing,

1)Tejamkorlik 2) tadbirkorlik 3)ishchanlik 4)ishbilarmonlik 5)faollik 6)sarf 7)mexnatsevarlik 8)isrof 9)chakkon 10)mulk

<i>Tarbiya turlari</i>	<i>Javob raqamlari</i>
Iktisodiy tarbiya	1,2,4,6,8,10
Mexnat tarbisi	3,5,7,9

10. Ta'lim metodlariga mos raqamlarni aniqlang va mos rakamlarni jadvalning javob rakamlari kismiga yozing.

1) Ma'ruza 2) Namoyish 3) Suxbat 4) Amaliy mashk 5) Diagrammalar 6) Labarotoriya 7) Tasviriy 8) Xikoya 9) Sxematik materiallar 10) Mashk kildirish

<i>Ta'lim metodlari</i>	<i>Javob raqamlari</i>
Ogzaki bayon kilish	1,3,8
Kurgazmalilik	2,5,7,9

11. Quyidagi berilgan fikrning qaysilari to'g'ri

- A) Metod - bu grekcha suzdan olingan bulib uslub demakdir.
 B) Mustakil ta'lim - bu insonning uzi tanlagan vositalar va adabiyotlar yordamida ajdodlar tajribasini, fan va texnika yutuklarini urganishga yunaltilgan shaxsiy xarakterlar jarayoni.
 S) Metod – yunoncha “yul” degan suzdan paydo bulib, tadbik kilish ma'nosini anglatadi.
 D) Mustakil ta'lim – ta'lim jarayonini samarali tashkil etish jarayoni xisoblanadi.
 E) Dars - ta'lim jarayonining asosiy shakli.

A	B	S	D	E
yuk	xa	xa	yuk	xa

12. Quyidagi berilgan xarakterlar qaysi tarbiya metodlariga xosligini ajrating va mos raqamlarni jadvalning javob rakamlar qismiga yozing.

- 1)Urnak kursatish 2) Tushuntirish 3) Suxbat 4) Namoyish etish 5) Ma'kullash
 6)Ogoxlantirish 7) Misol keltirish

<i>Tarbiya metodlari</i>	<i>Javob raqamlar</i>
Ogzaki	2,3
Ko'rgazmali	4
Amaliy namuna	1,7
Ragbatlantirishvajazo	5,6

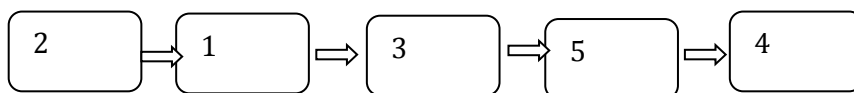
13. Quyida berilgan fikrlarning qaysilari to'g'ri?

- A) Ta'lim metodlari: og'zaki, amaliy, ko'rgazmali
 B) Dars- o'quv jarayonining asosiy shakli.
 S) Ko'razmali metod ta'limda muhim emas
 D) Ta'lim jarayoni chegaralanmagan.

Javob: A;B

14. Aralash darsining ketma-ketligini ifodalangan holda tegishli raqamlarni kataklarga yozing.

- 1) Yangi materialni bayon kilish, ma'ruza va suxbat 2)Uy vazifalarini surash va tekshirish 3) Yangi materialni mustaxkamlash, mashk kildirish, kitob bilan ishlash 4) Uy vazifasini topshirish 5)Bilim, kunikma va malakalarini tekshirish va baxolash

15. Ta'lim jarayonini bir tizim deb qaraydigan bo'lsak, uni tashkil etuvchi elementlarni sxemada ifodalang.

1)aniq maqsadlar2) nazorat va baholash 3)ta'lim beruvchi 4)o'quv maqsadi 5)ta'lim oluvchi 6)ta'lim metodi7)ta'lim mazmuni8)ta'lim shakli 9)ta'lim vositalari.

Javob:

4	1	3	5	7	6	8	9	2
---	---	---	---	---	---	---	---	---

16. Tushirib qoldirgan so'zlarni yozing.

1) o'qitishning asosiy shakli hisoblanadi.
2).....pedagogning yutuqlariga kafolat beradigan, aniq ishlab chiqilgan va qat'iy ilmiy loyixalashtirilgan, takrorlana oluvchi pedagogik harakatlar tizimidir.

Javob: 1)Dars ; 2)Pedagogik texnologiya;

17.Berilgan fikrlarning qaysilari to'g'ri?

A) Ta'lim, tarbiya, ma'lumot pedagogika fanining asosiy kategoriyalari xisoblanadi.
B) Pedagogik texnologiya passiv metodlar katoriga kiradi.
S) Ta'lim ikki yoklama jarayon sanaladi.
D) Ta'limning ogzaki metodi aktiv metodlardan biri xisoblanadi.

Javob: A;S;

18. O'qituvchining kasbiy refleksiyasi asosida pedagogik maxoratining rivojlanishi ketma-ketligini belgilang.

1.Uz-uzini anglashi 2.Uz-uzini bilishi 3.uz-uzini nazorat kilish 4. Uz-uzini belgilash 5.uz-uzini rivojlantirish.

Javob: 2,1,4,5,3.

19. Yangi bilimlarni o'rganish darsiningstrukturaviy tuzilishini ketma-ketligini belgilang.

1.Tashkiliy qism. 2. YAngi o'quv materialini bayon qilish va mustakamlash. 3. Uyga topshiriq berish. 4. Darsni yakunlash 5. Talabalar bilan salomlashish

Javob:5;1;2;3;4

20. Umumiy yoki aralash darsining strukturaviy tuzilishini ketma-ketligini belgilang.

1. Tashkiliy qism. 2. Darsni yakunlash 3.Uyga berilgan topshiriqni tekshirish. 4. O'quvchilar bilimini og'zaki (yakka tartibda) tekshirish. 5. YAngi o'quv materialini mustahkamlash. 6. YAngi o'quv materialini bayon qilish. 7. Uyga topshiriq berish.

Javob:1;3;4;6;5;7;2

21. Sinash-tekshirish darsining strukturaviy tuzilishini ketma-ketligini belgilang.

1. O‘qituvchining topshirig‘ini tekshirish. 2. Tashkiliy qism 3. O‘quvchilarning savollariga javobberish. 4. O‘quvchilarning topshiriqlarini bajarishni tekshirish. 5. Bajarilgan ishlarni o‘qituvchiga topshirish. 6. Uyga topshiriq berish. 7. Darsni yakunlash.

Javob:

22. Uzlüksiz ta‘lim turlarini ketma-ketlik asosida joylashtiring.

Ta‘lim turlari	raqamlar
Maktabgacha ta‘lim	
Maktabdan tashqari ta‘lim	
Umumiy o‘rta ta‘lim	
kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash	
o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi	
Oliy o‘quv yurtidan keying ta‘lim	
Oliy ta‘lim	

Javobi:

Ta‘lim turlari	raqamlar
Maktabgacha ta‘lim	1
Maktabdan tashqari ta‘lim.	7
Umumiy o‘rta ta‘lim	2
kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash	6
o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi	3
Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta‘lim	5
Oliy ta‘lim	4

23. Quyidagi berilgan fikrlarning qaysilar to‘g‘ri bo‘lsa “ha” noto‘g‘ri bo‘lsa “yo‘q” so‘zlarini quying.

- 1) Metod- maqsadga erishish yo‘li hisoblanadi
- 2) Dars-o‘qitish jarayonining asosiy shakli hisoblanadi.
- 3) Ko‘rgazmali metod- faqat seminar mashg‘ulotlarida qo‘llaniladi
- 4) Pedagogik texnologiya – ta‘limni samaradorligini oshirish uchun xizmat qiladi.
- 5) Interaktiv metodlar- talabalar bilish faoliyatini susaytiradi.

Javob:

1	2	3	4	5

24. To‘g‘ri fikrlarni aniqlang. Javoblar jadvaliga “ha” yoki “yo‘q” so‘zlarini yozing

- 1) Nazoratning asosiy shakllariga og‘zaki so‘rov va testlar kiradi
- 2) O‘quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish sifatini nazorat etish uchun qisqa turdagi dars tahlili qo‘llaniladi.
- 3) Darsning ta‘limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi maqsadlari mavjud.
- 4) Respublikasida ta‘lim sohasidagi islohotlarning asosiy maqsadi insonni har

tomonlama rivojlantirish va kamol topishidir

Javob:

1	2	3	4
yo‘q	yo‘q	ha	ha

25. O‘quvchilarning o‘quv faoliyatini nazorat qilish metodlariga berilgan ta’riflar bilan juftlang.

1	Og‘zaki tekshirish	A	O‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini nazorat qilish va baholashning eng samarali usullaridan biri bo‘lib, ularning ijodiy qobiliyatlarini baholash imkonini beradi. Unga ko‘ra o‘qituvchi alohida mavzu yoki o‘quv dasturining ma’lum bo‘limini o‘tib bo‘lganidan so‘ng o‘quvchilarning bilimlarini nazorat qilish va baholashni tashkil etadi.	
2	YOzma tekshirish	B	Bu metod bilimlarni nazorat qilish va baholashning ancha keng tarqalgan an’anaviy usullaridan biridir. Tekshirish chog‘ida o‘qituvchi o‘quvchilarga o‘rganilgan mavzuning mazmunidan kelib chiqib, savol-javob usuli asosida amalga oshiriladi. Bu turdagi tekshirish ma’lum kamchiliklarga ham ega: ko‘p mehnat sarflanadi; dars mobaynida 3-4 nafar o‘quvchiningina bilimini tekshirish mumkin	
3	Amaliy topshiriqlarni bajarishga asoslangan tekshirish	S	Bu tekshirish o‘qituvchiga o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga munosabatlarini, materialni qanchalik o‘rganganliklarini, uy vazifalarini bajarishdagi mustaqilliklarini aniqlashga imkon beradi.	
4	Uy vazifalarini tekshirish	D	Amaliy harakatlar (sport, mehnat harakatlari)ning to‘g‘riligini kuzatish yoki olingan natijalarga tayanishdan iborat bo‘ladi	
Javob:	1-	2-	3-	4-
Javobi:	1-B	2-A	3-D	4-S

26. Sinf-dars tizimining asosiy o‘ziga xos jihatlarini aniqlang va javoblar jadvaliga “ha” yoki “yo‘q” so‘zlarini yozing.

A.Sinf-dars tizimi deyarli bir xil tarkib, yosh va tayyorgarlik darajasidagi tahsil oluvchilar ishtirok etadi; ta’lim-tarbiya jarayoni o‘zaro bir-biriga bog‘liq bo‘lmagan alohida-alohida qismlardan tashkil topadi.

B.Sinf-dars tizimida har bir dars o‘quv rejasida kirgan ammo ma’lum bir o‘quv predmeti dasturiga oid bo‘lmagan mavzuga bag‘ishlangan bo‘ladi.

D. Kasbiy ta’lim darslariga o‘qituvchi, muhandis-pedagog, yo‘riqchi, tajribali mutaxassis kabilar rahbarlik qilishi mumkin.

S.Tahsil oluvchilar reproduktiv darajadagi o'quv-bilish faoliyatiga ishtirok etadilar.

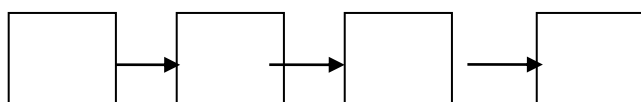
E.O'zaro hamkorlik faoliyatini amalga oshirishga qulay sharoit yaratilganligi.

Javobi:

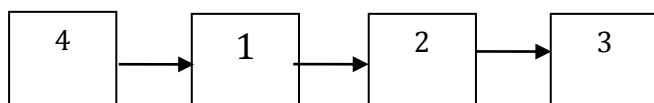
A	B	D	S	E
Yo'q	Yo'q	Ha	Yo'q	Ha

27. Mashq bajarishni tashkil etish bosqichlarini ifodalangan holda tegishli raqamlarni kataklarga yozing.

1) topshiriqni bajarish ketma-ketligini ko'rsatishi; 2) o'qituvchi nazorati ostida o'quvchilar tomonidan o'quv harakatining dastlabki bajarilishi; 3) zarur ko'nikma va malakalar shakllanishida o'quv harakatlarning ko'p bora takrorlanishi; 4) o'qituvchining faoliyat maqsadi va mazmunini tushuntirishi;

Javobi

28. Ta'lim maqsadi, o'quv axborotlari, o'qituvchi va o'quvchilarning ta'limiy faoliyatlari, o'qitish shakllari, pedagogik muloqot vositalari, shuningdek, ta'lim jarayonini boshqarish usullari. Ular ... sanaladi.

- ta'limning tarkibiy elementlar;
- ta'lim tamoyillari;
- ta'lim konsepsiyaari;
- ta'lim nazariyalari.

29. O'quvchilarning o'quv faoliyatini nazorat qilish shakllarini juftlang.

1	Ommaviy (frontal) shakli	A	o'quvchilarning ma'lum bir qismi nazorat qilinadi. O'qituvchi tomonidan o'quvchilar guruhiga vazifa beriladi va uni guruh muayyan vaqt oralig'ida bajaradi;
2	Guruhli	B	o'qituvchi o'quvchilarga materialning ma'lum bir hajmi bo'yicha savol beradi, o'quvchilar unga qisqacha javob qaytaradilar
3	Individual	S	individual nazoratni ommaviy va guruhli shakllar bilan birlashtirishni taqozo etadi
4	Uyg'unlashtirilgan (kombinatsiyalangan)	D	har bir o'quvchining bilim. ko'nikma va malakalari darajasini mukammal tashxislash uchun foydalaniladi;
5	O'z-o'zini nazorat qilish	E	ta'lim jarayonida ichki qaytar aloqani yuzaga keltirishga xizmat qiladi va psixologik mezonlarga asoslanadi. Uning samaradorligi o'qituvchining kasbiy mahoratiga bog'liq bo'ladi

Javob:	1-	2-	3-	4-	5-
Javobi:	1-B	2-A	3-D	4-S	5-E

30. O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish va tashxislash tamoyillari bilan juftlang.

1	Xolislik (ob'ektivlik)	A	nazorat ta'lim jarayoni ning barcha bosqichlarida – bilimlarning o'zlashtiri lishi ularni boshlang'ich idrok etishdan to amalda qo'llashgacha bo'lgan davrlar o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjud bo'lishini anglatadi		
2	Tizimlilik	B	tashxis testlari (topshiriqlari, savollari), tashxis jarayoni mazmunining ilmiy asoslanganligi, pedagogning barcha ta'lim oluvchilarga do'stona munosabati hamda bilim, ko'nikma, malakalarni baholashdan aniq maqsadning ko'zlanganligi kabi talablardan iborat		
3	Oshkoralik	S	barcha ta'lim oluvchilarni aynan bir xil mezonlar bo'yicha ochiq sinovdan o'tkazishni anglatadi. Tashxis jarayonida belgilanadigan har bir o'quvchining reytingi oshkora xarakter kasb etadi. Oshkoralik tamoyili, shuningdek, baholarni e'lon qilish va motivatsiyalashni talab etadi		
Javob:		1-v	2-a	3-s	

IX.GLOSSARIY

Termin	O‘zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
3D virtual muhit	Bu onlayn 3D muhit bo‘lib, unda foydalanuvchilar o‘zaro yoki atrof muhit bilan muloqotga qirishishi uchun personaj yoki avatlarni nazorat qilishadi.	3D virtual world An online 3D environment in which users control a character or avatar to interact with each other and with the surrounding environment.
Akademik amaliyot	oliyta’lim sohasidagi akademik xodimlar (kadrlar)ning jamoaviy ma’sulyatlari, aynan (xususan) fan, maxsus tadqiqot/stipendiya fani, akademik boshqaruv faoliyatlarini ta’lim berish, o‘qitish (o‘rgatish) va umumlashtirish (axborot berish) uchun va, ba’zilar uchun, xizmat talablari uchun ma’sulyatlarini aks ettirish (ifodalash) uchun ishlatiladigan atama.	Academic practice A term used to describe the collective responsibilities of academic staff in higher education, namely those for teaching, learning and communicating the subject, discipline-specific research/scholarship, academic management activities and, for some, service requirements.
Yo‘l ochib (imkoniyat) beruvchi kurs	noan’anaviy shaxslar, odatda keksalar, talabalar, uchun oliy ta’limga yo‘l ochib beruvchi kvalifikatsiya	Access course A qualification for non-traditional, usually mature, students, as a route into higher education.
Akkreditatsiya	talab etiladigan (zaruriy) standartlarga javob beradi(gan) deb sertifikatlashtirilgan (masalan, akkreditatsiyadan o‘tgan dastur muayyan standartlar yoki mezonlarga javob beruvchi sifatida tashqi (vakolatli) organ tomonidan tasdiqlangan dasturdir.	Accreditation Certified as meeting required standards (e.g. an accredited programme is one that has been approved by an external body as meeting certain standards or criteria). Achieving approach to learning See strategic approach.
Erishish (yoki yutuq)	vazifa(masala) da o‘zib ketish xoxishi (masalan,	Achievement motivation Adesire to succeed at a task

motivatsiyasi	vazifa(masala) qiziqish uyg'otmagan hollarda ham oliy darajalar, yuqori natijalarni qo'lga kiritish) (shuningdek tashqi motivatsiya va ichki motivatsiyaga ham qarang).	(e.g. obtaining high grades, even when the task does not inspire interest) (see also extrinsic motivation, intrinsic motivation).
Tashqi motivatsiya	darajalarni qo'lga kiritgan, tashqi mukofotlar bilan taqdirlangan talabalarga aloqador bo'lib, u(talaba)larning o'zgarlar tomonidan ma'qullanishi yoki ma'qullanmasligini bildiradi. (shuningdek erishish (yoki yutuq) motivatsiyasi va ichki motivatsiyaga ham qarang	Extrinsic motivation Typifies students who are concerned with the grades they achieve, external rewards, and whether they will gain approval from others (see also achievement motivation, intrinsic motivation).
Ichki motivatsiya	muammolar, murakkab vazifa va masalalarni hal qilishni xush ko'radigan, fanni o'zlashtirishni ho'xlaydigan, qiziquvchan va o'rganishni ho'xlaydigan talabalarni bildiradi. (shuningdek erishish (yoki yutuq) motivatsiyasi va tashqi motivatsiyaga ham qarang).	Intrinsic motivation Typifies students who enjoy a challenge, want to master a subject, are curious and want to learn (see also achievement motivation, extrinsic motivation).
Ta'limga muayyan maqsadga erishish jihatidan yondashish	Strategik yondashuvga qarang	Achieving approach to learning. See strategic approach.
Ta'limga strategik yondashuv	qo'yilgan vazifa ehtiyojlariga qarab o'z o'qish uslubini moslashtirib oladigan talabalarni bildiradi. Bunda ko'zlangan maqsad vazifaning real maqsadiga nisbatan tashqi hisoblanadi, chunki u ular o'qishda yuqori natijalarni ko'rsatayotganligi uchun emas, balki o'zlari	Strategic approach to learning Typifies students who adapt their learning style to meet the needs of the set task. Intention is external to the real purpose of the task, as it focuses on achieving high marks for their own sake, not because they indicate high levels of

	uchun yuqori baholarni olishga yo'naltirilgan. U shuningdekta'limga muayyan maqsadga erishish jihatidan yondashish nomi bilan ham ma'lum.	learning. Also known as the achieving approach.
Hatti-harakatni o'rganish	Real loyixalar bilan guruxlar yordamida ta'lim olish xarakati	Action learning An approach to learning involving individuals working on real projects with the support of a group (set) which meets regularly to help members reflect on their experience and to plan next actions.
Hatti-harakatni tadqiq etish	O'z amaliyoti asosida tadqiqotlar o'tkazish	Action research Researching one's own practice in a cyclical manner. See Chapter 28, Case study 1.
Faol o'rganish	O'quv jarayonini izchil o'rganish	Active learning A process of engaging with the learning task at both the cognitive and affective level.
Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi	– kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilishdir, ya'ni, Respublikaning demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyat qurish yo'lidan izchil ilgarilab borish; mamlakat iqtisodiyotida tub o'zgarishlarning amalga oshirilishi, respublika iqtisodiyoti, asosan xom ashyo yo'nalishidan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish yo'lga izchil o'tayotganligi, davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lim ustivor-ligini qaror toptirish, milliy o'zlikni anglash-ning o'sib borishi, boy milliy madaniy-tarixiy	National training programm - to make a radical reform of the system of training, the democratic state of the Republic and the steady progress towards the construction of a just civil society; the implementation of fundamental changes in the economy of the country, the national economy, particularly in the direction of raw materials through the path of production of competitive products, the establishment of the rule of the benefit of the state social policy and education, the rich ethnic, cultural and historical tradition and heritage of the attention of the authority and

	<p>an'analarga va xalqi-mizning intellektual me-rosiga hurmat uyg'otish, respublikaning jahondigi mavqei va obro'e'tiborini mustahkamlanib borishigi erishish.</p>	<p>position of respect in the world to go from strength to strength.</p>
<p>Kadrlar tayyorlashning milliy modeli</p>	<p>SHaxs – kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub'ekti va ob'ekti ta'lim sohasidagi xizmatlaning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi.</p> <p>Davlat va jamiyat – ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimining faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishni amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlash va ularni qabul qilib olishning kafolatlari.</p> <p>Uzluksiz ta'lim – malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi bo'lib, ta'limning barcha turlarini, davlat ta'lim standartlarini, kadrlar tayyorlash tizimi tuzilmasi va uning faoliyat ko'rsatish muhitini o'z ichiga oladi.</p> <p>Fan – yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiquvchi</p> <p>Ishlab chiqarish – kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuningdek, tayyorgarlik sifati va nisbatan qo'yiladigantalablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnik jihatidan</p>	<p>National training model - its main components are as follows;</p> <p>Person - The training system subjects and objects in the field of consumers and implementation of their services.</p> <p>The state and society - education and training system regulating the activities to monitor and guarantee the preparation and adoption</p> <p>Continuous education - training base of qualified competitive staff, include all types of education, state educational standards, as well as the structure of the system retraining.</p> <p>Science - training and development of highly qualified specialists using modern educational and information technologies.</p> <p>Production- The need for personnel as well as quality of training and basic requirements of the customer in terms of financial, logistical training system</p>

	ta'minlash jarayonining qatnashchisi.	participants.
Ta'lim texnologiyalari	- bu o'qituvchi (tarbiyachi)ning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida talaba(talaba)larga muayyan sharoitda ta'sir ko'rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jarayonidir.	Educational Technology - this trainer, education of students affect their particular circumstances, and it will act as a pre-defined intensive process of formation.
Texnologiya	- yunoncha "tehne", ya'ni "mahorat", "san'at" va "logos" - "fan", degan so'zlardan olingan. Uning yordamida manbalarda sifat o'zgarishlar ro'y beradi. Texnologiya - biror ishda, mahoratda, jarayonda, san'atda qo'llaniladigan yo'llar, uslublar to'plamidir (talqinli lug'at).	Technology - is the Greek word "technical," that is the "master" and "Logos" - "science". Changes as sources. Research, technology, skills and techniques used in the process, a set of methods.
Texnologiyani o'rganish -	axborotlarni o'zlashtirish-da ob'ekt haqidagi umumiy ma'lumotlarni bir tizim-ga keltirib axborotga aylantirib olgandan keyin axborotlar orasidagi o'zaro aloqadorlik qonuniyatlarini ochish jarayoni. Ana shu qonuniyatlar axborot-lar yig'ish, tizimlash, qayta ishlash va uzatish kabi bosqichlarni bosib o'tishga to'g'ri keladi va ular orqali rejalashtirilgan natijalarga erishi-ladi. Bu jarayon axborot-larni o'zlashtirishning texnologik bosqichi deyiladi. Asosiy tushunchalar: Innovatsiya, xususiy yangilik, diagnostika, qoliplashtirish, o'qituvchning	Learning technology - general information about the development of the information object after receiving information brought into the process and interconnection of between informational laws. Basic concepts: innovation in the private diagnostics, innovation educational activities, axiology, acmiology, creativity, reflection.

	innovatsion faoliyati, aksiologiya, akmiologiya, kreativlik, refleksiya.	
Innovatsiya –	yangilanishni, o‘zgarishni amalga joriy etish jarayo-ni va faoliyati. (inglizcha <i>innovatsion</i> – kiritilgan yangilik, ixtiro). Ilmiy texnika yutuqlari va ilg‘or tajribalarga asoslangan texnika, texno-logiya, boshqaruv va meh-natni tashkil etish kabi sohalardagi yangiliklar, shuningdek, ularning turli sohalari va doiralarida qo‘llanishini aks ettiradi	Innovation - Updating. Change in process of activity. Updating on the basis of scientific and technical achievements and advanced experience in the field of engineering, technology, management, news, as well as their different reflection.
Konsepsiya –	maqsadga etishishning xomaki rejasi mazkur sohada mavjud qonuniyatlar bilan asoslab berilgan bosqich konsepsiya yoki ilmiy asoslangan taxmin deyiladi.	Concept - the purpose of drawing up the plan with the current legislation in this area is the concept stage
Ixtiro qilish	- ya’ni yangilik yaratish	Invent - the creation of innovation
Ixtiro	– yangicha g‘oya, texnik echim bo‘lib, amaliyotda texnika-ning istalgan sohasidagi muayyan muammoni hal qilish imkonini beruvchi ijodiy faoliyat mahsuli.	Invention - new ideas and technical solutions, creative product that allows to solve the specific problem.

I. Maxsus adabiyotlar

I. O‘zbekiston Respublikasi Qonunlari:

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni. T. «O‘zbekiston», 1997. 29 avgust. -7 bet.

2. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. T. 1997. 29 avgust. 9-10 bet.

II. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va Qarorlari:

3. «Bozor islohotlarini chuqurlashtirish va iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish sohasidagi ustuvor yo‘nalishlar amalga oshirilishini jadallashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida» O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori. «Xalq so‘zi» gazetasi, 2005 yil, 15 iyun.

III. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarorlari:

4. Islom Karimov. «Erishilgan yutuqlarni mustaxkamlab, yangi marralar sari izchil xarakter qilishimiz lozim». O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisi Senatidagi 2005 yil yakunlariga bag‘ishlangan ma‘ruzasi. 10 fevral, 2006 y.

5. O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish natijalari. Vazirlar Mahkamasining qarori. «Halq so‘zi» gazetasi, 16.04.2005

6. «O‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi tizimi uchun darsliklar va o‘quv adabiyotining yangi avlodini yaratish to‘g‘risida» O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi 341-sonli Qarori.

7. «2010 yilgacha bo‘lgan davrda o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi tizimi pedagog va muxandis pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish dasturi» O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 4-oktyabrdagi 400-sonli Qarori.

IV. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari:

8. Karimov I.A. «Mamlakatimiz taraqqiyotining qonuniy asoslarini mustahkamlash faoliyatimiz mezonini bo‘lishi darkor». O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisi Senatining beshinchi yalpi majlisidagi ma‘ruzasi. Xalq so‘zi. 2006 yil 25 fevral.

9. Karimov I.A. Bizning bosh maqsadimiz – jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir. T.: «O‘zbekiston», 2005.- 96

10. Karimov I. A. O‘zbekistonda demokratik o‘zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy yo‘nalishlari.- «Turkiston», 2002 yil 31 avgust.

11. Karimov I.A. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. T., «O‘zbekiston», 2000 y.3-9 bet.

12.Karimov I.A. O'z kelajagimizni o'z qo'limiz bilan qurmoqdamiz. T., «O'zbekiston» 1999 y.11-15 bet.

13.Karimov I.A. Erishilgan yutuqlarni mustahkamlab, yangi marralar sari izchil harakat qilishimiz lozim. Xalq so'zi, 2006 yil 11 fevral.

V. Asosiy adabiyotlar:

1. Ibragimov X, Abdullaeva SH. Pedagogika nazariyasi. T., 2008 yil.
- 2.Hoshimov K.,Nishonova S. Pedagogika tarixi T., 2005 yil.
3. Mavlonova R, O.To'raeva O, Xoliqberdiev K. Pedagogika darslik. T.,2001 yil.
4. Tojiboeva D, .Yuldashev A, Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi (darslik)lotin T.,2009 yil.
5. Omonov X.T, Xo'jaev N.X, Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T.,2009 yil.

3.Qo'shimcha adabiyotlar:

- 1.Holiqov.A, Pedagogik mahorat, T.,2011 yil.
- 2.Munavvarov A.Q. Pedagogika. T., 1996 y.
3. G'aybullaev N., YOdgorov R., Mamatqulova R., Toshmurodova Q., Pedagogika ma'ruzalar matni. T., 2000 y.
4. B.Ziyomammedov, Pedagogik mahorat asoslari ,T.2009 yil
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – T.: O'qituvchi, 2004.– 123 b.
- 6.Saidahmedov N. YAngi pedagogik texnologiyalar. – T.: Moliya, 2003.– 234
- 7.Xo'jaev N. va boshqalar. Pedagogika asoslari. – T., 2003.– 344 b.
- 8.Xo'jaev N. va boshqalar. Ta'lim nazariyasi. – T., 2003.– 216 b.
9. Ochilova G. Pedagogika. T.: 2005
- 10.Prof. M.X.Toxtaxodjaeva Pedagogika.– T.,2010.
- Tolipov O'.Q., Barakaev M., SHaripov SH.S. Kasbiy pedagogika (ma'ruzalar matni). –T.: “Ofset-print” matbaasi, 2001. –100 b
- 11.Olimov Q. T. Kasb ta'limi uslubiyati. O'quv qo'llanma. –T.: 2006. 164 b.
- 12.SHaripov SH. va b. Kasb ta'lim pedagogikasi (metodik qo'llanma). - T.:TDPU, 2006 y.
- 13.Rashidov H.F. va boshqalar. “Kasbiy pedagogika” blokini o'qitish metodikasi. O'quv-uslubiy qo'llanma (Malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari uchun). –T.: O'MKHTTKMO va UQTI, 2007. – 200 b.
14. Nishonaliev U.N. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. O'quv qo'llanma. –T.: TDPU, 2007y.
- 15.Abdiquddusov.O.,Rashidov. H. Kasb-xunar ta'limi pedagogikasi.O'quv qo'llanma.. O'MKHTTKMO va UQT instituti, T. – 2009. 120 b.

III.Internet saytlari

1. www.inetlibrary.com. Internet-kutubxona
2. www. tdpu. uz

3. www. pedagog. uz
4. www. Ziyonet. uz
5. www. edu. uz
6. tdpu-INTRANET. Ped

IV. Elektron darslik va o'quv qo'llanma.

1. Ochilova G. Pedagogika. T.: 2005
- 2 Xayitov O.E. Psixodiagnostika. T.: 2005

V. XORIJIY ADABIYOTLAR.

1. Bodrev, Zazyuka. Основы педагогического мастерства. М.: Просвещение, 1989.
2. Azarov YU.P. Kultura vospitani: Uchitel. М.: Просвещение. 1985.
3. Amonavshen SH.A., Edinstvo tseli.. М., Просвещение. 1987.
4. Sibirskaya M.P. Professionalnoe obuchenie: Pedagogicheskie texnologii. – Sankt Peterburg, 2002.
5. Pedagogika professionalnogo obrazovaniya. // Pod. red. V.A.Slastenina. – М.: Akademiya, 2004.